

2007

Trinkov
koledar

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO ČEDAD

TK
07

KT
70

TRINKOV KOLEDAR za leto 2007

izdalo in založilo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad

Zanj: predsednik Michele Obit

registriran na sodišču v Vidnu dne 29.12.1998 št.30

Tisk: Juliagraf s.n.c. (Premariacco, UD) 2006

kdivantrinko@libero.it

tel., fax.: +39 0432 731386

Uredili: Lucia Trusgnach, Iole Namor (odgovorna urednica)

Prevodi: Jadranka Križman, Iole Namor

Lektoriranje: Živa Gruden

Slika na platnici: Paolo Manzini, Sonca (2001) (foto: Simonetta Manzini)

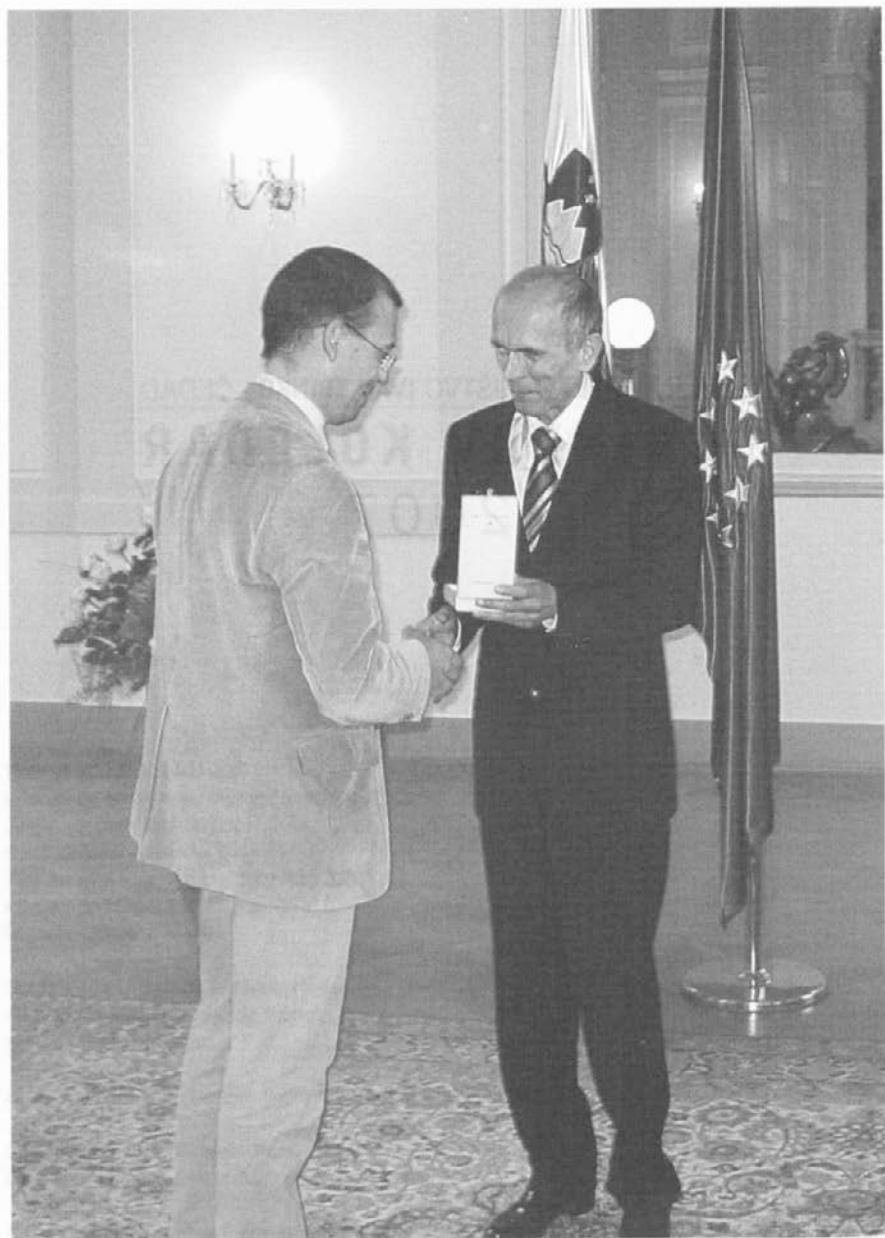
Likovni vložek: **Paolo Manzini - Pajak**

Luciano Perissinotto, Svet oblikovanja Paola Manzinija

Izdajo je omogočila Dežela Furlanija Julijska krajina

KULTURNO DRUŠTVO **IVAN TRINKO** - ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR
2007

ZLATI RED ZA ZASLUGE

Z ukazom št. 996-01 z dne 12. oktobra 2006

PREDSEDNIK REPUBLIKE SLOVENIJE
odlikuje

Kulturno društvo Ivan Trinko

z ZLATIM REDOM ZA ZASLUGE

za dolgoletno plodno in pogumno delo ter za ohranitev in razvoj
slovenskega jezika in kulture med Slovenci Videmske pokrajine.

Brez hrupa in ne brez osebnega tveganja se je 2. oktobra 1955, nekaj mesecev po smrti velikega narodnega buditelja msgr. Ivana Trinka, skupinica beneških političnih delavcev, študentov, kmetov in delavcev zbrala v Vidmu na ustanovnem občnem zboru prvega slovenskega kulturno-prosvetnega društva v Videmski pokrajini. Kulturno društvo Ivan Trinko je nastalo iz potrebe po ohranjanju in vrednotenju slovenskega jezika ter potrjevanju večstoletne slovenske prisotnosti v dolinah ob slovensko-italijanski meji v tej pokrajini. V mračnih povojnih letih so beneški kulturni delavci zaradi svojega narodnega, kulturnega in političnega dela pogostokrat plačali visoko osebno ceno: bili so preganjani, politično in socialno odrinjeni ter celo zaprti.

Kulturno društvo Ivan Trinko je bilo v grozečem družbenem ozračju matično jedro, iz katerega so se v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja začele razvijati vse druge kulturne, izobraževalne, raziskovalne in socialne pobude v Benečiji. Veliko let je opravljalo vlogo političnega predstavništva Slovencev Videmske pokrajine, v njem so se prepoznale vse kulturne in politične komponente.

Društvo še danes razvija številne pobude, zlasti založniško dejavnost, med katerimi ima posebno mesto Trinkov koledar. Zbornik vsako leto predstavlja slovensko skupnost v Furlaniji, njeno kulturo in ljudsko izročilo, zgodovino, literarno in likovno ustvarjalnost ter čezmejno povezovanje in sodelovanje med Posočjem in Furlanijo. V zadnjem obdobju uspešno razvija tudi filmsko dejavnost.

V sodelovanju z drugimi slovenskimi dejavniki v Videmski pokrajini Kulturno društvo Ivan Trinko bogati kulturno življenje in delovanje slovenske manjšine na Videmskem. Goji dialog in sodelovanje s furlansko skupnostjo in italijanskimi sosedi. Vse bolj izrazito se uveljavlja kot čedajsko okno za slovensko kulturo v Benečiji, pa tudi v širšem slovenskem prostoru na deželni in obmejni ravni. Danes je Kulturno društvo Ivan Trinko priznan kulturni subjekt v slovenski, pa tudi italijanski in furlanski stvarnosti.

NOVI KORAKI NAPREJ NA POTI UVELJAVITVE SLOVENSKEGA JEZIKA

IOLE NAMOR

V letu 2006 smo bili priča pozitivnim premikom v smeri uveljavljanja slovenskega jezika in kulture med Slovenci Videnske pokrajine. Med najsvetlejše politične trenutke preteklega leta pa uvrščamo visoko odlikovanje Republike Slovenije, ki ga je prejelo kulturno društvo Ivan Trinko »za dolgoletno plodno in pogumno delo ter za ohranitev in razvoj slovenskega jezika in kulture med Slovenci Videmske pokrajine«. Zlati red za zasluge prvemu beneškemu kulturnemu društvu pomeni priznanje in spoštovanje tistih, ki so pred petdesetimi leti v izredno težkih političnih in socialnih razmerah pogumno in brez hrupa postavili temelje kulturnemu in političnemu gibanju Slovencev Videnske pokrajine. Obenem lahko priznanje razumemo tudi kot potrditev polstoletnega kulturnega in političnega dela v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini, ki se je iz takratnega začetnega jedra rodilo in razvilo na vsem teritoriju, kjer prebivamo Slovenci. Odlikovanje je 25. oktobra prejel iz rok predsednika republike Janeza Drnovška predsednik društva Ivan Trinko Miha Obit. Ob njem so bili ustanovni člani društva in bivši predsedniki Viljem Černo, Lea Simiz, Romano Tomasino in Gianni Tomasetig, Beppino Crisetig in Grazia Vertovec, tajnica Lucia Trusgnach, predsednik Zveze slovenskih kulturnih društev Marino Maršič, Iole Namor v zastopstvu SKGZ, v okrilju katere je društvo dolgo let delovalo, ter načelnik tolminske upravne enote Zdravko Likar, ki je odličen poznavalec stvarnosti slovenske manjšine na Videnskem in je dal predlog za priznanje. Slovesnosti je prisostvoval tudi naš podpornik in zagovornik, to je slovenski poslanec Jožef Školč, ki je že od svojih mladih let iskren prijatelj Beneške Slovenije in njenih ljudi.

Leto 2006 se je za nas zaključilo v znamenju dveh pozitivnih novic. Obe sta rezultat odprtejšje politike nove levosredinske vlade do slovenske manjšine v Furlanji Julijski

krajini, nakazali pa sta tudi novo obdobje prijateljstva in sodelovanja med Italijo in sosednjo Slovenijo. Najpomembnejši je podpis nove pogodbe med Vlado in RAI, s katero so po tolikih letih dokončno sklenili, da morajo biti slovenski TV programi vidni tudi v Videnski pokrajini. V novi konvenciji, ki je stopila v veljavo 1. januarja 2007 in bo veljala vse do 31. decembra 2009, je torej izrecno omenjena Videnska pokrajina. Pogodba, kot je dejal podsekretar Miloš Budin, ki je odigral nemajhno vlogo pri sprejemu novega člena, »osvaja zaščitni zakon za slovensko manjšino, zlasti pa njegov prvi člen, s katerim Italija ščiti italijanske državljane slovenske narodnosti iz Tržaške, Goriške in Videnske pokrajine«. Leto 2006 si bomo sicer zapomnili tudi zaradi tega, ker imamo prvega Slovenca v italijanski vladi in to je prav omenjeni Miloš Budin. Po dolgem obdobju pa so Nadiške doline spet izvolile svojega predstavnika v pokrajinski svet v Vidnu in sicer Piergiorgia Domenisa (Levi Demokrati).

18. decembra sta Italija in Slovenija podpisali dogovor za sprostitev prehoda meje na tako imenovanih turističnih prehodih v gorah. Dogovor sta podpisala v Trstu državni sekretar Ettore Rosato in predstavnica slovenskega zunanjega ministrstva Vlasta Pelikan. Med gorami, na vrhu katerih bo prost prehod meje, so tudi greben Stola, Mija, Pradol, Matajur, Livek - Topolovo in Kolovrat. Dogodek, ki dejansko prispeva k zблиževanju med sosednjima državama, je vsaj delno omilil razočaranje zaradi odložitve dokončnega padca meje na januar 2008, ko bo Slovenija vstopila v schengensko območje. Dogovor pa ima na našem prostoru velik pomen, saj omogoča obmejnim upravam in društvom, da lažje razvijajo skupne pobude še zlasti na področju turizma, kot se to dogaja v primeru Kolovrata in Pradola.

Vse dogovore med državama pa so prehiteli ljudje, ki živijo ob meji, saj se že vrsto let srečujejo in gojijo medsebojno prijateljstvo. Pohodov na eno in drugo stran meje je v Videnski pokrajini kar precej in vse več jih je. Med dobro obiskanimi čezmejnimi srečanji naj omenimo vsakoletni Pohod prijateljstva iz Čenebole mimo Robidišč v Podbelo in obratno, pohod v obe smeri Čez namišljeno črto Topolove-Livek, srečanje Tipana se igra med Karnajsko dolino in Breginjem, pobudo S kolesom iz Špetra v Kobarid in v obratno smer, Mednarodni tek prijateljstva iz Sužida do Nokul ter prvomajski pohod s Solarij po Idrijski dolini do Kambreškega. V lanskem letu so priredili še dve novi pobudi, obe sta bili zelo zanimivi. Prvi dogodek je vzpodbudila

občina Podbonesec in ga nameravajo, kot kaže, ponoviti vsako leto. Gre za Pohod miru, ki se prične v kampu Nadiža v Podbeli, se nadaljuje po cesti do Napoleonovega mostu, nato se po stezi dvigne v dolino Pradola in skozi njo spusti na Štupco. Posebnost pobude je v tem, da spodbuja k razmišljanju o vseh vprašanih, povezanih z mirom in pravičnejšim svetom. V tišini gozda so številne postojanke, kjer pohodniki lahko uživajo ob glasbenih točkah ali pa se zamislijo ob poslušanju odlomkov iz govorov Nobelovih nagradencev za mir. Pobuda Stare poti za nove vezi pa se je rodila iz želje ljudi iz Robidišč in Črnega vrha, da bi ponovno oživili stike in prijateljstva, ki so skozi stoletja cveteli in so se pretrgali v zadnjem obdobju, ko sta obe vasi začeli ugašati. Prvo srečanje je bilo 17. septembra 2006, bilo je zelo toplo in prisrčno. Upamo, da ga bodo tudi leta 2007 ponovili.

V okvir rednih srečanj in zbliževanja sodijo seveda tudi srečanja med tolminsko in špetsko glasbeno šolo ter med dvojezično in kobariško osnovno šolo. Na višji nivo sodelovanja sodi skupno raziskovalno delo arheologov in drugih izvedencev iz Posočja in Furlanije Julijske krajine, ki je bilo predstavljeno tudi v čedajskem muzeju na (prvi) dvojezični slovensko-italijanski razstavi Med Nadižo in Sočo, zgodovina in arheologija neke pokrajine. To raziskovalno delo je bilo vključeno v Interreg projekt, pri katerem je kot partner sodelovalo tudi društvo Ivan Trinko.

V zadnjem obdobju nam je na eni in drugi strani meje skupna tudi skrb za iste probleme, ki so povezani z varstvom okolja in z iskriščanjem novih energetskih virov. V prvi vrsti je tu problem daljnovoda, ki bo povezoval Slovenijo in Furlanijo oz. Okroglo in Viden in ga po dveh od treh načrtovanih tras nameravajo zgraditi na beneških tleh. Za nas, ki tu živimo in delamo in predvsem želimo tu ostati, bi bil daljnovod velika nevarnost in škoda. 17. januarja so se župani naše gorske skupnosti srečali v Srednjem z deželnim odbornikom Ludovicom Sonegom in mu obrazložili, zakaj jasen »ne!« projekt. Podobne misli so 10. februarja ponovili spet v Srednjem in tokrat predsedniku deželne vlade Illyju, ki je zagotovil, da ne bodo speljali daljnovoda po Nadiških dolinah in niti čez Brda ne. Marca so se župani Garbaz, Vuga in Ipavec skupaj s tolminskim prefektom Likarjem razgovarjali o problemu s slovenskim ministrom Podobnikom v Ljubljani. V Podutani je odbor proti daljnovodu izbral za svojega glasnika Micheleja Qualizzo, maja je bil v Podbonescu pomemben posvet na temo. Vsa zadeva je nekoliko "zaspala", dokler ni ob koncu leta direktor

Elesa (slovensko podjetje, ki skrbi tudi za daljnovodne povezave s sosednjimi državami) povedal, da se še naprej pogovarjajo in dogovarjajo z italijansko stranjo. To pomeni, da je projekt še vedno aktualen. Oktobra je prišla v javnost vest, da se neko podjetje pogaja z dreško občinsko upravo z namenom, da bi na Kolovrat postavili vetrnice. Proti pobudi so se oglasili naravovarstveniki, jasno stališče proti vetrnicam je zavzela slovenska stran, s katero si delimo Kolovrat. Načelnik tolminske upravne enote Zdravko Likar je poudaril, da je bilo na Kolovratu narejenih veliko investicij za razvijanje številnih turističnih dejavnosti na obeh strani meje in da to ni kompaktilno z vetrnicami. Občinska uprava v Dreki pa je prižgala zeleno luč projektu s tem, da je dovolila meritve vetra in preverjanje učinkovitosti sistema vetrnic.

Tudi leto 2006 je potekalo v znamenju številnih dejavnosti, ki so jih priredile in razvile slovenske ustanove in kulturna društva na vsem obmejnem teritoriju, ki gre od Kanalske doline in Rezije do Terske, Karnajske in Nadiških dolin. Izredno bogata je bila dejavnost na glasbenem področju, kjer ima pomembno in vidno mesto Glasbena šola Glasbene matice iz Špetra, saj je ob rednem pouku priredila številne koncerte. V njenem okviru delujejo trije orkestri in sicer harmonikarski orkester, ki bo v letu 2007 praznoval deseto leto delovanja in je posnel tudi CD, orkester mladih harmonikarjev Sončki ter Pivramavra. Posebej velja omeniti poletno glasbeno delavnico, ki jo je sicer priredil Zavod za slovensko izobraževanje, prvič pa je potekala v tipajski in barski občini za otroke tistega območja. Pestro je bilo tudi delovanje pevskih zborov, ki gojijo slovensko ljudsko in umetno pesem. Zelo dinamično in ustvarjalno je bilo v lanskem letu Beneško gledališče, ki že nekaj let doživlja "zlato obdobje" in nam je ponudilo dve predstavi, Orkester in Vičerja za enega. S skupino mladih se je vključilo tudi v gledališko šolo, ki jo je priredilo Slovensko stalno gledališče iz Trsta. Prvič smo v Benečiji in sicer na Lesah imeli svojo gledališko "sezono", ki se bo ponovila, vsaj upamo tako, tudi v letu 2007.

Ni namen tega spisa naštetih vseh pobud in dejavnosti posameznih društev in organizacij, tudi zato, ker je bilo leto izredno plodno in bogato. Prav pa je izpostaviti nekatere pobude posebnega pomena. Sem prav gotovo sodi fotografska razstava Dialog v Etnografskem muzeju v Ljubljani, s katero je Študijski center Nediža navezal nove stike in začel novo obdobje sodelovanja s kulturnimi sredinami in

inštitucijami v slovenskem glavnem mestu. Precej odmevna je bila tudi predstavitev videodokumentarca Človek iz Srednjega, ki ga je v začetku šestdesetih let posnel v Srednjem Paolo Rojatti. Film so na pobudo Študijskega centra Nediža restavrirali in v novi obleki predstavili številnemu občinstvu v čedajskem gledališču Ristori in v Gorici. Beneška ustvarjalnost pa se je pojavila tudi na Puppet festival v Gorici, kjer so v produkciji Slovenskega stalnega gledališča predstavili v italijanski in slovenski verziji lutkovno predstavo Olgica in mavrica. Gre za pravljico, ki jo je zapisala Mjuta Povasnica, lutko Olgico in sceno je oblikovala naša umetnica Luisa Tomasetig, igrala je Vesna Hrovatin, režiser pa je bil Marko Sosič. Predstava je doživela velik uspeh.

Na področju izobraževanja je prav, da izpostavimo otvoritev novih prostorov Slovenskega deželnege zavoda za poklicno izobraževanje, ki so jih ob prisotnosti deželnege odbornika Cosolinija odprli 4. februarja v Špetru. Gre za pomembno pridobitev za ustanovo, ki deluje strokovno, na visoki kvalitetni ravni in je še zlasti v zadnjih desetih letih veliko prispevala k izobraževanju odraslih in h kulturni rasti skupnosti v Nadiških dolinah.

Videnska pokrajina je lansko leto gostila kongres Slovenske kuturno-gospodarske zveze, ki je potekal v središču Svetega Frančiška v Čedadu in se je zaključil v Gorici. Udeležilo se ga je veliko pomembnih gostov in predstavnikov oblasti. Bil je tudi priložnost, da je SKGZ izrazila zahvalo in priznanje svojim zaslužnim članom in organizacijam za opravljeno delo. Priznanje sta prejela prof. Viljem Černo za »pol stoletja vztrajnega in neutrudnega delovanja ter njegovega razdajanja za slovensko stvar« in Živa Gruden, ker je »s strokovnim znanjem, neutrudnim operativnim in organizacijskim delom prispevala k uspešnosti slovenskega oz. dvojezičnega izobraževanja v Benečiji«. Priznanje je prejelo tudi Beneško gledališče, ki »nepretrgoma deluje na območju Beneške Slovenije že trideset let, goji gledališko umetnost, slovensko dramsko besedo, predvsem narečno, in spodbuja ustvarjalnost domačih avtorjev«. Kongres SKGZ je potekal pod geslom *Dajmo jeziku prihodnost*. Uveljavitev slovenskega jezika so kongresniki potrdili kot programsko prioriteto organizacije v naslednjem obdobju.

Zadnje pomembno dejanje slovenskih kulturnih delavcev in društev iz vse Videnske pokrajine je bila v letu 2006 ustanovitev Inštituta za slovensko kulturo, na čelo

katerega so člani izvolili Bruno Dorbolò. Gre za novo telo, ki bo z novimi pobudami specifično skrbelo za ovrednotenje in valorizacijo slovenskega jezika v Videnski pokrajini med samimi pripadniki slovenske narodne skupnosti in predvsem med furlanskimi in italijanskimi sosedi. Podobno kot Zavod za slovensko izobraževanje, iz katerega je pred skoraj tridesetimi leti nastalo dvojezično šolsko središče, si je Inštitut postavil kot strateški cilj večnamensko kulturno središče, ki bi vzporedno s slovenskim izobraževanjem dvignilo kulturno raven skupnosti, obogatilo kulturno ponudbo in pritegnilo tudi s strani zunanjih obiskovalcev pozornost na slovensko manjšinsko skupnost.

FEBRUAR JANUÁL

KOLEDAR / LETO 2007

LUCIA TRUSGNACH - CEKOVA

1	1	1. január - sviatok	1
2	2	2. január - sviatok	2
3	3	3. január - sviatok	3
4	4	4. január - sviatok	4
5	5	5. január - sviatok	5
6	6	6. január - sviatok	6
7	7	7. január - sviatok	7
8	8	8. január - sviatok	8
9	9	9. január - sviatok	9
10	10	10. január - sviatok	10
11	11	11. január - sviatok	11
12	12	12. január - sviatok	12
13	13	13. január - sviatok	13
14	14	14. január - sviatok	14
15	15	15. január - sviatok	15
16	16	16. január - sviatok	16
17	17	17. január - sviatok	17
18	18	18. január - sviatok	18
19	19	19. január - sviatok	19
20	20	20. január - sviatok	20
21	21	21. január - sviatok	21
22	22	22. január - sviatok	22
23	23	23. január - sviatok	23
24	24	24. január - sviatok	24
25	25	25. január - sviatok	25
26	26	26. január - sviatok	26
27	27	27. január - sviatok	27
28	28	28. január - sviatok	28
29	29	29. január - sviatok	29
30	30	30. január - sviatok	30
31	31	31. január - sviatok	31

JANUAR

1	P	Mati božja Marija - Novo leto	
2	T	Bazilij - Gregor Nacijanski	
3	S	Presveto Jezusovo ime - Genovefa	○
4	Č	Angela Folinjska - Favsta	
5	P	Simeon - Milena	
6	S	Sveti trije kralji	
7	N	Jezusov krst - Lucijan - Rajmund	
8	P	Severin	
9	T	Hadrijan - Julijan	
10	S	Viljem - Aldo	
11	Č	Pavlin Oglejski, apostol Slovencev	☾
12	P	Tatjana - Bernardo - Cezira	
13	S	Hilarij - Veronika	
14	N	2. nav. nedelja - Odorik iz Pordenona - Feliks	
15	P	Pavel Puščavnik - Maver	
16	T	Marcel	
17	S	Anton Puščavnik	
18	Č	Favstina	
19	P	Marij - Pija - Suzana	●
20	S	Fabijan - Sebastijan	
21	N	3. nav. nedelja - Neža (Jana)	
22	P	Vincencij - Anastazij	
23	T	Emerencijana	
24	S	Frančišek Saleški	
25	Č	Spreobrnitev sv. Pavla	
26	P	Tit - Timotej	☽
27	S	Angela Merici - Elvira	
28	N	4. nav. nedelja - Tomaž Akvinski	
29	P	Konstanc - Valerij	
30	T	Martina	
31	S	Janez Bosco	

FEBRUAR

1	Č	Brigita Irska	
2	P	Darovanje Jezusa - Svečnica	○
3	S	Blaž - Oskar	
4	N	5. nav. nedelja - Andrej Corsini - Katarina	
5	P	Agata	
6	T	Pavel Miki in tovariši	
7	S	Rihard - Koleta	
8	Č	Hieronim Emiliani	
9	P	Apolonija - Rinaldo	
10	S	Sholastika - Viljem	☾
11	N	6. nav. nedelja - Lurška Mati božja	
12	P	Evlatija	
13	T	Katarina Ricci - Foska - Kristina	
14	S	Valentin (Zdravko) - Ciril in Metod, zav. Evrope	
15	Č	Favstin - Klavdij	
16	P	Julijana	
17	S	Silvin - Marijana	●
18	N	7. nav. nedelja - Simeon Jeruz. - Flavijan - debelinca	
19	P	Konrad	
20	T	Leo - Pavla - Silvan - pust	
21	S	Peter Damiani - Eleonora - Irene - pepelnica	
22	Č	Marjeta Kortonska	
23	P	Romana - Polikarp	
24	S	Matija - Sergij	☾
25	N	1. post. nedelja - Vanda	
26	P	Aleksander - Matilda - Romeo	
27	T	Gabrijel	
28	S	Roman - Ožbolt	

MAREC

1	Č	Albin	
2	P	Neža - Simplicijan	
3	S	Ticijan - Marin - Henrik	
4	N	2. post. nedelja - Kazimir - Lucij - kvatrnica	○
5	P	Evzebij	
6	T	Fridolin	
7	S	Felicita in Perpetua	
8	Č	Janez od Boga	
9	P	Frančiška Rimska	
10	S	Emilijan - 40 mučencev iz Sebaste	
11	N	3. post. nedelja - Sofronij - Konstantin	
12	P	Gregor - Maksimilijan	☾
13	T	Patricija - Kristina	
14	S	Matilda	
15	Č	Klemen	
16	P	Hilarij - Herbert	
17	S	Patricij	
18	N	4. post. nedelja - Ciril Jeruzalemski	
19	P	Sveti Jožef	●
20	T	Klavdija	
21	S	Justinijan - Nikolaj iz Flue	
22	Č	Lea - Nino - Katarina gen.	
23	P	Rebeka - Turibij iz Mongr.	
24	S	Dionizij - Flavij	
25	N	5. post. nedelja - Gospodovo oznanjenje - tiha nedelja	☾
26	P	Emanuel - Evgenija	
27	T	Lazar - Rupert	
28	S	Marija Praška - Sikst	
29	Č	Bertold	
30	P	Amedej Savojski - Joahim	
31	S	Gvido - Modest	

APRIL

LAM

1	N	Cvetna nedelja - Ojčinca - Hugo - Marčela	
2	P	Frančišek Pavelski	○
3	T	Rihard - Gracija	
4	S	Izidor	
5	Č	Veliki četrtek	
6	P	Veliki petek	
7	S	Velika sobota	
8	N	Velika noč	
9	P	Velikonočni ponedeljek	
10	T	Ezekijel prerok	☾
11	S	Stanislav	
12	Č	Julij - Lazar	
13	P	Hermenegild - Ida	
14	S	Lambert - Valerijan	
15	N	2. velik. nedelja - bela nedelja - Bernardeta Lurška	
16	P	Peter	
17	T	Robert - Rudolf	●
18	S	Apolonij - Elevterij	
19	Č	Ema - Leon	
20	P	Neža - Sara	
21	S	Anzelm - Konrad - Aleksandra	
22	N	3. velik. nedelja - Hugo - Leonida	
23	P	Jurij - Helena	
24	T	Fidelis iz Sig. - Stefanija	☾
25	S	Marko Evangelist - dan osvoboditve	
26	Č	Marcelin - Marija, mati dobrega sveta	
27	P	Cita - Hozana	
28	S	Peter Chanel	
29	N	4. velik. nedelja - Katarina Sienska	
30	P	Pij V. - Jožef Cottolengo	

MAJ

1	T	Jožef delavec - praznik dela	
2	S	Atanazij	○
3	Č	Filip in Jakob, apostola	
4	P	Florijan (Cvetko)	
5	S	Leo - Gotard	
6	N	5. velik. nedelja - Dominik Savio	
7	P	Gizela - Gušto - Flavij	
8	T	Viktor	
9	S	Izajia	
10	Č	Antonin	☾
11	P	Mamert	
12	S	Leopold - Pankracij	
13	N	6. velik. nedelja - Mafalda - Fatimska Mati božja	
14	P	Matija ap. - Bonifacij	
15	T	Zofija - Sonija	
16	S	Janez Nepomuk - Ubald	●
17	Č	Paskal Baylon - Jošt	
18	P	Erik - Janez I.	
19	S	Ivo - Leonard - Peter Celestin	
20	N	Vnebohod - Bernardin Sienski	
21	P	Fabij - Dino	
22	T	Rita - Marjeta	
23	S	Janez Rossi - Leon	☽
24	Č	Marija pomočnica kristjanov	
25	P	Beda - Urban	
26	S	Filip Neri	
27	N	Binkošti - Majenca - Avguštin Cant.	
28	P	Emilij - German	
29	T	Maksim	
30	S	Kancijan - Ferdinand	
31	Č	Marijino obiskanje	

JUNIJ

1	P	Justin - Fortunat	
2	S	Marcelin - Peter in Erazem	○
3	N	Sveta Trojica - Karel Lwanga in tov. - kvatrnica	
4	P	Frančišek Car.	
5	T	Bonifacij	
6	S	Pavlina - Norbert	
7	Č	Robert	
8	P	Medard - Mino	☾
9	S	Efrem - Primož in Felicijan	
10	N	Sveto Rešnje telo - Bogumil	
11	P	Barnaba, sodelavec ap.	
12	T	Edoardo Poppe - Jolanda	
13	S	Anton Padovanski	
14	Č	Valerij - Elizej prerok	
15	P	Vid - Srce Jezusovo	●
16	S	Beno - Avrelijan - Srce Marijno	
17	N	11. nav. nedelja - Albert - Ranierij	
18	P	Marina - Marcel	
19	T	Gervazij in Protazij	
20	S	Silverij - Mihelina	
21	Č	Alojzij Gonzaga	
22	P	Pavlin iz Nole	☾
23	S	Jožef Cafasso - Agripina	
24	N	12. nav. nedelja - Rojstvo Janeza Krstnika	
25	P	Viljem - Eleonora	
26	T	Vigilij	
27	S	Hema Krška - Ciril Aleks.	
28	Č	Irenej - Ada	
29	P	Peter in Pavel ap.	
30	S	Emilijana - Prvi rimski mučenci	○

JULIJ

1	N	13. nav. nedelja - Ester - Oliver	
2	P	Adeodat - Oton	
3	T	Tomaž ap.	
4	S	Urh - Elizabeta Port.	
5	Č	Ciril in Metod	
6	P	Marija Goretti - Sveta Marija zdravja	
7	S	Klavdij - Vilibald - Izaija prerok	☾
8	N	14. nav. nedelja - Evgen - Hadrijan - Kilijan	
9	P	Veronika Giuliani - Pavlina	
10	T	Alma - Ljuba - Amalija	
11	S	Benedikt - Olga	
12	Č	Mohor in Fortunat	
13	P	Henrik - Joel in Ezra	
14	S	Kamil de Lellis	●
15	N	15. nav. nedelja - Bonaventura (Bogdan)	
16	P	Karmelska Mati božja	
17	T	Aleš	
18	S	Friderik	
19	Č	Zlatka - Arsen	
20	P	Marjeta - Elija prerok	
21	S	Danijel - Lovrenc iz Brindisija	
22	N	16. nav. nedelja - Marija Magdalena	☾
23	P	Brigita	
24	T	Kristina - Krištof	
25	S	Jakob Starejši ap	
26	Č	Ana in Joahim	
27	P	Natalija - Gorazd in Kliment	
28	S	Viktor - Nazarij in Celzij	
29	N	17. nav. nedelja - Marta	
30	P	Peter Krizolog - Angelina	○
31	T	Ignacij Lojolski	

AVGUST

1	S	Alfonz M. Ligvorij	
2	Č	Evzebij iz Vercellija	
3	P	Lidija	
4	S	Janez M. Vianney	
5	N	18. nav. nedelja - Marija Snežna (Nives)	☾
6	P	Jezusov spremenjenje na gori Tabor	
7	T	Kajetan	
8	S	Dominik	
9	Č	Roman	
10	P	Lovrenc	
11	S	Klara (Jasna) - Suzana	
12	N	19. nav. nedelja - Lelija - Inocenc	
13	P	Poncijan in Hipolit - Antonin	●
14	T	Maksimilijan Kolbe	
15	S	Marijino Vnebovzetje - rožinca	
16	Č	Rok	
17	P	Hijacint	
18	S	Helena	
19	N	20. nav. nedelja - Janez Eudes - Ludvik - Marjan	
20	P	Bernard	
21	T	Pij X.	☽
22	S	Devica Marija kraljica	
23	Č	Roža iz Lime	
24	P	Jernej ap. (Bartolomej)	
25	S	Ludvik IX.	
26	N	21. nav. nedelja - Aleksander - Tarcizij - Ivana	
27	P	Monika	
28	T	Avguštin	○
29	S	Janezov glavosek - Sabina	
30	Č	Feliks (Srečko)	
31	P	Rajmund	

SEPTEMBER

1	S	Egidij (Tilh)	
2	N	22. nav. nedelja - Maksima - Antonin - Licinij	
3	P	Gregor Veliki	
4	T	Rozalija (Zalka)	☾
5	S	Lovrenc Giustiniani - Viktorin	
6	Č	Zaharija prerok - Eva	
7	P	Marko Križ. - Regina	
8	S	Rojstvo Device Marije (bandimica)	
9	N	23. nav. nedelja - Peter Klaver	
10	P	Nikolaj Tolentinski	
11	T	Prot in Hijacint	●
12	S	Marijino ime - Inocenc - Gvido	
13	Č	Janez Križ. Zlatousti	
14	P	Povišanje svetega Križa	
15	S	Žalostna Mati božja (Dolores)	
16	N	24. nav. nedelja - Kornelij in Ciprijan	
17	P	Robert Belarmin	
18	T	Jožef Kupertinski - Irena	
19	S	Januarij	☽
20	Č	Evstahij - Suzana	
21	P	Matej (Matevž) ap. in ev.	
22	S	Mavricij - Tomaž Vil.	
23	N	25. nav. nedelja - Pater Pij iz Pietralcine - kvatrnica	
24	P	Anton M. Slomšek	
25	T	Nikolaj iz Flue - Avrelija - Sergij	
26	S	Kozma in Damijan	○
27	Č	Vincencij Pavelski	
28	P	Venceslav	
29	S	Mihael, Gabrijel, Rafael nadangeli	
30	N	26. nav. nedelja - Hieronim	

OKTOBER

1	P	Terezija Deteta Jezusa	
2	T	Angeli varuhi	
3	S	Evald - Romana	☾
4	Č	Frančišek Asiški	
5	P	Luigi Scrosoppi - Flora - Placid	
6	S	Bruno	
7	N	27. nav. nedelja - Rožarska Devica Marija	
8	P	Simon - Demetrij	
9	T	Dionizij	
10	S	Frančišek Borgia - Florencij	
11	Č	Janez XXIII. - Emilijan	●
12	P	Serafin - Amelij	
13	S	Fatimska Mati božja - Edvard	
14	N	28. nav. nedelja - Kalist I.	
15	P	Terezija V. Avilska	
16	T	Marjeta Alacoque - Hedvika	
17	S	Ignacij Antiohijski	
18	Č	Luka evangelist	
19	P	Pavel od Križa - Laura	☾
20	S	Irena - Bertilla - Zora - Danijel	
21	N	29. nav. nedelja - Uršula - Vendelin	
22	P	Marija Saloma	
23	T	Janez Kapistran	
24	S	Anton Klaret - Dejan	
25	Č	Krizant in Darija	
26	P	Lucijan - Evarist	○
27	S	Vincenc - Sabina	
28	N	30. nav. nedelja - Simon in Juda Tadej ap.	
29	P	Narcis - Hermelinda	
30	T	Angel - Benvenuta	
31	S	Lucilla	

NOVEMBER

1	Č	Vsi sveti	☾
2	P	Verne duše	
3	S	Just - Viktorin Ptujski - Silvija	
4	N	31. nav. nedelja - Karel Boromejski (Drago)	
5	P	Zaharija in Elizabeta	
6	T	Lenart	
7	S	Lazar - Ernest - Engelbert	
8	Č	Bogomir - Deodat (Bogdan)	
9	P	Božidar - posvetitev lateranske bazilike	
10	S	Leon Veliki	●
11	N	32. nav. nedelja - Martin iz Toursa	
12	P	Jozafat	
13	T	Stanislav Kostka - Diego	
14	S	Nikolaj Tavelić	
15	Č	Albert Veliki - Leopold	
16	P	Jedrt - Marjeta Škotska	
17	S	Elizabeta Ogrska	☾
18	N	33. nav. nedelja - posvetitev bazilike sv. Petra	
19	P	Matilda - Epimak in Aleksander	
20	T	Edmund	
21	S	Darovanje Device Marije - Maver	
22	Č	Cecilija	
23	P	Klemen	
24	S	Krizogon - Firmina	○
25	N	34. nav. nedelja - Katarina Alek. - Kristus kralj	
26	P	Leonard Port.	
27	T	Virgil - Valerijan	
28	S	Gregorij - Berta	
29	Č	Saturnin	
30	P	Andrej ap. (Štandrež)	

DECEMBER

1	S	Eligij	☾
2	N	1. adv. nedelja - Bibijana (Živa)	
3	P	Frančišek Ksaver	
4	T	Barbara	
5	S	Avrelijan - Saba	
6	Č	Miklavž	
7	P	Ambrož	
8	S	Brezn. spočetje Device Marije	
9	N	2. adv. nedelja - Sirij - Valerija	●
10	P	Loretska Mati božja	
11	T	Damaz I. - Savinij	
12	S	Ivana Frančiška de Chantal	
13	Č	Lucija	
14	P	Janez od Križa	
15	S	Silvija - Kristina - Virginija - Valerijan	
16	N	3. adv. nedelja - Albina - Adelajda (Adelina)	
17	P	Lazar iz Betanije	☾
18	T	Gracijan - Adela	
19	S	Urban V. - Favsta	
20	Č	Evgenij in Makarij	
21	P	Peter Kanizij	
22	S	Demetrij - Remo	
23	N	4. adv. nedelja - Janez Kancij - kvatrnica	
24	P	Sveti večer - Adam in Eva	○
25	T	Božič	
26	S	Štefan	
27	Č	Janez ap. in ev. - Fabijola	
28	P	Sveta družina - Nedolžni otroci, mučenci	
29	S	Tomaž Becket - David	
30	N	Evgen - Ruggero	
31	P	Silvester	☾

Leto 2007 je navadno leto, ima 365 dni, začne in konča se v ponedeljek. Februar ima 28 dni. Vladar leta je Saturn. Cerkveno leto se začne s prvo adventno nedeljo 3. decembra 2006 in traja do prve adventne nedelje 2. decembra 2007. Pri nedeljskih mašah se berejo berila in evangeliji iz leta C.

Letni časi:

Pomlad: 21. marca. Sonce stopi v znamenje Oвна ob 1.07.

Pomladni ekvinocij. Začne se pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 20.06.

Poletni solsticij. Začne se poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehnice ob 11.51.

Jesenski ekvinocij. Začne se jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 7.08.

Zimski solsticij. Začne se zima.

Na *poletni čas* (kazalce na uri premaknemo eno uro naprej) stopimo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (25. marca); na *sončni čas* pa se vrnemo na zadnjo nedeljo v oktobru (28. oktobra), ko premaknemo kazalce za eno uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu

Pepelnica: 21. februarja. Prva kvatrna nedelja: 4. marca. Velika noč: 8. aprila.

Vnebohod: 20. maja. Majenca, Binkošti: 27. maja. Presveta Trojica, Druga kvatrna

nedelja: 3. junija. Presveto Rešnje telo: 10. junija. Tretja kvatrna nedelja: 23. septem-

bra. Prva adventna nedelja: 2. december. Četrta kvatrna nedelja: 23. decembra.

Leto 2007 je pod znamenjem planeta Saturna, ki je za Jupitrom največji planet, devet in pol krat daleč od Sonca kot naša Zemlja, 772 krat pa večji od nje.

Obdan je z obroči, ima več satelitov, med katerimi je Titan največji in drugi po velikosti v našem Sončnem sistemu. Da opravi svoj tek okoli Sonca, potrebuje Saturn 29 let in 167 dni. Saturn je opazen na nočnem nebu s prostim očesom. Pri pogledu s teleskopom vidimo tudi njegove prstane. Najzgodnejše opazovanje Saturna (s prostim očesom) je bilo zapisano v Mezopotamiji okoli 650 let pred Kristusom. Teleskopsko opazovanje je opravil Galileo julija leta 1610. Saturn je prvo obiskalo septembra leta 1979 vesoljsko plovilo Pioneer 11.

Vpliv Saturna

Saturnova dominanta kaže na osebo, ki veliko razmišlja in ima močno razvit čut za odgovornost. Znamenje, v katerem je Saturn, kaže, na kakšen način uresničujemo sposobnost koncentracije in discipline v življenju in katera so naša bremena in najtežje življenjske preizkušnje. Hiša, v kateri imamo Saturna, nam pove, kje so področja, na katerih nosimo bremena, in kje se izražajo. Je tudi življenjsko področje, kjer se moramo učiti vztrajno in pazljivo.

Čeprav je včasih suho vreme, so Saturnova leta ponavadi mrzla in mokra. Zato niso posebno rodovitna.

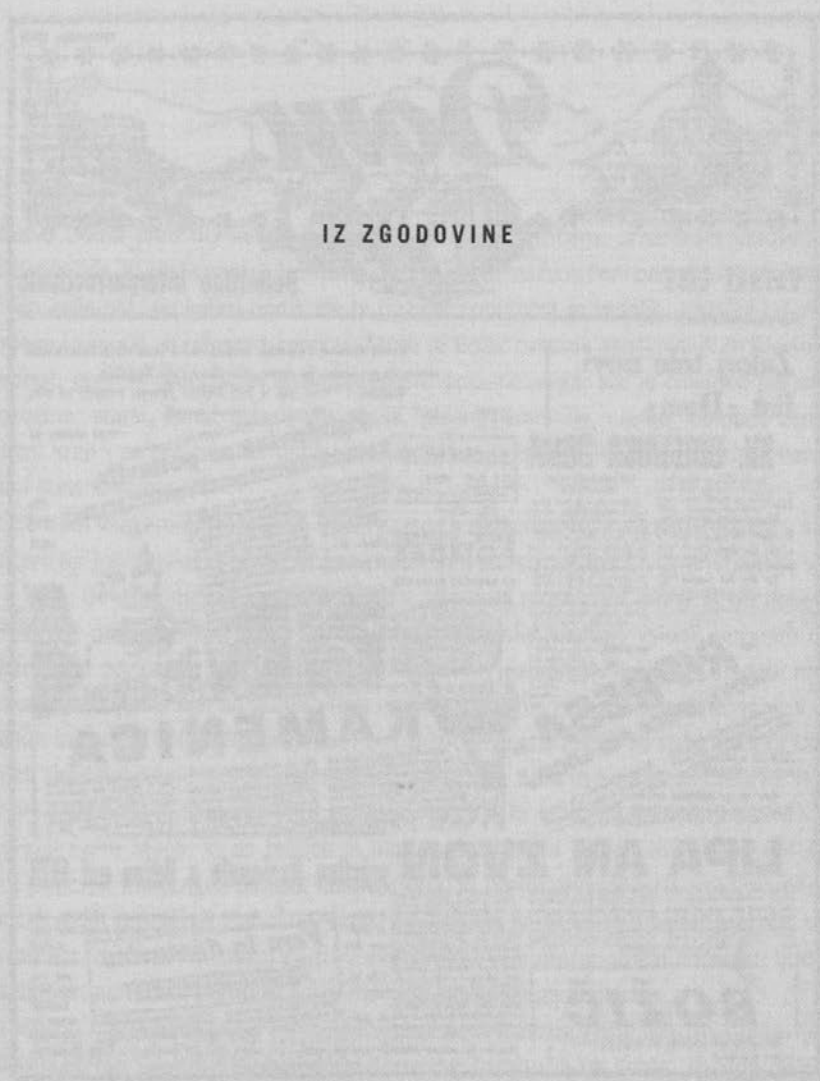
Pomlad: bo zelo suha in do maja zelo mrzla. V začetku aprila bo nekaj toplih dnevor, nato se vrne hud mraz. Maja je podnevi prijazno, ponoči zelo mrzlo. Čeprav bo nekaj dežja, se bo pojavila suša. Lahko pade tudi nevarna slana. Proti koncu pomladi nastane ugodno toplo vreme, vmes pa včasih dežuje. Trava in cvetice rastejo slabo in pozno.

Poletje: je mrzlo in v njem je le malo dni brez dežja. Samo polovica julija je lepa in topla. Pohititi je treba s kmečkimi opravili.

Jesen: je zelo mokra in mrzla. Zgodaj zmrzuje in nastane viharo in mokro vreme. Sredi oktobra je hudo mrzlo, november pa je vlažen in topel.

Zima: v začetku je deževna, večkrat je povodenj. Proti 20. decembru nastane velik mraz in zapade sneg. Tako vreme traja do aprila.

IZ ZGODOVINE

Zakaj tele novi list «Dom»

XV. DOBLETNICA DOMA

1. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 2. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 3. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 4. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 5. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 6. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 7. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 8. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 9. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.
 10. *Amelanchier canadensis* (Mill.) B. & P.

PRE-DEMONSTRATION CRISIS:
Thousands flee

Veseli Božični Prizniki, Srečno Novo Leto vsem Bencičanom doma in po svetu, in vsem prijateljem naše Bencičije.

Iskusi - prvi naj, v luči Deteta Jezusa, zvonijo za mir,
... prvi navali.

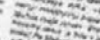
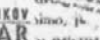
Zgodovina se ponavlja

SLOVENS

GLAS 1919
29

KOLEDA

24. DECEMBER 1907
Baltimore

- RIPRESA

NUOVA EPOCA PER «DOM»

ZAKAJ "OLUŠKA"
DO SV. VIŠARJEV

«DOM»

LIPA AN ZVON

aristico Nazionale a Udine nel 1970

For more information, contact the author at the address above or by e-mail at john@johnmccall.com.

For more information, contact the author at the address above or write to the publisher at the address below. All letters should be sent to the publisher.

*Polio: two people named it
in honor of people who had
lost, one another's life, another
life itself, as in epidemic
and the last flag of the
victor is a white cloth upon
prostration: no life left.*

simposio
P. Nel
sua Km

Vera in

domani

la all'Italia, alle
e legati con vin-
cubiti

BOŽIČ

Insulten der Jötunen da magst du nicht
 eine Kunde.

[illegible]

no del ...

Il 15 marzo, 1974, la Corte ha deciso di non ammettere la causa, ritenendo che la stessa non ha rilevanza per il bilancio.

...and the ...
...and the ...
...and the ...

angus be-

40-LETNICA DOMA V BOŽIČNEM DUHU

GIORGIO BANCHIG

Rojstvo Doma pred 40 leti je tesno povezano z Božičam, praznikom učlovečenja Božjega Sina, ki vrača vsemu človeštvu ter vsakemu možu in ženi parvotno dostojanstvo in jim kaže pot, po kateri hoditi, da bi dosegli popolnost in veselje, frajnost od vsega hudega in mračnega za odpraviti karvice. Zato je Božič praznik kristjanskih in človeških vrednot, praznik bratstva in enakopravnosti, praznik vsega, kar je človeku par sarcu - družina, starši, žena, otroci, vas, jezik, pesmi, tradicije, cirkus, domača zemlja, rojstni kraji - se prave vsih tistih vrednot, ki so jih duhovniki ustanovitelji omenili v prvi številki Doma.

Božič nudi vsakemu človeku in ljudstvu možnost »učlovečiti« vierske resnice v svojo kulturo ter moliti, plet in častiti Boga v maternem jeziku. »Katolištvo« kristjanske vere je v tem, da vsak človek in vsaka kultura ima svoj prestor v Cerkvi in da nobeden ne več ali manj vreden ku drug. Še več, kristjanska vera je vsim narodom dala možnost in pomagala rasti v svoji kulturi in vsim jezikom se oglašati v Cerkvi, rojeni iz čudeža Majenc, kjer so ljudje vsih narodu in kultur zastopili apostole, ki so v njih jezikih oznanjali velika Božja dela. Pred Božičam leta 1966, so ustanovitelji Doma imeli pred sabo telo teologije učlovečenja Božjega Sina in katolištva Cerkve; imeli so pred sabo učilo Drugega vatikanskega koncila, ki je vsim jezikom odpralo vrata liturgije svete Maše, ki do tedaj je bila le v latinskem jeziku. Imeli so pred sabo tudi principe italijanske ustave, konstitucije, ki brane pravice jezikovnih skupnosti, ter stanje in probleme Benečije: hudo emigracijo, ki je v tistih letih praznila vasi, nevarnost, da bojo »moderni kajti« z ekonomsko in kulturno rastjo odtargali ljudi od vierskih in kulturnih korenin, od domačega slovenskega jezika.

Duhovniki Mario Laurencig, Emil Cencig in Valentin Birtig v njih faružih, postavljenih gor vesoko par Svetim Štublanke, v Gorenjim Tarbiju in na Krasu, so vidli deleč in

so zastopili potrebo po glasilu, ki bi pisu in prepriču o velikem bogastvu kristjanske viere, domačega jezika in kulture, ki bi svaru ljudi o nevarnostih, ki jih je predstavljala izguba teh vrednosti, o potrebi po ekonomski rasti Nediških dolin, ki bi dau možnost hišnim gospodarjam, puobam in čečam ostat doma in takuo ohranit človeške in kulturne vrednote Benečije. Zastopili so potrebo po glasilu, ki bi povezavu fare, duhovnike, ljudi in jih iz razkropljenega tropa uci spremeni v složno, močno in kuražno skupnost z jasno slovensko podobo, doma od Višarji do Stare Gore, ki ima pravico bit, ostat in rast kot taka v Cierkvi in italijanski daržavi.

Sporočilo treh duhovniku je bluo ries napredno in moderno naj za kristjansko skupnost kot za civilno družbo. Samuo lieta potlè se je čulo v videnski nadškofiji guorit o »inkulturaciji« viere in šelè lieta 1999 je italijanski parlament sparjeu zakon za varstvo jezikovnih skupnosti, medtem ko Slovenci Videnske province so bli »po zakonu« priznani samuo lieta 2001. V njih dielu za priznanje jezikovnih in kulturnih pravic Benečanu so se domači duhovniki in vierniki, ki so se v teku liet pardružili k trem ustanoviteljam, ušafali v družbi z drugimi ljudmi in močmi. Zmieram ukoreninjeni v svojih vierskih prepričanjih in idealih so se kupe z njimi borili, de bi dosegli pravice, ki so jim pripadale.

Če se pogleda nazaj na 40. lieta, ki jih je Dom preživeu, se lahko ugotovi, dost poti je slovenska skupnost v Videnski provinci prehodila: ustanovitev in uspeh dvojezične šuole v Špietru, dielo in rast slovenskih kulturnih društev in organizacij ter pievskih zboru od Kanalske doline do Rezije, od Terske in Karnajske do Nediških dolin, številne publikacije in bukva o domači slovenski kulturi in zgodovini, rast vesti o vrednosti slovenske kulture med ljudmi in domačimi administratorji, novolietna srečanja med Slovenci na meji v Kobaridu, sparjetje s strani italijanskega parlamenta zakona 482/99 o varstvu jezikovnih skupnosti in 38/01 o Slovencih, prošnja za vključitev v teritorij zakonu vsieh kamunu, kjer živè Slovenci, ustanovitev Inštituta za slovensko kulturo, sodelovanje na meji (že od lieta 1980 je Dom začeu objavljat članke kobariškega dekana Franca Rupnika), vstop Slovenije v Evropsko unijo in jutre uvedba evra in popolno zbrisanje meje, vidljivost slovenskih programu RAI...

Dom je biu priča tudi mračnih strani zgodovine Benečije v telih 40 lietih: strašne emigracije, ki je spraznila vasi, preganjanje duhovniku in kulturnih dielucu zauoj njih zvestobe do slovenske identitete in truda par ohranjevanju domačega kulturnega zaklada; izguba domačih slovenskih duhovniku, ki nieso bli nadomeščeni, poskusi polastitve teritorija in vederbanje njega lepot s strani foreštih ljudi, ekonomska

zaostalost in pomanjkanje jasnih in konkretnih projektu, ki bi mladim nudili možnost ostati in delati v svojih vaseh, zanikanje slovenskih korenin s strani domačinu - Slovencu...

Vsiem telim dogodkam je Dom od blizu slediu in o njih poroču ter vabu pristojne oblasti, naj skočijo na pomuoč teli majhani skupnosti, ki nie drugega želiela ku živiet v mieri in ohranit svojo slovensko podobo.

Tudi zgodovina Doma je imiela vič al manj svetle strani. Lieta 2002 je celuo genju izhajat. Dom je »od smarti vstù« za Veliko nuoč naslednjega lieta po zaslugi starih in novih sodelavcu in donas je liep in močan in gleda naprej z zaupjam.

V veseli parložnosti 40-lietnice izhajanja Dom se vodstvo zadruga Most in urednišvo lista z odgovornim urednikam mons. Marinam Qualizzo na čelu zahvaljujeta ustanovitelju g. Emilu Cenčiču, vsiem starim in novim sodelavcam, vsiem naročnikam in bralcam, vsiem podpornikam in vsiem tistim, ki so pomagali, de Dom ostane živ in močan. Obenem se z molitvijo in hvaležnostjo spuomnita ostalih ustanovitelju in sodelavcu, ki so zapustili tele sviet, in katerih imena so zapisana na straneh Doma.

Zakaj tele novi list »Dom«

Najprej za naše emigrante. Dokler so bili doma, na svoj zemlji, in so slišali glas svojih staršev in zvonove svoje cerkve, ga ni bilo treba. Hišno učilo in cerkveno je bilo njih vsakdanji kruh.

Danes, ko potujejo po vseh potjih sveta, daleč od svojih družin in svojih cerkev, ta list jim bo prinašal novice svojih vasi in svojih far.

Ta list bo vezilo med emigrantih in svoje vasi, med emigrantih in svoje cerkve.

Zakaj »Dom«?

Dom je hiša, družina, svoj starši, svoja žena, svoj otroc, svoja vas, svoj jezik, svoje pesmi, svoje tradicije, svoja cerkev, svoja domača zemlja, svoj rojstni kraj, in to je najbolj človeku pri srcu.

Dom ni prazna beseda, je naše življenje.

Zakaj »Od Stare gore do Sv. Višarji«?

Kjer sta največja svetišča slovenske Benečije na čast matere Božje. Pod varstvom Marije Device naša Benečija je obranila svojo katoliško vero, in želi jo tudi obraniti. Mariji, Benečani priporočajo svoje družine in svoje emigrante.

Zakaj v našem jeziku?

Zato kjer tako govorimo v naših družinah in je naš materin jezik.

Je naš domači jezik, ki Bog nam ga je dal, in so ga govorili že polno in polno let naši predniki, in želimo da se obrani tudi za naprej, da ga bodo govorili tudi naši sinovi, in sinovi od naših sinov.

Imeniten dar človeku in Bogu je »materina beseda«.

Ta list kako bo živel?

Je naš list, list vsake družine, kjer vsaka družina ima kakega emigranta, in zato vsi mu bomo pomagali da bo živel.

Bog plačaj obilno vsem dobrotnikom!

MATERNI JEZIK

Sveti Duh je vse jezike posvetju, da bi se v njih božje učilo oznanjevalo in Bogu spodobna hvala pela, da bi vsi jeziki spoznali, da je Kristus velečešteni Sin svojega nebeškega Očeta.

Lepe so pridige v italijanskem, pa po našim slovenskim jeziku so še lepše in razumlejše, in se lahko človeškin src primejo in dober sad obrodijo. Prijetne so pesmi italijanske, ali prijetnejše so pesmi slovenske, ki nam po nebeško naše srce razveselijo.

Kdor svoj materni jezik zavrže in ga pozabi ter ga zapusti je zmedenemu pijancu podoben, ki zlato v prah zavrže in ne ve, koliko škode si dela.

Slovenski starši, ki slovensko znajo, pa svojih otrok nič slovenskega jezika ne učijo, so nehvaležni učitelji, ki svojim otrokom drago domačo reč, slovenski jezik zapravijo, ki so jim ga njihovi starši izročili.

Materni jezik je najbolj draga dota, ki smo jo od svojih starih zadobili; skrbno smo ga pa dolžni ohraniti, olepšati in svojim mlajšim zapustiti.

Kdor svoj materni slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zakoplje.

Bog bo enkrat terju, in vsi zaničevalci svojega poštenega jezika bodo v temo potisnjeni.

Oj ljubi in poštenu slovenski materni jezik, s katerim sem prvič svojo preljubljeno mamo in tata klicu; v katerem sem prvikrat svojega Stvarnika častiu; tebe hočem kakor najdražji spomin svojih rajnih staršev hvaležno spoštovati in ohraniti, za tvojo čast in lepoto po pameti, kolikor premorem, skrbeti; v slovenskem jeziku

do svoje poslednje ure Boga najrajši hvaliti; v slovenskem jeziku sin moje ljube matere, da kakor je moja prva beseda slovenska bila, naj tudi moja poslednja beseda slovenska bo!

Ne zaničujte tujih jezikov in se italijanskega le skrbno učite; lepše bo za vas, ki znate jezika dva, kakor za Italijane, ki znajo samo enega. Lažje si boste vi in vaši otroci po svetu pomagali, ako slovensko in italijansko zastopite in govorite.

Tako boste dobremu in kušnemu oskrbniku podobni, ki je od Boga dva talenta prejeu in je z njima dva druga pridobiu. Zato ga je Gospod pohvalo in čes veliko postaviu.

(Te besede je zapisu *Anton Slomšek* v »Drobtinicah« leta 1849 v spisu »*Dolžnost svoj jezik spoštovati*«). *Anton Slomšek* je slovenski škof, ki je na poti za biti postavljen za svetnika. Te njegove besede naj se nam Benečanom hloboko vtisnejo v našo pamet in srce, kjer tako smo zaničevani in preganjani za ohranitev našega domačega jezika.

EDO V NEBESIH

Sam, tu en piču nebes, Edo je žalostno gledu magle, ki so plavale pod njegovimi nogmi. Sv. Agnese se mu je približala, ga prijala za roko in mu reklā: »Edo, a greš se lovit po nebesih z mano?«. Edo je otesu glavo, da ne.

Agnese pokliče sv. Petrā in mu reče: »Edo je slabe volje«.

Sv. Peter pogleda debelo: »Kakō da je slabe volje v nebeseh? Ni mogoče!«.

Sv. Cecilia, ki je šlā tam mimo, se je ustavila in mu zagodla eno lepo piesem.

Edo posluša in reče: »Bog Ioni, Gospa.«, in gleda magle, ki plavajo pod njen.

Sv. Cecilia gre k sv. Roku: »Je dan otrok, ki je prišu deset dni od tod v nebesa in je žalostan. Vsiem otrokam so všeč psi. Provi pokazati mu tvojega, ki je takō fajan«.

Sv. Rok uboga. Pa če tudi pas skače, laja, se po tleh vaja in se nastavlja na zadnje noge, to na razveseli Eda, ki reče: »Tudi jaz sem imeu, na sviete, enega fajnega psa, ki se je klicu Bobi...« in začne neusmiljeno jokati, kakor da ne bi biu v nebeseh.

Sv. Rok gre k sv. Antonu puščavniku: »Anton, hitro! Kje imaš tvoje prasetace? Je dan otrok, ki joče«.

Sv. Anton popade prase, ki je bilo lepo, čedno, z enim flokičam na repe. Edo ga pogleda, in obrne na kraj glavo.

Angelci, ki so se bili zbrali okuole Eda, so se česali in lišpali, da bojo lepi, ker božična noč se je bližala. Sv. Peter zagodrnja: »Že stotine liet, ki sem v nebeseh, se ni zgodilo, da bi biu kajšan žalostan in nevoljen v nebeseh«.

Dan angelac pošepeta sv. Petrū: »Morebiti ga glava boli ali trebuh«.

Sv. Peter odrieže jezno: »V nebeseh se ni nikoli bolno!«.

Sv. Katarina reče: »A ste ga uprašali zakaj joče?«.

»Edo, zakaj si žalostan?«.

»Jutri bo Božič in v naši hiši je tako lepo...«.

»Pa tudi v nebesah je lepo« - ga je gledala ljubeznivo potroštat sv. Agnese - »boš videu tolo noč, kakò bojo svetile zvezde in kako bojo pieli angelci in godli na trombe«.

Edo otrese glavo: »Pri nas, v naši hiši imamo smreko...«.

Sv. Peter pošlja na sviet nadangela Gabrijela po dno smreko: »Parnesijo lepo, četudi bo koštala«.

No malo pozneje sv. Agnese parletì k sv. Petru: »Sv. Peter, smo nastavili smreko, ki je velika in zelena, pa Edo jo ni še pogledu, in šelè joče. Pravi da v njegovi hiši, na sviete, so obešali na smreko kandeke in balce, ki se svetijo«.

Sv. Peter stori oflokati smreko in obiesti na njo lampadince, pa Edo šelè joče: »Na sviete otroc piejejo okuole smreke, in mama pieje z njimi in jih buoža«.

Sv. Agnese reče: »Peter, pusti iti spet na sviet, tolo noč, ubogega otroka! Se varne v nebesa jutri: želi videti svojo mamo!«.

»Ni mogoče! To se ni še nikdar zgodilo«. Agnese leti proč, pa preca se varne. Za roko drži Marijo.

Sv. Peter se parkloni Mariji, ki mu reče: »Peter, teli otrok, ljubi svojo mamo in jo ne more pozabiti še v nebesah. Pusti naj gre tolo noč na sviet. Nobedan drug ga ne bo videu, ku samo njegova mama...«.

In tako, na božično noč, vsako leto, mama od Eda vidi svojega mrtvega otroka veselo igrati in pieti okuole razsvetljene smreke, s svojimi bratracami in sestricami, in tudi ona se čuti vesela.

39

PAZI, JEZIK!

ANTONELLA BUKOVAZ

Ustavim se in dvignem oči
zbiram svoj daljni pogled
drsi in tekoče potuje, sposoben
je biti puščica, na vsaki rami jih imam poln tulec
puščica se sproži, razpre krila,
leti in pristane na morski širini
potaplja se v globino
srka vonj modrine
bleščeča odseva barvo sonca.

Lahko pokažem le majhno zemljo
ti veš o čem govorim
drugače bi me ne slišal
midva sva nekaj posebnega
v tem jeziku je prostor le za naju
in naju sprejme kot tega ne zna nihče
in nihče tako ne ljubi,
oboroži in veže.
Govoriti z drugim
je trud žuboreče vode
je odprto morje in ploden je zaklad jezikov
in nešteti kodri valov so različni izrazi.
Ne plavam večše vendar se lahko samo v tej vodi
igram in obrnem na hrbet

čeprav mi je kako in kaj neznan
me tok bo vedno položil v pristan.
Jezik-morje, širok in gibčen
kot tok približa in oddaljuje
da vse, kar mi počnemo se vanj steka
misel o drugih in sebi
dogajanje sveta
mavrica človeških kultur
veliko z majhnim v sebi
kar si lahko povemo in delimo
in vsakdo ima svoj jezik
in v jeziku je način
in način je reka, ki vse
odplavi v večno morje.

Piši mi na hrbet
da te bom brala v lesku vode
na koži tipala bom znake
se brala z nazaj obrnjenim vratom
na robu brega bom
besed ne potrebujem zase
zame so dovolj preproste
ne iščem tvojega namena
najini možgani so neuklonljivi
silna so telesa,
lahko jih orientiramo.
Piši v mojo vdolbino
boš reka
in jaz kamen, ki na dnu
grgra po tvoji sledi.
Okrogla bom od kotaljenja
se bom razbila in razpršila
in najini drobci
bodo zrna med drugimi ostanki

čudovito bo
šla bova kamorkoli
lahka
razpršena
vsi z vsemi in s sledovi na hrbtu

jezik sprejme vse-morje, razsežno in premično.

Kaj želimo, da ostane v tem stičišču?

V mešanici, ki priteka in se izteka

izhlapeva, se oblikuje v kristal

močilo bo bregove vsake zemlje

ki bo dovolila dotik

in mi sami bomo rahljali to zemljo

da bo propustna

in bomo čakali tok

potopljeni v njeno gibanje.

Vsak jezik ima enako moč

ki nosi, ki sili k stičišču

ki vzdržuje, ki hrani lastno življenje

in ta moč je v misli ali bolje: v mislih

ki se ne bojijo protislovja

ki hranijo življenje jezika.

Ko bi veliko uho poslušalo Zemljo

bi slišalo samo en glas

šumenje živosti našega pretakanja
morje glasov.

Vse sprejmeš jezik-morje, obširen in v premikanju.

Morje, o katerem govorim, biva

le zato da je, za misli, da jih nosi

da je, drži na površini

jih ziba in soli.

Je jezik orodje, ki išče moč

učinkovitost, lepoto

in ne vem, kateri jezik bo govoril prihodnost človeka,

a bo jezik sledov, jezik stopinj
ki so jih odtisnile ideje, ko so šle preko
ideje, ki odkrivajo, drzne, preroške
ki se ne bojijo spomina
odlične ideje za to vlogo.
Jih imamo? Jih gojimo?
In obstaja še nekdo, ki se bori za last besed!
Za last jezika!
Jezik je morje, ki spreminja barve
ko se nebo na novo riše.
Opusti prepoved nove besede!
napisano je z oranžnimi črkami
z barvo povračila in veljavnosti
in boš goden za oploditev, za izum
in v tem je gib jezika
misel živi dokler teče
ko se ustavi gnije.

(prevod: Ace Mermolja)

TRI BARČANJOVE PIESMI

ADRIANO HVALICA QUALIZZA

VIEVERCA

Vieverca skače po potocih.

Šumi ta po suhih listjah,
popraska nomalo tle
an nomalo tale,
vzdigne glavo an uha,
poslušā.

Hitro ustrelī na nin kamanju,
od tega ku balca
se potāči na bližnjo skalo laščievo.
Popije an kapić uode
tu počalicju
(me čuje)
an jo da ku sajeta
gor po niešnim ravnim jesenu.
Hop! Hop! Hop!
Pod njo je že deset metru.

Sada stoji takuo zmieran,
de zdī se samuo an vazū debla.

Poslušam ist nje sarce,
poslušam tud njeno sapo,
gledam nje uha,
liep rep an oči.
Je čarna, mislim,
ampa zdrava ku ardecja
an lahna, brez grieha.
Tiho zazvižgem an ona
rada al prestrašena
spusti se ku striela nazaj
do čime dreva
do varha,
od kod odpre soje svete peruota
an spluje v nebesa.

Vidim jo na vic.

»Skače ku vieverca«
guorta mama an tata,
kar puobic je žiu,
kar mu peče rit
ta na kandreji,
kar leti an ueče
od veseja.

An vsi puobci gredo v nebesa,
dokjer se na zavedo
bit že odrasli.

Včasih na rata
an vieverca v potok se varne,
de ist še jo bom gledu.

Puomlad 1991

NA SPOMIN ZAMEJSKEGA

Meja,
Spomin,
Ivan je od sparvič otročic,
paglavec
naše zemje.

Spomin na pozna meje,
Spomin na pozna meje,
Spomin na pozna meje,
a meja je zapoznala spomin,
meja nam je ukradla spomin,
meja je štrafala judi, ki so imiel
isti spomin,
meja je fardamala judi, ki so imiel
isti spomin,
meja je potukla judi, ki so imiel
isti spomin,
meja je okarvaviela rieke, ki so imele
enake spomine od vsieh tistih judi,
an smart jih je leže pejala do muorja
an muorje, ki niema meje,
varje spomine judi cielega sveta.

Ponavadi na sviete sta te, k' ubiva,
an te, k' je ubit.
Ponavadi te, k' je ubit, nie tega vriedan
an te, k' ubiva,
pa na vie, ka sta vriednost
an spomin.

Spuomnita se:

»Tujega nočemo,
svojega ne prodamo!«

Tuol mi je starac napisu na karti,
kar smo tam na Štupc branil
na meji
uode od Arpita.

Te, k' v Benečiji darži za te zadnji
(hors concours)
jizik sojih priedniku,
nie vriedan guorit o spominah.

Puomlad 2005

*Stara Kalutuova hiša v Gnjuduci
an čezmejni pogled.*

SIN TELEGA SVETA

Ist te na izdam.

Zahvalim te, za kar je bluo an za kar je še ostalo.

Sam jubu an spoštujem tojo rievnost an saruotnost,

tojo muoč an resnico an kri

tojih bregi, toje rieke an doline.

Se vsako nuoc čudvam,

kar debela luna s karliežom sveti

an se beli ku noviča

an me gleda v oči

an se vid ku čez dan an vse okuole je tiho

an muči

an še vietar na piha

an vse zvezde gu luhtu se tresejo

an vse luči od vaseh, oku an oku,

gibajo se an narodne blešče, ku babe naumne

an zvestuo kažejo se an trepetajo notar v mužgenju.

Se čudvam an sam srečan šele

bit v tojim maternim, varnim naruočju.

An ostanem brez sape an brez vsake misli

at na praze

pred na pu odpartih vrat,

kerim kažem harbat

zadart ku an kaman,

ku čelo, ku taren,

ku adna toja kuost,

ku taren,

ku adan tuoj zob al nohat,

ku toje na žalost že na smart prebodeno

an šele toplo sarce.

Kjer še nama ostane parbližno tarkaj
pred zadnjim, končnim zdihom.

An tuol me talaž
an ziba me v saruovim
skritim tarpljenju.

Čujem, mama, tuoj glas!

Kar bojo za nimar tojo dušo vargli prasetam,
tud ist se cjem s tabo v korite zvalit.

Kar bojo z lagmi ostali vazu stisnil
za tojim vratu

tud ist bom at pred mojih vrat

ta na praze

obiešen za te.

Če toje zadnje mesasto rebro predajo

za samuo trideset euru

ciganom,

takuo mojo zadnjo kuost tebe podarim

an varžem jo zvestuo strahotnim

velikim Balavantom.

Zak ist te na izdam, Benečija.

Se m' huduo zdi za nevierne, zgubjene judi,

ampa pred takim svietom an življenju

vse to druge mene j' nič.

Listopad 2006

TU SIENCE, LIETA NAZAJ

BRUNA BALLOCH

Na sienza se je natejala vsak popouden etu, k' je bla na velika hiša. Poliete etu je blo hladno, tako d' stare žene an otroci, k' so stali etu uoku se so spraujal tu to »salo«, k' sienza je nardila.

Pod lindo te hiše so bli dua čentoni polenjen an otroc so etu sediel z njej oštarijami. T' stari so parnesi' za sabo njej stu.

Tu te sience so ble kuhane an pečene ta stara Mjuta an Nuta, nje hči. Zat je bla nuna Beta, teta Nuta, nuna Viġja an Šeklneja.

Te žene so uarual otročiće njej neviestan, k' so ble na diele tu sonožetah ol tje po njiuah. T' mal o tej ure so spal, njej anjuc varuh paj so predl', šiuat škarpele, podplietal hlače za zimo ol so kozlal fažou ol manil panole.

K'r kak teh otruok je zakriču, nja nona je letiela ou solar, zibat za ne spe zaspi. Če ni vejalo, a je or uzela, previla an prnesla dou sienco pulpnat.

Ja nison miela žej none tebot, tako te starčice so ble use me none. Pravjo, d' k'r son bla mikana, son bla na šimjeca, k' je use čula, vidala an prenardila, če maj je mola.

Ta stara Mjuta je šla tu hišo po dan korac uode za kacao, an ja za njo: son hodila pošinjeno an son poskakuala tej ona an son prnesla uon še ja korac uode, ka a ni blo.

»Te će oplieskat, će te vide, puj tle!« me je potrucala nuna Viġja, k' ni bla ma nona.

Ja se son posmejala an son sednila ta h nje.

»Me none« so miele obute dne kotle doue, dou do pod noue, so ble ubrane tu pasu, zuor so miele jopin ol dan mikan facletoniç s cibori, prekrižan ta sprej, culne škarpete an hlače te ounaste.

Tu ten oblačilu so ble tej ne velike pipine, nomalo modraste, će č'mo, ma liepe, k' so ble.

Or na laue so miele faclete rožaste zvežene dou pod brado ol tje zat, tej no škifeco, ol so miele piče uoržene te t' na te, na laue: tla ten se so vidali uon dni p'ndolić aureni upeti za uha.

Ja an Elsa smo ġijale d' hišico: smo kuhale, jedle, prale blekiće tje na Patuočne. Smo miele na t'n čentone naše pipine uon z bleka, lozo an za balo dno biško.

Ma sestra je bla ubi velika an ubi skokana, je ġijala d' bece, d' bakala, d' trad'ment... tako je pršla damou zlo potna an trudna.

Usak človek, k' je pasu tje pred nami, je jau nja: »Eh, uan gre liepo, uan gre liepo... tola je ž'vlenje! Še ja b'l tu tako!«

Ol por: »Tle se poanja dou sonce! Eh, češ ben prit še ti tje na našo, boš vidu, će je liepo!!« an se so posmejale škrbasto...

Teta Nuta je tiela prav't nje pravce, k'r je tiela ona, ne k'r jo smo uprašal mi. Je miela dne liepe pravce tu laue: od lesice, od medveda, od ouka, od mačke... Ni nahala, ni letimo tej kože tje po pot. Nas je uekala, će smo nardile kako znarbo an se smo oskornile... Po nje, nas je še učila!

Ja an ma sestra smo uorile »ti« našo čjač an naše mame: ona usak bot, k' nas je čula, je nardila no lianijo: »Ja, ja bratar, ja sestra...« nan je lazatala nazaj. Se je uperjala za jen ni uormo »vi«.

Te nune so saldo mlaskale tki: »Son debla!« so uorile an so ložle ou usta no skorjo siera, dan koščić kruha, dno burjo ol no kokoreko oraha. So miele dno košo obiešeno or pod podan ou njuh čamere an nuotr so miele ser... špujo... jejca... kafe, cukar... za njuh potrebo. Kej ta maltrinja, kej ta diela, kej te poti, k' so prepeštale te boe žene, an ta koša je bla tej dan buhloni od fameje za tuo, k' so nardile. Buog obar lošti roke tu to košo!

Tu sakete so miel še dno šcatlco leseno, k' je miela dan pokroučić an nuotr je bieu tobak za duhat: Zinzilio, Sante Auguštine ol Mentulin. K'r se so naordale, so pustle dielo tu krile an so poduhale no prežo: se so večihale an... »Me je pru pohladila lauo ta preža!« an so ložle ta tobakar an tabakjero pot'n, k' so ponudle prežo še druzen. Z no prežo, kaubot, so napravil' ženitke njuh nevodan, k' nieso še viedal za n'č!

K'r so ponudle prežo nune Vigje, son šla še ja za piknit prežo z dvemi paučić, ma šcat'ca je bla žej tu r'male, prkrita. »Uaj, t' se će ulit kri uon z nosa! Otroc ne smiejo duhati!« so uorile. Ta, k' nie duhala, je miešala lauo an uorila: »Je dan vic'h še te... dan 'rd vic'h!«

»Še ubi velik vic'h je teh tje, v'š!« an je kazala tje v te stare može, k' so bl' ubi tje od nas. Oni so šp'kal za kake orodjo nardit an so p'pal toškan an ć'kal...

Ja son ložla roko tu mo saketo an jo son uon vetenila zaprto. S to desno son potoukla tu mo pest, od te družu rokce, son odprla dva pauca na sred, son uzela dno prežo an son poduhala muoj... tobak: se son še ja večihala an zat son šla uoku ponujat še druž'n mo prežo. Me none se so smejale, so uzele prežo še t' od mene an so uorile, d' muoj tobak je buojši ko njeh.

Tu te sience te stare nan so pravl' buogviekej t'h pravc, ma so pravl' še za njeh trpljenje, tako etu je blo pouno otruok poslušat.

Je bla Nuta Tokitaua, Alda an Elsa Mufićaua, Čelina, Marino, Aldo Refu, Italo, Livia an Klementa Polentićaua an Alda Fonaua.

Se naordan, k' dan popoudan nan je pravu dno pravco dan star mož, k' je stau tje na koncu uas. Je mu dno kucno tje čez ramana, dno ounasto škifo or na laue an palco tu roke.

Ta pravca je bla šaroka an doua tej platno Penelope: ni mola maj prit na konac. Je bieu kasan za pravt an mi a smo potiskal za ni re naprej: »An zat?... Kan je šu?... An zat?...«.

Sonce je blo žej baso dou na Lašk'n an te starac se je uzdinu za si jet v'čerjo kuhat, k' je bieu sam.

Nan ni jau: »Rat za nas, zejtra še dan kos naprej.« Je hodu an pravu nja pravco an mi za njin tej te miš'ce, k' so šle za ten k' je 'odu flauto.

Uoku nja nas je blo pouno, k' smo se zabl' za hišo...

Smo stopnil tu nja an se smo ložl' uoku onjišča, za no mizo. Onj je bieu za uneti. Te nunac je poparu pepul, je uzeu pih an je pihu... Bora je bla šnje žiua: je luožu zuor listje, veje to suhe an pihu doc, k' mu je jelo. Je obiesu kotu za čedenač, a je pokriu za ni prej zaureje uoda an zat je sednu na dan stu t' h onjišč še on nan pravet.

K'r naša mama se je uornila damou od diela an nas ni obriedla t' za taulo, je se so lase przdinile. Je sajala not an uon s hiše an nas je ledala an klicala. Majdan je se nie odlasu. Tako je šla or na oricu, or uort, etu k' je blo vesoko: jo smo ble muorle čut...

Je počnela borlat: »Marijca, Bruna!« Nič!

»O Bruna, o Marijca!« je spe klicala ustrašeno.

Jo je čula nuna Beta, k' je stala blizu nas, an je je poviedala, kje mormo biet.

Mama je vepulila uon z veja dno šibo an je šla, k' je žgala tje čez Klanac t'k' je stau te star, k' nas je »zapeju«.

Je udarla tu hišo an nas je obriedla uoku onjišča, k' smo pošlušal pravco an šnje čakal nje konac.

Te star je pravu an kuhu nja polent'co. Naša mama se je odahnila, k'r nas je vidala, je spila dou dan »Na ime Boa« an nas je vepodila use damou.

Šibo je uorla ta na onj, k'r nas je vidala, an pred njo smo se uornil damou.

»Ne vid'ta, k' je nuojč? Ni bo te prvi an te zadnji bot, k' sta uoku tako pozno an deleč!«

STARE PRAVCE

BRUNA BALLOCH

BUOG JE UTENU SLIEME

Svet Petar an Kristus so pliezl' ta z dne uas tje u to druu an pous'n tode, k' so hodil, so pust'l kako učilo. So bl' še tla p'r nas, an t' od nas so šli dou po Talje. So miel dan miesac hoja za njem, k'r so zliez'l t' na dno veliko raunino: ou koncu je bla dna orica, dou koncu paj je tekla dna velika uoda, k' je šla naprej tej dan modras naposeban. R'zpršene z nin krajan an s tin družin, ta uoda je miela dne mikane hišece.

Etu je blo liepo an Buog an Svet Petar se so opočil, so snied'l n'ki, k' so miel tu rusoku, an so še spal pod dno strieho. Nuojč je bla orka an oblak ni mu biet luojši. Druu dan Kristus se je or pobrau zuoda. Pred njin je bla polenjena dna velika pejč. Je klicu Sveta Petra an mo je jau: »Tle, Petar, momo nardit našo cierku an ta pejč će iti pru za dan uotar!«

So začel fabr'kat... pejčico na pejčice so kladal prez se šparat... podne an ponoči so dielal. Tako njuh cierku je rastla liepo or.

K'r je bla tje u koncu, se so naordal za prevedat slieme. So šli tu no host a ledat an a so obried'l: a so liepo št'mal z očam prej, an zat a so usiekl' an a so nesl' t' na to oricu. A so zmierl' an so ociekl' dan kos, k' je bieu d' vič. A so nesl' or na armaduru an t' or so vidal, k' slieme je blo kratko. »Ma, Osprbuog, sej a smo zmierl'!« je zakreču Petar. »Ja, a smo, ma dan san bot... Drž na pamet, Petar, ni rat zmiert dan bot, nim'r duarkrat, trikat... će biet zmiert, prej ko skratit kako rieč, k' se ma nucat!«

Buog je prijau slieme z nin krajan an a je potenu... To se je utenilo tu nja rokah, kar je bla potrieba. So ložil' or slieme, trabe an so pokril njuh Cierku, k' je bla velika an liepa tej majdna drua cierku!

Tako pravijo t' star, d' se je rodila bazilika Svetega Petra dou Rome.

UŠA... UŠAA..., TIČ'CE S PROSA

Mož an žena so miel dno liepo njiuo prose. Ospodar je hodu z uojo pliet, odkopauat, zakopauat, za ni liepo raste.

K'r prosa je počnela se obračat, tičaci so miel senjan...

Ospodinja jeh je spoanjala ta oc: je čufala roke to uoku tje za jeh straš't an je uekala:

»Uša... uša..., tič'ce s prosa!«

Tezje so šli an vič družje jeh je pršlo malo pot'n.

Mož je se je smeju an jo je mu za norca. So bl' mlad, zdrav an vesel... Malo pot'n... etu uoku je počnela plesat an se preprečat dna stuar prez majdna špota an njehe veseje se je rauno uaslo.

Ošprvič, mož je ni dau štime, ma daj nas, daj zejtra, je šlo, k' je padu tu skopce. Nja žena je hodila uoku njiue za branit njehe prosa, ma še za branit nje moža od te zamude, k' je spolietala uoku nja.

Roke je pluskala ubi močno an ubi močno je uekala:

»Uša... uša..., tič'ce s prosa!«

K'r žena se je odlasila, ta pretuara se je odnila an nje mož je uzeu spe matiko tu roke...

Dan dan, žena je bla or na portejale an ni jupala vidat tuo, k' je vidala dou koncu njiue: ta frdamana koza je zapejala nje moža za njo...

Žena je počnela borlat z usin fladan, k' je miela:

»Uša... uša..., tič'ce s prosa! Uša! Kurba peja meja moža!«

Tičiaci t' črni so udar! uoku njehe an jeh so tiel r'zpikat...

Mož se je branu z dno vejo an nja pretuaro je pokriu z nja jopo.

Ta z portejala dou žena je uekala ubi, k' je mola:

»Uša... uša..., tič'ce s prosa! Uša! Kurba peja meja moža!«

Malo pot'n ta ženica je zamahtela borloč za njem.

T' bližnji, k' so stal etu uoku, so pravl', k' k'r luna se zlije dou m'z dolino, še na rieč biela se uaja uoku te hiše, an dou m'z njiuo prose se čuje uekuč simpr tuo:

»Uša... uša..., tič'ce s prosa! Kurba peja meja moža! Ušaaa... Ušaaa...«

CAJT ZA POSLUŠAT

CLAUDIA SALAMANT

So mi jal: »Piš, kar je buj važno zate!«...

V življenju je vse važno, važno je živiet.

Ljudje an cajt tečejo, utiekajo!!!

Ni cajta za brat kostanj, jabuke, grazduje, gobe, za riezat arbído; host se šier, vasi se spraznuvajo.

Ni cajta za guorit, poslušat, kvante prenašat.

»Oh, joj, je že peta, muoram iti na telovadbo!«

»Sam pozna, sestanek je že začeu!«

»Smo zamudil pet minut, ka porče učitelj glasbe?«

Ure, dnevi, osebe, ...vse utieka!

Z vso mojo močjo čem se ustavit an... pred mojimi očmi se predstavijo, kot slike, prve lieta življenja, tiste, ki ne morem pozabit.

Nona že ure an ure sedi pred oknam, šiva, gobe čed, grah kozla...

Pride Rebenjak an jo pobazga. Ona se nomalo ujeze, ku vsak dan.

Pride Mario, se usedne blizu ognja, se ugreje roke an at se menata:

»Ti, al se zmisneš, kar so parpejal korent tle tode???«

»Ti pa, al puobneš te staro Flipčovo...«

Kajšan krat pari, da se kregajo, pa ni takuo, samuo guorijo.

Jest se igram ta na tleh, se zdi, da živim v drugem svetu, v svetu igre: sam učiteljica, pepka, frizerka, vozim autobus, pišem ricete...

Se zdi, da ne slišem nič, pa ni tako...

Kar čujem kako besiedo posebno, se parbližam z odpartim ustam an pošlušam.

Nona vie, da mi je vseč poslušat pravce, an kar Bernaka konča pravt ob uro, me kliče

blizu se: »Puj tle, da ti poviem tisto od Rezijana! Posluš lepua, tuole je resnica, da boš viedla!!!«

Tudi če sam jo čula puno krat, sam jo nimar zvestuo poslušala, se mi je zdielo, da je nimar kjek novega, an sam se nimar puno smejala, ku de b' jo čula parvi krat.

Nona je znala pru lepua pravce pravt, je dobro opisala prestore an ljudi, nje oči so ble vesele al žalostne ku osebe, ki so v nje pravci nastopale.

Sam jo muorla nimar gledat v obraz; ko sam se obarnila, sam kam drogam pogledala, mi je jala: »Ti, al me poslušajš? Poslušaj me, če ne potle na boš nič znala!...«

Ankrat je biu an Rezijan...

Je paršu v vas an je začeu uekat: »Duo če rit pozlatit al poslebarnit?«

Je bla na žena gor na okne, ki je jala: »Jaz, jaz čem.«

Se parbliža tudi nje dikla: »An jaz bi rada pozlatila rit, pa nimam dost sudu!«

Rezijan je prašu puno sudu za tisto dielo, takuo dikla mu je jala, da naj jo pa samuo poslebarni, ki je koštalo manj.

Rezijan, pried ku je začeu dielat, je jau dvieman ženam, da bojo muorle sušit rit ta na okne kajšno uro.

Gospodinja an dikla sta se nastavle gor na okne an sta čakale.

Rezijan je zamiešu čarnjaka od jajc an je pomazu gospodinjo, diklo je pomazu pa z bejakam.

Žene so ga lepua plačale an on se je pobrau.

Zvičer je paršu damu mož an je ušafu diklo an ženo nage ta na okne.

Je začeu uekat:

»Oh, preklete prasice, ka dielata at?« Vsega jim je zjau.

Žena mu je odguorila: »Sam pozlatila rit, al nies rad?«

Mož, vas ardeč od jeze, je poprašu: »Duo vam je tuole naredu?«

Dikla an žena so mu poviedle, da je biu an Rezijan an da je prašu puno sudu.

Mož se je zmisnu, duo more bit, sa ga je dobro poznu.

Je luožu hitro nazaj klabuk gor na glavo an ga je šu gledat.

Rezijan ga je zagledu od deleča, se je ustavu ta na sred cieste, se je dol parčepnu an se je osru.

Kar mož je biu blizu njega, ga je poprašu: »Al si vidu kajšnega iti tle duon?«

»Ja, ja sam vidu adnega iti duon, pa na viem, duo je biu, je imeu tako silo!...«

Mož ga je vprašu no dubruoto: »Čuješ, jaz sam že takuo trudan, da na morem vič hodit,

te dam ki za lon, te plačam, biez ti za me, ušafi ga an parpejaj ga tle, prosim te.«
»Ja, bi šu,« je jau Rezijan, »ma na morem se ganit: muoram varvat adnega ptiča, ki sam ujeu, ga imam tle pod klabuke.«

»Ben,... sa te ga bom daržu jaz, na uteče, ne se bat!!!«

Rezijan je začeu letat.

Mož se je parčepnu an je daržu klabuk z dvieman rokam, da mu na uteče ptič.

Mož čaka, čaka, pa ni obednega vidit, je že nuoč, tama.

Mož pomisle: »Počak, ujemen ptiča an grem gledat sam, kam so se obadva zgubila!«

Dene roko pod klabuk an popade za drek:

»AHHHH, me jo je nazaj naredu, glih on je biu!«

Je zastopu, da je biu Rezijan.

Je šu damu an je prašu ženo, če mu odrieže roko.

»Jaz ne bom vič jedu s telo roko, odsieči me jo!« je ueku.

Mož stegne roko, žena jo če zajet s palco, kar palca ga udar, mož nese roko v usta za jo začuhat.

Je pru jezan: »Sada pa ga grem gledat ča na njega duom!«

...Rezijan, tenčas, se je luožu ča v pastejo an je naredu finto, da je martu; njega žena ga je z moko ušenično namazala. Takuo je biu blied, blied: je pareu pru martu.

Žena od Rezijana se je jokala an je pravla: »S te martvim je buojš na imiet opravila!«

»Če ne družega, jaz sam njega drek pokusu an sada mu jo muoram stuort plačat.«

Mož se parbliža Rezijanu, ki mu popade rokau z zobmi an ga stiska.

Žena od Rezijana zauče: »Sam vam jala, da s te martvim ni opravila! Sada muorte nomalo sudu mi dat, da plačam no mašo zanj.«

Mož ji je dau vse, kar je imeu tu gajuf, an je hitro leteu damu.

Je biu vas prestrašin.

Rezijan an žena so pa sude štiel...

Nona se je smejala na glas an z guštam.

Sada, ki pišem telo nje pravco, se mi zdi, da šele čujem nje glas an nje smieh.

Prepričana sam, da važno je poslušat.

Čajt za poslušat (predvsem stare ljudi) se ga muormo uzet.

Kar ni vič glasu, ni ki poslušat.

PRAVICA

CATIA QUAGLIA

Onde nur jě bila na moja, moja rūsica, ki na měla jīmě da "Čyrnuja".

Nji moti bila jo kyrstila itako zakoj ko na bila se nošinala na jě bila čyrna tej ta tyrda nuć. Te nejbojě čyrni kotol od světa a smladěl ta-prad nju. Ano pa dōpō, ko na bila wrastla, na bila rūdi čyrna, bō čyrna, ki wse te drūe rūsice.

Na měla ne lipe, lipe zalěne ōkaca, ki so fīn ji svitile, ne bile zobiće, mont ano zdrave. Na radě se prečala, na se barbala ta-čiz ōči nu pa mūzgala, ziz tēmi lipimi čyrnjělimi črišnji na si narejala ne lipe kětine ano na radě platla. Na si šiwała kotule, te wrožone kotule, ano ġilee. Na bila rūdi oblačana lōpo, mo ta-na noe na pūlila rūdi ne stare oponke, ta-lětě nu pa ta-zīmě, ki na ġala, da to lōpo ji se re. Te drūe rūsice so ji se čūdile, da na lōpo se darži mo da škōda, da na obiwa rūdi ite oponke.

Mo, ġalē, ona tēla stat kumit. To ji plažalo pralaćet ano ziz itēmi oponki na mola odyt ves din, ki to nī ji trūdilo nōe. Te drūe čriwje, šondale ano skōrnice na jě měla krěj nōve tu-w armaruno.

Den din pojūtřē, to jě bilo ur jūnja, Čarnuja šla, wkop ziz tēmi drūimi rūsici proč.

Na wstala zuda pojūtřē ano si ġala no lipo rūso kotulo, no dolo kotulo, ki to ji skrīwalo wse nōe ano den lipi ġile, rūsi pa iti, ki na bila si splatla soma ona, ano pa kětínico ano nejzad oponke.

Ano tadej na se wbarbala. Na si ġala no lipo čarnjēlo rožico ta-za no wuo, ki na lōpo ji spadūwala ta-na krej od lave ano na šla. Na bila itako vēsala, da ni rejo proč, ki na bila žabila wzet korbico. Nišći nu ji rēkel, da na bila zabila wzet korbico. Nišći nī ji rēkel nikar, ki ġalē ni so mīslili, da na ma no wrēcē za nju mo na bila zabila pa itō.

Ano ko ni so došly tu ki so mažli tyt - ki to bilo tu-w vasy, por por dalēc od nji iše - na se wčīpila, da na na mōrē dēlet, ki da na zabila imprēšte ta-par iši.

Te drüe rüsice, mörěš kěj vědět, so počale fuket, mo ona nī mēla moltre. Na se wzela ano šla, ki na si pomīslila, da na čē tyt pošpenot ōkol vase.

Na šla, na šla. Na došla ta-prad den lipi valīki dwōr.

Tu-w isin dworē jē bilo judi rat. Ni so jēdli, ni so pīli, ni so se smējali.

Počaso, počaso na se blížgila ta tawli. Jē bila na valīka okrowla tawla tu-w sridi dwora, basana, basana ne boate rēči za jēst nu pyt.

Ko na došla ta tawli na počala tyt won z no nōo od tawle, ano ko na došla wor tawle, ki na vīdla, da koj jē, na se gāla jēst pa ona. Nu mojo od ite paače, nu mojo bujadnika, dōpō na zalēzla tu-w no šalico ziz tin zmyrzli (gēlato).

Na se najēdla, ki pa kotula jo stīsnuwala.

Nišči nī jo vīděl, nišči nī morel.

Tadej to jo wdarilo tu-w lavi da "Abej či bon nasla kej ta īši?"

Mo to jo spomanīlo, da na čenče korbe. Tadej na si pomīslila, da kako na ma dēlet.

Ano to pa spotjo ji paršlo, da kucē. Na jē wzdīnula kotulo na won - to bilo tej no wrēcē pa itō - ano na počala položit nutor wse myrwice od wsakaa kej. Na bila se obasala, ki na stala fīn krīwa za pējsō ano so jo bolēle fīn roke za pējs.

Ano tej na paršla itako na spet šla.

Ano tu-w rizlēst na zawalila Bōa, da na bila obūla oponke, ki to nī ji polzalo.

Ko na došla ta tin drūin, ki ni so jo vīdli, ni so mēli den wum! Na bila spravila već ona, ki na bila zabila korbo ano pa wrēcē, nikěj te drüe rūsice.

Ano eršt, te drüe so bile lačne ano so možale čaket za dojtýt damuw za jēst ano ona bila pa se najēdla.

VINAHTAWA MÖZINA

SILVANA PALETTI

To se vi, kar bo svit, da jüdi ka zamörjo, ti bāneštent anu ti bögi so rüdi bili anu ni čejo rüdi bet.

Tu-w Reziji vič ki patarduw lit na nazēd jē bila isa lipa nawada, da za Vinahti sa mēlu dāt mözino nē kõj timu nūnu plavanu, ka sa mēlu mu nistyt gōzd, krampir, böb, ščīn, špezo, ma pa tu ka so bile fameje ka živil kõj dān stari, na sama žanā, na uduvica ziz utruci, tu ka nī bilu naga muža za pomagat za wadanjāt, tu ka nī bilu nē živīne, nē njīve, nē zdrowjoste nu kada pa nē strēhe za se rikovarāt.

To parja na wusna pravica ma to na risna varatad od žiwjoste od naših judi, ki kada wobratit hīšo nī bilu noga cantezima za zaplatit fogatik. Ma vič čas te bögi pripuljiwal swōj kruh timu ka jē bil vēr lačan.

Nās so ti bogati šenkavi, ma sa vi da tīmpavi se prihajajo nu vič čas se spe dohajajo nu te prave lipe nawade ostajajo.

KAM JE ŠLA TE STARA MAT

JOŽICA STRGAR

Včasah so jal, de j' te stara mat buj malokrat manjkala ta od hiše.

Šporget al fogolar sta nimar miela oginj, ta na njim je bluo nimar no malo godlje, so jal, knajp an no zrno zmlietega te pravega kafet an cukar noter. Pit se j' moglo mornuo an je muorlo not past no kapljo žganja: tuole nie smielo zamanjkat ta na špurgetu.

Oginj se nie sme uumorit an ta za kotam je bluo trieba s te staro materjo nimar molit, poslušat pravce, al pa se trudan go na klop zavalit.

Te stara mat, če j' Buog dau, de smo jo miel ta p'r hiš, je bla ku dan televižjon, ku dvd al pa playstation. Ma tele škatle, k'r dons jih umoriš, so ku an hlod, ga nie glasu od njuh an so marzle: »Nič an drek,« bi jala naša mat.

An ist porčem, kulko pa koštajo tele moderne matere te stare!

Naše, tiste, k' se jeh jest zmislem, niso koštale nič.

So ble ko slieme ta par hiš, an ker je bluo telo slieme vzdignjeno go na strieho, je bluo tam z ruoda v ruod.

Donašnji dan so striehe glihne ko uoda, še sliemna kaka niema vič.

Te stara mat ta par hiš je bla na gorkuta, na luč, k' je svetila za te male ko luna, de videš ponoč damu, an učilo, ki ti ga ne da šuola. K'r je mama pokregala, je mat te stara zagouorila an skрила ta pod viertuh.

Takuo, zadost, de s' meu skrite oči, pa s' mislu, de bedan Buog te na vide.

Ta na tistih njuh kolienah je bluo nimar prestora za te male an jeh je miela zrucane ku prag ta na vratah.

Moja Tonina je miela ročice ko karta za maslo zaviti, tanke, drobne. K'r smo jo poslušal smo gledal tiste žile, kuo so tukle an tiste je biu naš televižion. An nje oči, drobne, mikine an globoke tu glav, sam miela strah, de ji padejo not an de jeh na bo vič.

Je bla madla, moja mat te stara, ma na žila, takuo so jal, de b' Kodrjano obrnila.
An kuo j' hodila! Cieu sviet m' je pokazala: go na Ravne, du Livk, h Pacuhu, du
Dreko an daj dol h Komardinu me j' uozila, zak rada, puno rada san jest že z mikena
hodila.

Ja an molit, an pravce, an Jezus, trkaj reči me j' "bluo navadlo".

»Na smieš maj,« je jala, »gledat tu tla ku an kaštron, ma tu oči človeika, de bo rad,
k'r ti odpre vrata. Za no skorjo se zahval, ko de b' ti dal an hlieb ušeničnega kruha,
an te bojo miel vsi radi.«

Kar smo šle du Benečijo an tam tode par nogah, je diela tist te črni virtuh »di raso«
dug, zvezan s pasam go nad trebuham, redžipeta ga nie maj nosila, je biu kotulin
naret takuo, de j' daržu gor tiste, kar je ostalo od sisanja petih otruok an dvieh, ki
sta sisala mizerjo an od nje mikina umarla.

K'r je diela tist virtuh an rusak go na hrbat, je biu an praznik, se zmislem, de j'
miela tu gajuf an facolic: tu nim kraju zvezanih par lir, ta na drugem kraju facolica
pa vazu, de se zmisle, de na pozabe, kar se j' miela za zmiselt.

Grede ki smo šle s Kombrieškega, se j' go na Srednjem ustavla gor par tistih ženah,
k' so ble ta z Benečije: se zmislem, de j' tam bla žena od Tonca Mlinarskega...

Go miz Srednje du Zaruog, do' h Zaruogarci, teti od Adele Predan...

Nu, k'r smo ble dole smo skočile še gor h Bajtarji an potle go po bul go na Slieme.
Tam na križišču za Volče je zasenjala ris, de se ovarvamo lintverja, de na skoče do
na nas go miz rob.

Nu, de se na bota dielal takuo študiani, a vesta, kaj Lintver? Nie pravca, nie
barzeleta.

Lintver je vič ku stuo lit star kačon, ki se po tkaj lietah spremeni, rata pru drugač,
ma zobe na križ, mu rata ku an rep an nieke peruta. Skoče samuo na dol an če
ukolje, na more pustit zauoj zobi an umarješ na žlag. Nuca gorkuoto an živi samuo ta
na sonc, go po robieh. Ist sam ga videla - do p'r nemu biologu blizu Karmina. Mam
an fotografijo, ma jo na pokažem vsakemu, zak sta nevierni Tomaži.

Nu, potle smo šle go na Solarje, na blok. Gor na našem kraju je biu an bardak
milicjot, Kenda. Oh, tisti krat je bluo gor na bloku takuo lepua, takuo so bli čedni
tisti policjoti, rože so miel, posiečeno an počejeno, de j' bluo ku tu pravc. Dons
jeh na briga nič, ma, saj jeh seda nie vič. Bomo videl še kulko cajta! Pa sa do
na telijanskem kraju nie nič buojš, important je, de imajo manjku kandrejo za se
usedent.

Ja, takuo je, tkaj reči mam tu glav, de se muoram vsako trkaj cajta malo odpočit an vas ki malo podučit, ku mene moja mat.

K'r smo pasale konfin, do po stazah du Kraj... An go na Solarje, kam so šli tisti lepi seniki, tisti aldje, k' so siekli an grabli, trinška an dreška varca? Donas je tam "campo da tennis", o Buog nas var! Samuo molem, de na zagledam jutre go na Solarje še palme rast.

... An potle v Dreko h Štoram: o Buog pomaj, kuo j' bluo tam starmuo an, na viem zaki, me j' bluo strah, je bluo trkaj dargač ku ta doma! Ma aldje so bli parjazni.

Pa mi na gre ta z glave, de ne vsi so bli parjazni. Do pod Štoruovo hišo je bla na čeča, k' se j' trkaj krat preobliekla tist dan, k' smo ble z materjo tam, de me še dons stisne ta par sarc! Sam muorla zgledat na buožca an m' je tiela pokazat, kulko kiklji ma, ku de b' mi pisalo gu čele, da imam samuo adno za h maš.

Sa smo zrasli vselih! Ma tel pelin ta z Dreke mi je ostu za cielo življenje tu pamet.

... An potle od hiše do hiše, an popudan nazaj damu go na Ravne. Rada je vzela, kar so ji dal naša mat, če se vam buj dopade, je rada pekjala an potle, k'r nie bluo vič potrebe: »Za vsak slučaj,« je jala, »če pride mizerja.«

Ja, tala moja Tonina, še dons na viem, zaki sam lohno hodila za njo du Benečijo, sa me ni miela pisano tu parpustenc. Financam je poviedla kako modro, naši so jo rišpetal, an vojake j' diela v strah. Subit, k'r so se menjaval, je šla ošpijat vodniku, de jo zmierjajo »baba,« an če jo niso, ma saruota, a j' videla al se j' naredla de na vie, de »baba« po njej je bla stara mat. An so jo pustil par miru.

Ma vesta, de ist še dons viem, kod se gre go miz Ravne du Dreko, v Laze.

Ma... sa ni bedan maj hodu atu tode...

Je biu konfin, so bli sudati, ma vas prašam, kuo morem poznat pot? A sam morbit sanjala, kuo se pride subit dol an gor?

Je jala naša mat, k'r se j' dielala tama: »Sedni an čaki.«

So se srečale straže, pokadile an poviedale, de naj ahtajo, de »Baba nije još dolazila sa detetom preko bloka« an de sigurno pride gor po bul.

Pa je šla straža... an ist an moja Tonina go na Ravne. An kuo j' uekala na nje drug dan, k'r so prašal, kod smo paršle.

So šli, ko de b' jeh zluodi nesu, so pomagale še sosiede potrdit an naš miličnik tud, Buog mu dej zdravje al mir, de j' šla čez blok na Solarje an če nie bluo takuo.

Moja Tonina se j' tud kregala rada. Buog var če ji je kaka krava cabnila kak kamen

go za zidam, pa j' bil ramovš. Ma sa so miel navado se vsi kregat an so se miel vselih radi. Tuole je bluo lepuo na vasi, ti nie blo maj dug cajt.

Dons se te stare matere na kregajo vič, sa jeh ni, sa niemajo cajta ne za otroke ne za može. Dons je vse frdamano, bi jala moja mat.

Dons matere te stare hodejo v paleštro al pa gredo v terme; če reč, de gredo "vzdignet gor pet" al nardit šobe na kokošjo art, al pa nomalo postrojiti žuot.

Nečejo bit stare, cunje nosejo take, ko de b' mile dvajst liet, an dielajo lampade, de majo gobac maloman ku marokini.

An v diskoteko, ja! »Oh Buog ovar!« bi jala moja Tonina an začela prosit nasreče, če bi bla še živa. Takuo pa gre sviet napri...

Za njo ga nie bluo, za me... zna bit.

Ma ist sam jo miela moja mater te staro, moja Tonino, muoj "Iopran"!

Buog naj te varje, mat, varvi mi prestor. Tkaj tojga učila sam pozabila an mene an tebe na bo gu nebesah maj dug cajt. Če pa podem v paku, zak mam dugo goflo me pa potelefonaš du paku, sa majo gu nebesah telefon, mi se pari...

"Te stara mat" Tonina Tonihova.

ŠKUOLSKO SPOMINJE

BRUNA BALLOCH

Son šla uč't or na V'zont za štier dni, tu nouo dna maeštrna, k' nison poznala. Otroc me so čakal, an nalè k' p'r njuh je bla dna bidela tej dan kar'bnjer, on' se so uselih matajal. Ja jeh son potalažla an se son oznanla: ja njen, on' mene, tej, k' je bla ma nauada.

Rauno pot'n je blo tej će se smo bl' poznal od douo časa: me so poslušal an me so boual. T' na katedre je bieu regištro an zuor nad ne bušte dan kjuč.

Bušta je bla zame an letera, k' je bla nuotr. Muoj kolega, previdan, je napisu tuo, k' son bla miela nardit ja otrokan tu t'h šterih dni: ne zatuo, k' m' se ni fidu, ma za ni mejejo nja školarj' narvič še te štier dni, k' a ni blo nja. Kjuč je bieu, d' bon lahko nucala nja čamer, će son bla miela potriebo. Nisom miela besiede! Malo prej ou Plestiščah dan druu učitar je nesu za njin kjuč od prestora za maeštrne tje u Č'dat...

O poudan an pou otroc so šli damou an ja son šla zuor z muojo športo, kontento, k' son viedala, kje spat... Son odprla an son vidala dno čamer »francescano«: librni so bl' pous'n! S' son nardila pastejo: plahute son miela nim'r z manu... T' štieri dni so stekl' tej uoda. Prej ko jet damou, son pustla temo maeštrno dan velik »Grazie« napišen čez celo lavagno an se son podpisala zdol.

Je šlo uon malo časa, k' tu dne susiednje son čula prauč za dna koleg, k' mo so uoril »il maestro rosso«. Nja a ni blo etu, alore son uprašala, ke b' tu biet te maeštro, tako son zdoviedala, de je bieu te, k' m' je napravu programin, čelih a ni blo samo za štier dni... Je bieu, te, k' m' je pustu kjuč an čamer, čelih se nismo poznal, je bieu te, k' tu te uas'ce a so us' štimal an tiel rado...

To lieto je šlo uon celo prez a vidať tu naš'h susiednjah, ma son bla kriouzna a poznat, povien ries!...

Se smo spoznal druo lieto tu dne druze uasi. Se smo oznan'l te temo. Je bieu obliečen tej dan pipin... an, čelih smo čekeral, ni pustu dan san moment z očami nja otročiće.

Jeh je merku, kode letijo, kje so, kako gijajo, k'r smo bl' zuna, tu orade od škuole. Nja otroc, se je vidalo, k' a so držal za dna znanca ubi ko za maeštrna.

Je pršu dan otrok t' h njemo an mo je luožu tu roke nja panin okrhan zatuo, k' je bieu rat s't: »Zat a poneseš damou kakošan, vieš, k' se ne smie metat ta kruhaca: je 'rieh!« je jau temo otroko nja maeštro.

Rauno za njin je prletielā še dna č'čica an mu je ložla tu saketo jope nje balco, za jo ne majdan uzome an zubi. On jeh je kontentuū, tej dan oča.

Ja, sama sabo son uorila: »Ni bo črnju, kar će, tela je dan ver maeštro!«

K'r je f'nila rikreacion, smo šil' nuotr tu škuolo, tiho tako, k' te maeštro je tu.

Tu tlate uasi, naš maeštro je stau p'r Marije Anke, k' je miela dno veliko hišo še zatuo, k' nje judj' so bl' po sveto, an etu son obriedla sida še ja. Popoudan muoj kolega se je metu t' na nja librne, zatuo k' je dielu Universitat.

Ja paj son hodila uoku tje po host, k' je bla velika tej dna katedral liepo zelena... fin strašna kaubot. Vietar je 'odu dan organo, k' a se ni vidalo, an tičac' z njin ured so tiel čentat sam' on': so spoanjā deleč škriče an čjiane, k' se so pretiekale za jo za'ost še one.

Se son rado ustaujāla p'r cierkve Svete Trojice. Zuna son čakala ni velieze uon s host te druu *Conte pecoraio*, k' je bieu, se prav, ospodar usa ta sveta od te Velici ore. Je bieu antagonist tea, k' je stau dou Torlane, zatuo k' je mu dan par ouci vič ko on...

Son hodila ledat tu dan velek hlieu: etu je blo paj pouno krau an bokini...

Dou h Karlonan son šla za se za'rjet p'r onjo, k' so miel unet t' na dn'n velic'n onjišču. Dan dan muoj kolega m' je stuoru spoznat dna Ospuoda, k' je zlo patu tu ujske zatuo, k' je pieu an prediču po slovejsk'n. Se je muoru skrit an a so ložl' tu paražon tej dna malfatorja. Prej ko jet tje na te sviet, je on, k' je veparu uon dno liepo navado, k' judj' jo so bli žej zubl': Poljub križev, Il bacio delle croci.

Križi ofiokan se so zbieral pred cierku. Se so nahnīl, te pruoat tea, an se so potipal, tej b' se bušnel, za nas učit, k' smo bratr', k' se muormo tiet rado an s' prdonat! Te boo muoj Ospuod, dan bot po liete nas naorda šnje nas za prdon, čelih nja a ni vič.

Po v'čerje naš univerzitar je naredu še dan *round t'* na nja librnah: na taule jeh je mu no celo taso, kej, k' mo se je vidala uon laua an rat. Tu kužine, etu, k' smo dielal, se je čulo nome paġine, k' je obraču...

Marija Anka tej na mama mo je uorila: »Ma odahni se dan moment, ne vid'š, k' t' kadijo fin s'ntiment!«

Se smo posmejal us' tri an zat usak je uzeu spe nja dielo tu roke. Ja an Marija, naša ospodinja, smo pletle an š'moliele počaso, za a ne uštrbit. Vičkrat te študent m' je dau dno lišto besied an verb'ne za mo ni ledan paradigme, d' se ne bo on zamuju. San uzela vokabolar, te latinsk, an son počnela obračat paġine še ja...

On je doventu prece profesor an je počeu učit te ubi velike otroke, tako se smo zubl'. Se smo obrjedl'... an spe zubl'. Son zdoviedala, k' še tu te noue škuole te profesor ni mu ta merta, k' s' je meretu, zatuo k' on je pravu nimr za naše jud', za naše koranine te slovejske an za naš jez'k an tuo kacemo ni šlo pru.

Po ujske so bl' zluodjav čas. Našje t' star so miel pr' kraj kak frank 'lih za fondiarjo... kako so moli nas inškuolat...

V šoli (Gorica 1957).

Alore še tla te profesor, k' tebot je bieu dan otrok, je šu z družem tje u Orico, tu kolegjo Simona Gregorčiča an te, k' je tu an je znu, je stau etu tje, doc, k' se je diplomu. Kak se je zubu po pot... Ni blo lahko: so bl' otroci deleč od hiše, so znal, ošprvič, n'me po naš'n, so miel mrez, škuola je bla deleč petna'st m'nut hoja za jet an za prit nazaj z vietran an z dažan. Ni blo lahko... T' ubi močni so stisnil zobe an se so liepo paral tu škuole prej, an zat, pot'n, še t' na diele.

Od Terske doline jeh je bla dna cela gubja t'h otruok, k' se so pomal an se so držal te za tea, ma jeh so še pouno komb'nal tu sedan liet!

So uoril, k' so še oni ospodarji t'h pomarje, k' so bl' t' na njeh poti, k'r so šl' an pršl' od škuole tu kolegjo. Tako se so nasaketal čišp, čeriešnj', frušk an jabuk, k'r lakot jen je tr'ala štom'h. So bli mlad an kaubot so tiel z'rust še kamunje, kej lačn' k' so bl'! Oni so viedal, an je blo še liepo pišeno, k' po v'čerje se ne smie iti uon s hiše, ma kak, bulo, je šu uselih, ne uon po urat, ma uon po okne. Se je spustu dou po dne gorne an je šu tu dan ol te druu bar, etu, k' so ble žej te mlade, k' jeh so čakale. So poslušal kak disko, se so učil plesat, so čekeral an se smejal za n'č. Dno nuojč, p'r t'n okne, k' so pustl' odprto za ložji prit nazaj, jeh je čaku Direktor Košuta.

Člani folklorne skupine (Gorica).

Kapobanda je bieu naš profesor, k'r je bieu zlo mlad tu Dijašken domu. Se je fraju nja rok'ce biele tej ospuodove an je tu odriešit celo to škuadro, k' je bla z njin.

»Imate vi ključ, gospod, tako mi smo prišli notri čez okno... Veste, nič slabega nismo nardili... Oprostite, nam gospod ravnatelj!«

Našj' otroc so nardil tela an drue znarbe, ma k'r je blo sa študiat, jeh ni majdan potisku: so sami viedal za njuh dielo.

Tako so napravil, dan po dne, njuh intelektualni koreda. Popoudan tu ištitude otroc se so moli učit 'ost kak strument, čentat, plesat folkoristične plese, disenj, pituru, bricolage... Kacemo je plažalo brat, kacemu lovit tičace, kak je mu balon po laue... Kak druu je hodu pobierat želiezo to stare. A so pruoal za kupit nov kompensat, drue kolorje, kolo an ždrebjce za njuh artistične diela.

Te kolegjo je dau t'n otrokan, kar je mu buojša an dobra. Še naš profesor s' je naredu kosti tu Dijašken domu. Za tuo nja kolegi a so merkal kriuo an a so klical filo... tje, filo.. san.

A so vebral za Vice-presida an zat mo so uoril stakanovista.

On jen je pokazu, kako se zna venest še etu z ekuilibrijan an z inteligencijo. Buog ovar, če mo je bla veletielu uon z ust dna besieda kriua, so tiel rauno pokazat s paucan tu anj!

Dno nedejo popoudan ja, Livia an Salvatore smo šli ledat tu nja uas našaa kolega: je bieu zlo veseu nas vidat an viedat, k' šnje se naordamo zanj. Nja nona, dna mikana liepa ženica je uaruala onj tu hiše... Je miela miet pouno liet... ma je bla zlo živa an simpatika.

»Nona, tle na so pršli nejšni onorevoli nas ledat!« je je jau nevod.

»Oh, mon dičar uas poznati. Od kod sta?« An je tiela viedat še reči od nas, od naše uasi, ma nam je še pravla zanjo an za nje težko ž'vlenje.

Nje nevod jo je merku an se je vidalo, dosti rado k' jo je mu.

Zat naš protagonist je oženu nja Mariso. Dan dan nam je kazu fotografie: liepe... liepe! Tjen'kada je jau: »Ah, enje uan man pokazati dosti ospuodi če biet za oženiti na komuništa!« an je vetenu uon dan latrat, etu, k' so bl' Marisa zlo liepa an n'v'č: sami oni dua an uoku njuh je blo pou Vatikana: je bieu dan veškul, n' dua monsinjorja an n' štierje al pet ospuodi!

Se smo posmejal z uojo, kar nas je blo!

Dan trop t'h paserot od Dijaška doma za držat slovejsko učilo orko an živo so loži' na noue dno asočiazion... Rauno družjo judjo ubi ekulibrani an kalibrani so jen dal njej benedicion an jen so pomal še jo napotit.

Ben, naš pratagonist, je bieu še etu dan ćenton. Z družem' je šu dou Provincio, dou Region, tje u Triešt an dou Romu uprašat... rieš't... bran't... t' h ten veren onorevolan. Z liepami je šu naprej, ma će je bla na ta... je znu še uzdin't las...!

Za use Benečane je šu ledat še Sveta Oči Papeža Wojtila.

Grazie, Ğelmo, k' si dielu še zame, še za nas, k' živimo tu tla t'n liepem košćiću zemje, k' je naša Benečija.

Buog te uar an ti di pouno zdrauja za še naprej! Ja an Tom, muoj mož, smo zaries srejšni te miet za znanca an te miet z nami usak bot, k' je blo kiek importaanta tu naše hiše.

V SPOMIN

BREDA POGORELEC

ŽIVA GRUDEN

20. julija 2006 je v 79. letu starosti v Ljubljani umrla Breda Pogorelec, jezikoslovka, zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani in velika prijateljica naše Benečije. V vseslovenskem prostoru velja za utemeljiteljico sodobnega slovenskega jezikoslovja, saj se je med prvimi znanstveno posvetila družbenim razsežnostim slovenskega jezika, jezikovno-stilistični podobi literarnih besedil ter dilemam sodobne in zgodovinske slovenščine.

Svoje široko znanje in svoje inovativne poglede je na predavanjih in seminarjih posredovala celim generacijam slovenistov skupaj z doslednim, kritičnim, nikdar samoumevnim odnosom do poklica, do odgovornosti, ki jo v sodobni družbi nosijo vsi, ki se kakorkoli ukvarjajo z jezikom.

Ta odgovornost je označevala tudi njeno javno delovanje, vse od organiziranja delovne skupine in posveta o slovenščini v javnosti na prelomu 70. let, v okviru tedanje SZDL, do vodenja skupine za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko pri državnem zboru Republike Slovenije. Njen pristop do teh problematik so označevali velika širina in strokovnost, predvsem pa upoštevanje celotnega slovenskega jezikovnega prostora in vseh pojavnosti jezika.

Večkrat je predsedovala tudi Poletnemu seminarju slovenskega jezika, literature in kulture in prav med njenim prvim seminarjem so se možnosti za udeležbo Benečanov na seminarju bistveno povečale. Na oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, ki mu je bila tudi predstojnica, je ustanovila Center za slovenščino kot drugi tuji jezik in mu dolga leta predsedovala. Tudi v tej vlogi je mnogim našim mladim omogočila obisk raznih jezikovnih tečajev.

Že od prvih začetkov je sodelovala s študijskim centrom Nediža in z veseljem predavala na Benečanskih kulturnih dnevih, ki jih je v prvih izvedbah tudi vsebinsko

sooblikovala in nam pomagala stopiti v stik z različnimi predavatelji. V svojih posegih nam je odkrivala nove poglede na naš jezik, prikazala nam je, kako smo bili od samih začetkov pisne slovenščine vključeni v vseslovenske jezikovne tokove, kako je narečna beseda v besedilih naših pridigarjev preraščala v kultiviran, sočasnemu knjižnemu ustvarjanju približan izraz, kako gre tudi našega Trinka obravnavati kot polno literarno osebnost in mu posvetiti vso pozornost tudi s stilističnega vidika, kako je danes bolj kot kdajkoli potrebno našo besedo gojiti in razvijati na vseh ravneh, če jo hočemo ohraniti. Zato je z velikim zanimanjem, skrbjo in strokovnimi nasveti sledila tudi nastanku in rasti naše dvojezične šole.

V Špetru smo jo lahko poslušali tudi leta 1998 na Primorskih slovenističnih dnevih, medtem ko se žal ni mogla udeležiti posveta o Ivanu Trinku, čeprav je bila napovedala prispevek z jezikovno in stilistično analizo treh pesnikov slovenskega zahoda, Gregorčiča, Kosovela in Trinka. Prispevek naj bi nato poslala za objavo v zborniku, a je po svoji navadi odlašala, ker se ji ni zdel še dovolj dodelan.

Med njenimi zadnjimi objavami je *Pričevanje z zahodnega roba slovenskega jezikovnega prostora*, ki je bil objavljen v slovenščini, italijanščini in furlanščini v knjigi *Terska dolina, Alta Val Torre, Val del Tor*, ki jo je uredila Milena Kožuh ob 30-letnici potresa. V njem povzema dognanja o najstarejših jezikovnih spomenikih, ki so se ohranili na zahodnem robu slovenskega prostora.

Med objavami, ki pobliže zadevajo naš prostor, naj omenimo njen temeljni prispevek na prvih Benečanskih kulturnih dnevih (*Slovenski knjižni jezik v Beneški Sloveniji*, v zborniku *Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji*, Zbirka Nediža 2, ZTT 1978) ter zapise o Starogorskem rokopisu (*Pomen starogorskega spomenika za zgodovino slovenskega knjižnega jezika*, *Jezik in slovstvo* XIX, št. 6/7, marec-april 1973/74, str. 198-203; *Odgovor na vprašanje profesorja Paternuja*, *Jezik in slovstvo* XX, št. 2/3, nov.-dec. 1974/75, str. 71-74; *Pomen Starogorskega rokopisa za slovensko kulturno zgodovino*, *Trinkov koledar* za leto 1993, str. 87-90).

Breda Pogorelec je leta 2002 za svoje dolgoletno pedagoško in znanstveno delo ter za izjemne zasluge pri razvoju in uveljavljanju slovenščine doma in na tujem prejela častni znak svobode Republike Slovenije.

Z njo je odšla osebnost, ki je v strokovnem delu in v človeških odnosih vedno dajala prednost skupnemu, ki je pogumno in dosledno zagovarjala svoja stališča ne glede na njih trenutno priljubljenost, ki se je venomer spraševala o smislu.

Če ostajajo njeni strokovni spisi žal večinoma razpršeni v revijah in zbornikih, živijo

v nas, ki smo jo poznali in poslušali, prav njeno iskanje smisla, njena konstruktivna kritičnost, njena pozornost do navidez drobnega in nepomembnega kot pouk in vodilo, ki presega meje slovenistike in jezikoslovja in kliče k razmišljanju o samem bistvu življenja.

Breda Pogorelec, Živa Gruden, Beppino Crisetig, Erik Prunč.

SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK V BENEŠKI SLOVENIJI

BREDA POGORELEC

Beneška Slovenija, pokrajina na robu slovenskega ozemlja, ki je bila deležna drugačne zgodovinske usode kot večji del slovenskega prostora, je pritegovala in priteguje raziskovalce zlasti s svojimi posebnostmi (1) v jeziku, v navadah, v kulturi. Ta prvi pristop je razumljiv, saj primerjava posebnosti najprej izpostavi. Poznati tipične značilnosti pokrajine pa ni pomembno samo za strokovnjake, pomembno je za samopoznavanje beneških Slovencev samih in s tem za poglobljanje pokrajinske zavesti; to pa je prav gotovo prva oblika širše kolektivne zavesti.

Seveda pa poznavanje zgolj tipičnih značilnosti ne zadošča za dejansko razumevanje življenja in tudi za samospoznavanje ni dovolj izčrpno. Čimbolj so namreč zaradi različnih okoliščin razmere zapletene, tembolj se kaže, kako potrebno je vsaj v obrisu poznati glavne silnice, ki so vplivale in vplivajo na življenje in obnašanje. Zgodovinska izkušnja, tudi če se zdi napol ali docela pozabljena, močnejše vpliva na sodobne odločitve, kakor je to v siceršnji sodobni zavesti.

Drugačnost Beneške Slovenije v družbi s sosednjimi pokrajinami je bila omenjena že v davnini, saj jo kot deželo Slovanov najstarejše listine ločijo od romanskih pokrajin v Furlaniji (2). Znamenja življenja na robu slovenskega jezikovnega prostora pa se kažejo - kot je to v navadi na vsakem obrobju - v vztrajanju pri starem, pa najsi gre za pravno ureditev (avtonomija do prejšnjega stoletja) ali za jezikovne posebnosti. V jeziku beneških Slovencev pa so seveda tudi sledovi stikov z ljudstvi, s katerimi so v svoji zgodovini spričo zemljepisnega in gospodarsko-političnega položaja svoje dežele prihajali v stik, to je s Furlani, z Nemci (3), z Italijani. Za Terske, zlasti pa za Nadiške doline je pomembno, da so bile z javno slovenščino zmeraj v zgodovini in kljub okoliščinam povezane s slovenskim jezikovnim in kulturnim prostorom.

Ob razmišljanju o jezikovnem sporočanju v Beneški Sloveniji moramo imeti pred očmi tudi dvoje nejezikovnih dejstev:

1. Beneški Slovenci so bili stoletja z mejo ločeni od večine Slovencev in njih razvoja. Čeprav so jim Benetke dovoljevale privilegij tradicionalne samouprave in je trgovina s sosedi prinesla sicer revni pokrajini celo sorazmerno blagostanje, so bili zlasti poslednjih dvesto let odrezani od izobraževalnih prizadevanj, značilnih za preostali slovenski prostor. Uvajanje šole v Beneški Sloveniji v prejšnjem stoletju je sicer malo preiskano, toda iz nekaterih podatkov (slovnice, šolanje domačih otrok, ime Trinkove učiteljice itd.) lahko sklepamo, da so obstajale osnovne oblike izobraževanja. Po »plebiscitu« in priključitvi k Italiji vpeljejo šole z italijanskim učnim jezikom, ki pa zaradi posebnih razmer v teh šolah (4) niso imele večjega uspeha. To je imelo dobre in slabe posledice: ljudje so kljub drugačnim željam oblasti po hitrem asimiliranju prebivalstva še naprej živeli po slovensko, v svetu svojega govora, domiselnega ustvarjanja in običajev. Toda zaradi neznanja tako lastnega kulturnega jezika kakor tudi vsedržavnega so bili slabo obveščeni o sodebnem dogajanju in novih možnostih, bili so negotovi v stiku s sosedi. Vse to je omogočalo manipulacije in je imelo v neobgati pokrajini tudi usodne posledice za gospodarski razvoj ter je pripeljalo do izseljevanja.

2. Prav ta emigracija pa je prinesla pomemben premik v sodobna pojmovanja. Ob stiku s tujim svetom so prav gospodarski emigranti začutili potrebo po sodobnem sporazumevanju in znanju, kar je ob večji gospodarski moči počasi pripeljalo tudi do izrazitejše zavesti. Pri tem se je razumljivo vse bolj pokazala potreba po obvladovanju tiste vrste lastnega, slovenskega jezika, ki opravlja med Slovenci povezovalno vlogo pri medsebojnem kulturnem sporazumevanju, to je knjižnega jezika. Znanje slovenskega knjižnega jezika odpira možnost živega stika s slovensko kulturo drugod in udeležbe v njej preko okvirov domačega, narečnega ustvarjanja. To je pomembno zlasti v času sodobnega množičnega obveščanja in možnosti shranjevanja doslej netrajnih oblik kulturnega ustvarjanja, kakor je na primer (zborovsko) petje na ploščah in kasetah. Značilo je, da je beneško cerkveno petje vsaj deloma knjižno slovensko, v knjižnem jeziku pa pojejo tudi nekateri zbori, npr. zbor Rečan (5). Deloma je v knjižnem jeziku tudi jezikovno nadvse zanimiv časopis Novi Matajur. V položaju, v katerem so se beneški Slovenci znašli po letu 1866, ko jim za kulturni jezik šola ponuja zgolj jezik

državne večine, z njim pa zlasti s sodobnimi množičnimi komunikacijami tudi zgolj tujo kulturo, posamezniki le počasi in sprva le redki spremljajo in se udeležujejo življenja v slovenščini.

Danes je v sodobnem družbenem jezikoslovju splošno znano, da na ljudstvo, ki razpolaga zgolj z narečjem, izoblikovanim za vsakdanjo rabo, za skromno publicistiko in morebiti za narečno umetnostno ustvarjanje, ne pozna lastnega knjižnega jezika in ne kulture v njem (da o zgodovini ne govorimo), večinski narodi zlahka delujejo z vsakovrstnimi pritiski s premišljenim ciljem narodnostne asimilacije. Opisana pot izobraževanja zgolj v drugem jeziku in v drugi kulturi s ciljem razviti diglosijo (na primer z beneškoslovenskim krajevnim govorom in italijanskim knjižnim jezikom) je znana kot najbolj preskušena in uspešna oblika narodnostnega pritiska.

Jezik je in mora biti danes razvit diasistem ne le v okviru vse narodne skupnosti, marveč tudi v vsaki pokrajini, saj se življenje pretaka iz vasi v mesto, iz mesta v vas, iz industrijske delavnice na kmetije, od tod v šole in druge kulturne ustanove. Na razvoj ali pozabo govorice vpliva vsaka sprememba, najsi bo v okviru domačega jezika ali v stiku s tujim svetom.

Jezik kot del življenja beneških Slovencev tako vodi raziskovalca ne samo k odkrivanju posebnosti, marveč k pričevanju o zvezi beneških Slovencev s slovenskim knjižnim jezikom v preteklosti. Razmere v preteklosti so namreč lahko spodbuda za nadaljevanje v sodobnosti. Prav zaradi tega je bilo - v nasprotju z običajnim iskanjem narečnega - vprašanje položaja in razširjenosti slovenskega knjižnega jezika uvrščeno v tematiko Benečanskih kulturnih dnevo. Razprava zaradi odmerjenega okvira razumljivo ni izčrpna, vendar nudi gradivo dovolj opore za aktualizacijo vprašanja.

Ohranjena in doslej znana besedila, nastala v Beneški Sloveniji, segajo v 15. stoletje, čeprav viri seveda omenjajo beneške Slovence v njihovi domovini že zgodaj v srednjem veku (6). Iz ohranjenih besedil, pa tudi iz prakse v drugih slovenskih pokrajinah, smemo tudi za Beneško Slovenijo domnevati, da so v naddialektni slovenščini predvsem oznanjali verske resnice med liturgijo, slovenska pa je utegnila biti tudi cerkvena pesem (7). Iz spomenikov 15. stoletja, pa tudi iz prakse kasnejših stoletij lahko sklepamo, da je na zapise sicer vplival govor, po večini pa je šlo za naddialektno obliko jezika.

Ob tem deloma dokazanem deloma predpostavljanim obstajanju nekakšnega pismenega jezika v cerkvi se postavlja vprašanje, ali je bila v cerkvi edina priložnost

za bolj ali manj nadnarečno rabo slovenskega jezika - ali pa je obstajalo tudi kakšno drugo, nevsakdanje, obredno sporočanje, ki naj bi spodbujalo k skupni, povezujoči vrsti jezika. V odgovor se ponujajo pričevanja o znameniti beneškoslovenski samoupravi, o instituciji županij in o »bankah«, posebnem beneškoslovenskem »parlamentu«. Čeprav je delovanje teh ustanov sporočeno v latinsko-italijanskih zapisnikih (ker so bili pisarji vešči v teh jezikih pisati), je priložnost sama nedvomno spodbujala vsaj k uporabi skupnih strokovnih izrazov za poljedelstvo in tudi za upravo, kar je nujno vodilo vsaj v pogovorni koine (8). Te vrste skupno sporazumevanje je seveda lahko zajelo le nadiško in tersko območje, medtem ko je Rezija na skrajnem robu ostala izolirana, saj je bila pod drugo upravo kakor ostale beneškoslovenske doline (9).

Institucija županij pa ni bila samo slovenska posebnost in so se v tem prostoru na obrobju romanskega, germanskega in slovanskega sveta podobne oblike okranile tudi drugod. Ta samoupravna institucija je iz patriarhalne ureditve prinašala v novi, predfevdalni red staro idejo socialnih razmerij v soseski (srenji) kot skupnosti patriarhalnih gospodarstev. Slovensko zgodovinopisje zanima ta ureditev predvsem v času Beneške republike, zdi pa se, da je treba iskati, koliko so verodostojna pričevanja K. Podreke o razmerah v času po naselitvi in kasneje v srednjem veku (ne nazadnje zaradi navajanja listin s slovenskimi izrazi: *pustota*, *bedesclau*...). Malo verjetno je namreč, da bi se stara institucija ohranila v čas Republike, če je ne bi - četudi okrnjeno od fevdalizma, kakor pravi Podreka - ohranjevali tudi poprej. Pri tem bi kazalo previdno preveriti še Podrekovo sporočilo o slovanskih knezih, kar bi utegnilo opozarjati na prvotno polno, slovensko družbeno strukturo v vseh plasteh. Le v teh okvirih - in seveda tudi v zvezi z drugimi pokrajinami - se je slovenščina lahko razvijala, likala in se odpirala novim pomenom ter preraščala z nadnarečnim izrazjem vsakdanjo uporabnost. Tako je tudi mogoče razumeti Nicolettijevo pripombo (10) o rabi slovenščine v nižinskih vaseh, češ da je bila furlanščina takrat nekultivirana in ni prijetno zvenela.

Zdi pa se, da bo treba tem pričevanjem dodati iz Podreke še enega, namreč o umetnostnem življenju (11). Čeprav sicer ni besede o kakem slovenskem izvajanju pasijonske igre na veliki petek pri cerkvi sv. Kvirina, si je drugo jezikovno obliko težko zamisliti.

Tako si lahko tudi za Beneško Slovenijo predstavimo tisti vrstni razvoj jezika, kakor ga poznamo od drugod (12). Omenjena posebnost zemljepisnega položaja in začetna odrezanost od koroško-kranjskega jedra slovenskega knjižnega jezika (Podreka

navaja listine, iz katerih naj bi bilo razvidno, da so beneški Slovenci veljali za skrajni rob tega jedra) je seveda morala povzročiti vsaj delno odmaknjenost. Ta se kaže na dva načina: v arhaičnejšem razvoju, na sploh značilnem za obrobje, in v smeri narečne uglašenosti v notranjem predstavnem sožitju, pri čemer je v jeziku v veliki meri opazen temperament in značaj ljudstva. Iz beneškoslovenskega besedišča, ki iz kulturnozgodovinskega in antropološkega vidika doslej še ni bilo pregledano (kakor tudi drugi govori ne), zanimivo izstopajo nekatere posebnosti. Tako navaja Podreka več izrazov za latinsko besedo *patria* (13): *dom*, *domovina*, *očetnjava*, *dežela* (*dasela*), *ognjišče* (*ogniske*). Pleteršnikov slovar slovensko-nemškega jezika navaja vse te izraze, Podreka pa svojega vira ne omenja; najbolj nenavaden in redek je izraz *ognjišče*, ki nas spremlja v cerkveno metaforiko, čeprav gre verjetno za dobeseden prevod iz furlanščine. Prenos konkretnega izraza z močno emocionalnim pomenom med abstraktne besede je sicer motiviran s preprostim, nazornim predstavljanjem, omogoča in stopnjuje pa tudi posebne emocije, ki ga spremljajo. Prav tako je zanimivo, kako tuja je danes tujka iz sodobnega političnega življenja. V Novem Matajurju na primer slovenijo besedo *delegat* (*delegacija*) s skoraj že pozabljenim domačim *odposlancem*, ki učinkuje pomensko nazorneje in zato močneje.

Ob vsem tem je treba še poudariti, da za podobo razvejanosti slovenskega jezika še zdaleč ni dovolj, če se s slovenskimi govori beneških dolin ukvarja le slovenska dialektologija. Ne zgodovina slovenskega knjižnega jezika ne sodobni družbeni prikaz razprostranjenosti slovenskega jezika nista popolna brez upoštevanja beneškoslovenskega gradiva.

Zgodovinski okvir. Za urejeno razmišljanje o značaju slovenskega jezikovnega sporočanja v Beneški Sloveniji so seveda neogibni nekateri najnujnejši zgodovinski mejniki. Beneškoslovensko usodo kaže razdeliti na štiri glavna obdobja:

- od naselitve do začetka 15. stoletja, ko prevzamejo od patriarha posvetno oblast Benetke;
- razdobje od začetka 15. stoletja do miru v Campoformidu 1797, ko je prišla Beneška Slovenija pod Avstrijo;
- nemirno obdobje med napoleonskimi vojnami, pozneje pod Avstrijo do 1866, ko so po »plebiscitu«¹ prešli beneški Slovenci pod Italijo (ki je bila za te pokrajine zainteresirana iz strateških razlogov);

- razdobje po plebiscitu, ki bi ga prav tako razdelili na več obdobji: a) do prve svetovne vojne in nastopa fašizma, b) obdobje fašizma in druge svetovne vojne, c) obdobje po drugi svetovni vojni do danes.

Tesnejše zveze z drugimi pokrajinami s slovenskim prebivalstvom so imeli Benečani v različnih smereh in obdobjih. Povezave so peljale najprej na sever do Koroške (od ustanovitve opatije v Možacu v 12. stoletju), kar se pomenljivo kaže v značaju starejših rezijanskih jezikovnih pojavov; drugič na Tolminsko in Bovško: ta zveza je obstajala stoletja kljub meji, sprva med Avstrijo in Benetkami. Tretja znana povezava pa je izpričana s širšim slovenskim zaledjem kot trgovska in umetnostna pot preko Tolminskega dalje skozi Poljansko dolino in Škofjo Loko na Gorenjsko. Po tej poti so izmenjavali blago in okus. Omeniti pa kaže še eno pomembno zvezo, vendar pretežno v nasprotni smeri: romarsko pot na Staro goro pri Čedadu (s tem v zvezi bi utegnili biti tudi najdba starogorskega spomenika!). Pokrajinske povezave, ki so nedvomno prispevale k zavesti o sorodnosti prebivalstva s skupnim jezikom, pa je treba videti tudi v razsutih patriarhovitih in plemiških posestih na celotnem slovenskem ozemlju; tovrstne komunikacije so žal premalo preiskane.

V novejšem času so povezavo pospeševale nekatere šolske ustanove, zlasti v Gorici; beneški prerodni delavci so iskali stikov s slovenskimi gibanji v središču, to pa je imelo za posledico tudi sporočila v knjižnem jeziku (Trinko). Odrpota meja je vse bolj široke možnosti srečanj - vse to so žive spodbude Benečanom, da razvijejo svoj prvi jezik na vseh stopinjah, za ožje, domače, intimno sporazumevanje - kakor za širše, bolj razumljivo tudi zunaj njihovih meja. Tak proces obeta možnosti za utemeljitev polne identitete prebivalstva beneškoslovenskih dolin, seveda ob takem hotenju Benečanov samih in vsaj danes še ne zaradi pospeševalne volje samih oblasti, ki so se več kot stoletje trudile beneškoslovensko prebivalstvo poitalijančiti zlasti z odvzemom šolanja v lastnem knjižnem jeziku.

Socialni okvir. Zaradi živega stika s sosedi so beneški Slovenci lahko že v zgodovini razvili polno socialno strukturo in pri njih že v preteklosti ne kaže misliti samo na nasprotje med (često tujejezičnim) plemičem (14) in (v revnih dolinah) ne prebogatim kmetom ter izobraženci domačini ali prišleki, ki so v njih jeziku zapisovali. Poročilo o slovenski bratovščini sv. Hieronima v Vidmu, ustanovljeni leta 1452 kaže, da njeni pripadniki niso bili določenega stanu, ampak videmski Slovenci

(trgovci, delavci, obrtniki, moški, ženske), ki so plačali od statuta določeni prispevek (15). S splošnim razvojem se je počasi razvijala in odpirala tudi beneškoslovenska družba v sodobnejše okvire, v katerih prevladujejo delavci nad kmeti, a je dosti tudi izobražencev, duhovnikov in laikov, nekaj umetnikov in drugih poklicov.

Slovenski knjižni jezik v Beneški Sloveniji. Nastajanje slovenskega knjižnega jezika lahko ponazorimo s tremi obdobji (16), dve od njih sta srednjeveški, zadnje pomeni uvod v novi vek. Za prvi dve obdobji je značilna pisna in jezikovna neenotnost ob sicer vidni želji obvladati jezik s pisavo. Kljub zelo skromnemu številu ohranjenih srednjeveških slovenskih besedil je mogoče po jeziku določiti starejše obdobje kot nadaljevanje predzgodovinskega, verjetno tudi kultnega jezika - in novejše obdobje z izrazitimi značilnostmi slovenskega jezikovnega in tudi že narečnega razvoja.

Medtem ko bi prvo znano zahodnoslovensko jezikovno sporočilo prvega obdobja, čedajski evangelistarij iz 9. in 10. stoletja (17) težko uvrščali med beneškoslovenske spomenike, moramo biti pozorni nad jezikom besedil iz 15. oziroma 16. stoletja (18). Iz druge polovice 15. stoletja so namreč do danes znani kar trije beneškoslovenski rokopisi, kar je v primerjavi z ostalimi slovenskimi besedili tega časa zelo veliko.

Najstarejši je iz l. 1457, imenovan videmski, in obsega spis slovenskih števnikov od 1-40, števnik za stotice (100-500) in tisočice. Te slovenske besede so v zvezku furlanskih zapisov, podpisan je njih avtor Nicholò Pentor, ki je bil menda iz Krmina ali okolice in Italijan ali Furlan po rodu. Zapisek slovenskih števnikov kaže na verjetne trgovske stike.

Poleg teh slovenskih glos sta znana še dva spomenika, in sicer 1973 objavljeni starogorski rokopis (19), to je list s standardnimi molitvami, očenašem, češčenomarijo in vero - ter černejški, tudi čedajski, beneškoslovenski rokopis (20), ki sta ga objavila V. Oblak in J. Baudouin de Courtenay in vsebuje na 16 listih kraljeve osmerke slovenske prevode sicer latinsko in italijansko zabeleženih volil Bratovščini svete Marije v Gorenji Černjeji. Besedilo ni nastalo naenkrat, največji del je bil napisan 1497, ostali zapiski pa si sledijo v časovnih presledkih, tako da obstaja domneva, da je med prvim in zadnjim celo sto let razlike (21). Černejški rokopis - če izzamemo redke glose v urbarjih - je prvo doslej znano besedilo uradovne vsebine. Z njim in še nekaterimi drobci, ki kažejo na slovenski srednjeveški (ustni) umetnostni jezik, je bilo mogoče postaviti domnevo o izvrstni razcepljenosti slovenskega srednjeveškega jezika (22).

Pisca starogorskega rokopisa je bilo mogoče razbrati iz primerjave latinskih besedil in slovenskega lista: bil je to starogorski vikar Lavrencij iz Mirnika pri Gorici, slovensko besedilo je nastalo med 1492 in 1498. Jezik in pisava kažeta, da gre za prepis in za zvezo s starejšim rateškim rokopisom (že na prvi pogled varianta z izrazom *bogastvo* v pomenu *kraljestvo*). Čeprav ne gre zanikati vplivov latinsko-italijanskega okolja na pisavo (npr. *tochu* za *toku*), lahko tako v pisnem kakor v jezikovnem pogledu govorimo o krajevni varianti slovenskega pismenega B₁ (23), s koroško-gorenjsko govorno predstavo. Prav to dejstvo je nadvse pomenljivo, saj kaže, da beneškoslovenski prostor kljub meji ni izoliran od ostalega slovenskega prostora. (Pomembna je bila nemara tudi božja pot na Stari gori.) Razen tega pa lahko ob tem tudi domnevamo, da je slovesna raba v cerkvi spodbujala k slovesni, zato tudi jezikovno bolj ali manj poenoteni (nadnarečni) obliki pismenega jezika (24).

Pri starogorskem rokopisu, ki kaže (za rateškim) še povezavo s slovenskim pismenim A (aorist), je treba omeniti še dve posebnosti: najprej v besedilu očenaša. Primerjava z rateškim rokopisom in s Trubarjem kaže, da je v poldrugem stoletju dobil očenaš ne le bolj izpiljeno obliko, temveč nemara pod slogovnimi vplivi humanizma tudi drugače slogovno naravnano podobo.

Zlasti nezaznamovana (nezapostavljena) stava pridevnika govori nemara za novo približevanje »dikciji neokrašene besede, ki je kasneje (programsko!) značilna za slovenska protestantska besedila in z njimi za slovensko renesančno retoriko in poetiko« (25). Na drugi strani pa kaže primerjava starogorske apostolske vere (ki verjetno ni bila tolikokrat izgovorjena kot očenaš, saj bi sicer kljub formuli težko ohranila toliko arhaičnega; ohranjajoče pa je nemara delovala sama vsebina besedila!) še z besedilom vere pri Alasiu de Sommaripa (1607) (26) verjetno povezanost tudi med molitvenimi obrazci, ki so jih govorili na slovenskem Zahodu (27). Značilna zanje utegne biti zlasti krasilna spevnost, ki je v opaznem nasprotju z rateškim rokopisom in Trubarjem. Čeprav sta rateška in Trubarjeva različica jezikovno nemara naprednejši (univerbizacija), učinkuje navedeni primer s svojo nazornostjo naravnost poetično, zlasti z verznim dopolnilom. Iz te zveze je verjetno tudi poimovanje *razpelo*, še danes beseda iz slovenskega knjižnega slovarja.

<i>Rateški sp.</i>	<i>Trubar 1550</i>	<i>Starogorski</i>	<i>Alasia</i>
na kriz raffpett	krifhan	na khriřch refpett	na cris je rafpet
martaw	vmertou	ys krifřcha snett	fcrisřsa je fnet
yno wu grab	inu wu grob	mortiw	merteu
polofen	Polofen	vgrob Polofřschen	ie u grob polozen

Najdba starogorskega spomenika je za zgodovino slovenskega knjižnega jezika nadvse pomembna. Z njo je mogoče utrditi domnevo o razširjenosti predknjižnega nadnarečnega pismenega jezika B₁ v verskem življenju. Krajevne posebnosti v pisavi, jeziku in slogu pa opozarjajo na stalne pokrajinske vplive tudi na nadnarečni jezik.

Pokajinske značilnosti prevladujejo v drugem beneškoslovenskem besedilu tega časa, v černejškem rokopisu. V. Oblak je zanj ugotovil, da je pisava italijansko-furlanska, jezik pa da kaže poleg slovenskih čakavske posebnosti, kar je razlagal s čakavskim poreklom pisca prvega, najobsežnejšega dela tega besedila, notarja Joannesa z otoka Krka. Vendar je že v letu po objavi Karel Štrekelj (28) opozoril,

da so nekatere teh čakavskih značilnosti lastne tudi terskim in drugim beneško-slovenskim govorom, pripisati pa jih je mogoče tudi vplivom sosednje furlanščine (29). Najznamenitejša interferenca je nedvomno zapostavljanje števnik za štetim samostalnikom v partitivnem genitivu (npr. *solad, marach* ipd.), pa seveda raba zaimka svoj za *njegov* (30). Ne glede na Oblakove ugotovitve, da so pisci besedil slabo obvladali slovensko pisanje (in morda tudi jezik) - veliko težavo je nemara povzročalo tudi zapisovanje brez pravih predlog in norme - je treba tako v videmskem kakor v černejškem rokopisu videti zgled tretjega tipa slovenskega pismenega jezika, tip B₃, za katerega sta značilna italijanska (furlanska) pisava in zahodnoslovenska (v naših rokopisih tega časa beneškoslovenska) govorna podstava. Verjetno je treba k temu tipu prištevati tudi jezik Alasijevega jezikovnega priročnika.

Černejško besedilo vsebuje kratke zapiske s ponavljajočim se uradovnim besediščem, ki kaže mestoma seveda tudi privzemanje iz italijanskega uradovnega jezika: *je ostavil* (31) (kasneje: *hostavil*), *jest kupljeno, de se ima kupiti, mašiti* (baje čak. *maševati*), *s tim patom* = s tem pogojem, *blago stabel et no mobel* (= nepremičnina, formula je italijanska), *kako se udrži sada v pismi*.

Za terminološko podobo tega jezika so pomembni tudi navedeni števnik: *iedan, dua, dui* (*dvi* (32) ali *dvoje*), *trj, cetire, pet, defet, iedanaift, duanaift* (poleg *duaniift*), *zeteraift, ofamnaift, trideset inu dua*. Posebno pozornost terjata primer (*libar*) *duadeffet i ofam dinari* oziroma *dua rede i due* (*beri dve*) v mlajšem zapisu, kar je očitno variantno štetje pod rezijanskim (= koroškim) vplivom.

Od drugih izrazov, ki kažejo na medosebna razmerja, naj omenim besede: *gospodinja* (*gospodigna*), (njega) *žena* (*řena*), (nje) *moř* (*mus*), *dekan* (*decan*), *kamerar* (*camarar*); *pokojni(k)* (*pochofifniga*), *rajni(k)* (*rainicha*), (*svoji* = *njegovi, njeni*) *mrtvi* (*mertui*).

Izrazi za posest so: *zemlja* (*iednu semglu*), *iedno dobro + ienoga bena* (= ben, -a), *njiva* (*iednu gniuu*), *malin* (= mlin), *bajarc* (*ograjn travnik*). Poleg teh razberemo še izraze za blago: *řito* (*řitta*), *přenica, tele* (*iedno telleto*), *volič* (*jenuga volighia*), *blago* v omenjeni formuli *blago stabel et no mobel*; denar so označevali z izrazi *libra, zlati, sold* ali *solda* (gen. pl. *solad*), *marka* (*marach*), *dukat* (*duchat defet u řlati*); značilni oznaki za mere sta *kunc* (*jedan cunz vina*) in *star* (mera za řito).

Že teh nekaj nepopolnih primerov, ki smo jih iz obravnave zbrali z namenom, da s sodobnega staliřa opozorimo na sorazmerno malo izkoriřčeno prvo znano besedilo v vrsti uradovne slovenščine, nam kaže pomen tega gradiva. Glede na to, da so zapiski prvotno v latinščini in italijanščini in so naša besedila le prevodi, lahko sklepamo o potrebi slovenskega sporočanja pri cerkvenem razglašanju. Spor med Štrekljem in Oblakom, ki je trdil, da so bili darovalci plemiči (33), nas zavezuje - tudi če pritrdimo Štreklju - da opozorimo na potrebo po natančni analizi socialnih razmerij

v tem prostoru. Zapiski vsebujejo v štetju in terminologiji deloma splošno-slovensko izrazje (števniki, terminologija za osebna razmerja, kmečko posest in blago), veliko pa je privzetih izrazov, zlasti za denar in mere ter seveda uradovne formule. Obliki genitiva plurala *solad* in *marak* kažeta poleg besede *malin* na akcentske razmere, značilne za beneškoslovenske govore.

Černjejsko besedilo sega po vsej verjetnosti globoko v 16. stoletje, to je v čas, ko se s Trubarjevim prizadevanjem in pozneje s sodelovanjem predstavnikov Koroške, Štajerske in Kranjske izoblikuje slovenski knjižni jezik. Skopa besedila našega rokopisa ne kažejo, da bi bili zapisovalci oziroma beneški Slovenci povezani s kranjskimi protestanti, čeprav je znano Trubarjevo bivanje v bližnji soseščini, v Gorici in na Vipavskem. Prav nasprotno: v mlajših černjejskih zapiskih je opaziti vse več interferenc iz sosednje italijanščine (furlanščine).

Beneška slovenska kulturna in jezikovna preteklost naslednjega obdobja, od prehoda pod Benetke, za beneških vojn in po njih ter do kampoformijskega miru 1797 oziroma še naprej v 19. stoletje nam je znana razmeroma slabo, vendar arhivski viri niso še docela izčrpani.

Meja in drugačna upravna (pa tudi cerkvena ureditev, brez protestantske zareze) - vse to je verjetno preprečevalo, da bi bili beneški Slovenci deležni širšega opismenjevanja. Verjetno se je jezikovna situacija, o kateri sklepamo na podlagi obeh ohranjenih besedil 15. stoletja, nadaljevala, le da je bil oficialni pisмени B_1 osnovnih molitvenih obrazcev postopoma izrinjen z govornim B_3 oziroma narečjem (to kažejo nekateri ohranjeni zgledi iz 19. stoletja) (4), pozneje, v 17. oziroma v 18. stoletju pa tudi s knjižnim jezikom.

Priseženi obrazci oziroma prisege, ki so bili še nedavno v večjem številu odkriti na različnih mestih (35), v beneškoslovenskem prostoru doslej niso znani, čeprav utegne biti besedilo, ki ga navaja Lorenzo Tomasietig, slovensko. Da so morala biti zasedanja županij slovenska, je več kot verjetno, čeprav Podrecca [Podreka] navaja samo izraz *prauda* (36). Iz praktično sporazumevalnega besedila je lahko obstajala slovenska pravna terminologija (37) tudi v tem prostoru. Ves ta čas lahko po današnjem živem izročilu sklepamo še na tretjo funkcijsko vrsto: na jezik žive (nad)narečne ljudske besedne umetnosti (38).

Jezikovni stiki navzven so bili seveda vse močnejši v Furlanijo in proti Italiji kakor v slovenski prostor, duhovniki so se šolali v Čedadu in Vidmu, torej v latinščini in italijanščini; kakšne so bile v tem času zveze z Gorico (kjer je bila v 17. stoletju

jezuitska gimnazija), ne vemo. Kljub očitni osamitvi Beneške Slovenije od ostalih slovenskih dežel pa nam podatki (39) sporočajo, da so tudi v tem prostoru gojili slovensko molitev, evangelij in pridigo. Tako pa je tudi že l. 1604 v znanem navodilu zahteval škof Tomaž Hren za vernike ljubljanske škofije. V tej zvezi bo treba preveriti podatek, objavljen v *Trinkovem koledarju za leto 1964*, ki govori o prizadevanjih terskih Slovencev po (tudi jezikovni) neodvisnosti od tarčentske župnije in o videmskem odloku, ki istega leta prepušča slovenskim vsem možnost izvoliti svojega vikarja (40). Seveda izpita v znanju slovenskega jezika tem duhovnikom ni bilo treba opravljati. Posledica je bila pačenje (41) slovenskega jezika pri sprotnem prevajanju. Kljub ne najboljšim zvezam z drugimi slovenskimi pokrajinami pa so imeli duhovniki na voljo rokopisna pomagala in kasneje tudi tiske, kar izpričujeta tako v šentlenartski župni knjižnici ohranjena *Palmarium empyreum* J. Svetokriškega in Japljev prevod Biblije (42).

Merkujevi podatki o beneškoslovenskih rokopisih 18. stoletja govorijo o podobnih razmerah, kakor jih poznamo iz drugih slovenskih pokrajin. Da bi knjiga preprostega bralca (rasvetljenstvo) ne odbila, mu jo pisci zavestno približujejo z uporabljanjem krajevnih - jezikovnih posebnosti, čeprav sicer glasno zagovarjajo skupno slovensko knjižno normo (npr. Korošec Ožbalt Gutschmann) (42a). Za najstarejši beneškoslovenski rokopisni katekizem za otroke navaja Merku, da vsebuje še razmeroma čist jezik z malo narečnimi prvinami (43).

Naslednji katekizem iz l. 1780, da stopnjuje krajevno rabo ne le v jeziku, marveč tudi v pisavi, za tem pa je prvi katekizem Petra Podreke že pretežno v narečju. Podobno kakor se na Koroškem pismeni B₁ ob prodiranju oficialnega standarda vse bolj razvija v narečje (bukovniki), se umika v narečje tudi beneškoslovenski B₃.

Nova doba ne le beneškega preporoda, marveč ravno tako razvoja jezika širše komunikacije se začne v 19. stoletju z župnikom Petrom Podreko, njegovo delo nadaljuje njegov veliko mlajši učitelj Ivan Trinko Zamejski.

Omenili smo alternativo, ki je obstajala za beneške Slovence zaradi odmaknjenosti njihovih dolin od ostalega slovenskega prostora in zaradi odprtosti v furlansko ravnino. Dokler so se sporazumevali doma, je zadostovalo narečje, kakor hitro pa je bil potreben stik nazven, se je morala komunikacija spremeniti. Pomanjkljiva zveza z drugimi središči slovenske kulture je zlasti v 18. in 19. stoletju pritegovala beneške Slovence v italijansko kulturo sfero (Jakob Stelin, 1688 v Gorenjem Trbilju - 1770 v Padovi, profesor filozofije in etike na univerzi v Padovi in drugi). Odhajanje v to bližnje,

a vendar domačemu kulturno, največkrat pa hkrati še družbeno in gospodarsko tuje okolje je grozilo s prestopom v tuji svet in z asimilacijo, zlasti po 1866. Morda je bila prav ta alternativa v razvoju tista, ki je ob siceršnjem slovenskem prerodu sprožila reakcijo: veliki domačijski zavesti, znamenju stoletnega ponosa ljudstva, ki se je čutilo drugačno od sosedov, se je pridruževal ponos na lastni govor in širšo in ožjo domačo, slovensko kulturo.

Premišljevanje o domačem narečju, katerega pomembnost je bila prav gotovo tudi v očeh beneškoslovenskih izobražencev stopnjevana z zanimanjem tujine za rezijanščino in druge beneškoslovenske govore (44), je polagoma pod vplivom sodobnih prerodnih tokov preraslo v razglabljanje o značaju lastnega jezika in njegovem pomenu na robu slovanskega in slovenskega sveta; iz tega se je rodila oblika sodobne zavesti, ki je spodbujala k prerodnemu delu. Ta prizadevanja za sodoben narodni in kulturni razvoj tudi v slovenskem knjižnem jeziku se niso mogla docela posrečiti. Drugo, za beneške Slovence ravno tako nujno zunanjo komunikacijo, kakor je s Furlanijo in Italijo - stik s Slovenci tedaj onstran avstrijske meje - je preprečevala državna meja. Po razpadu Avstrije in med obema vojnama pa ga je oviral fašistični režim v Italiji.

Tako Podreka kakor kasneje Ivan Trinko Zamejski sta imela podporo ne le v omenjenem zanimanju na tujem, marveč tudi v osrednji Sloveniji. L. 1861 je Beneška Slovenija upoštevana v prvem zemljevidu celotnega slovenskega ozemlja, ki ga je izdelal Peter Kozler (45), pozneje izide v Petrogradu Klodičeva študija o nadiškem narečju (46), 1884 oz. 1887 je izšla živa, čeprav romantična in ne povsem dokumentirana zgodovinska podoba beneškoslovenske zgodovine - *Slavia Italiana* advokata Karla Podreka (C. Podrecca), proti koncu stoletja sta Podrekova študija in Trinkovi eseji o Beneški Sloveniji v Domu in svetu 1898 spodbudili Simona Rutarja k opisu Beneške Slovenije v zbirki Slovenska zemlja (Opisi slovenskih dežel, 1899) (47). Za jezikovno razglabljanje pa je pomembna tudi Oblakova izdaja Černjejskega rokopisa 1891, Štrekljeva polemična kritika 1892 (v Ljubljanskem zvonu, glej opombe) in 1906 nova izdaja Baudouina de Courtenay. V tej zvezi in ne nazadnje kaže omeniti tudi prvi znani beneškoslovenski abecednik, ki je izšel 1852 v Benetkah z naslovom Abbecce Slovienski in je bil spisan v narečju, avtor pa naj bi pripravljaj tudi slovnico tega narečja (48).

Zaradi tega lahko govorimo o nekakšni prelomnici sredi 19. stoletja. Poleg B₃, ki pa ima podobo »privzdignjenega nadiškega narečja, usmerjenega proti knjižni rabi« (Merkù), v katerem Podreka pridiguje, počasi prodira slovenski knjižni jezik, za

katerega se Podreka navduši v videmskem semenišču in skuša pridobiti zanj tudi sošolce, zlasti bodoče beneške duhovnike (49). V slovenskem knjižnem jeziku, ki mu bo do konca delal težave (50), se poskuša tudi v pesmih in jih objavlja v slovenskih revijah. Toda prvi katekizem slovenskega knjižnega jezika, ki ga je Podreka pripravil 1851, zavrnejo in 1853 izide v Vidmu drugi, večji in narečni katekizem za beneške Slovence z namenom, da bi ga vpeljali v šole. Abecednik, omenjena narečna slovnica in ta katekizem, vse to bi utegnilo biti znamenje posebne osamitvene kulturne politike določenih krogov glede beneških Slovencev, ki bi bili tako povsem odtrgani od širše kulture lastnega naroda.

Toda zlasti zaradi Podrekovega prizadevanja v Beneški Sloveniji (51) se je tako uveljavila praksa, ki jo nakazuje že v 18. stoletju v slovenskem knjižnem jeziku napisani katekizem Mihaela Podreke: slovenski knjižni jezik zamenja v cerkvi nekdanji B₁ in ostane tam, kjer se je po drugi svetovni vojni povrnilo slovensko bogoslužje, do danes (molitveni obrazci, obrednik itd.). Kolikor ga je po znani prepovedi slovenščine v cerkvi za časa fašizma pregnala italijanščina, je bila s tem podrti malone poslednja javna ovira za razmah diglosije in kasneje za jezikovno asimilacijo: slovenščina je obstajala le kot krajevni narečni govor - edini jezik kulturnega sporočanja je postala italijanščina! - Toda v manj oficialnem, zlasti govornem sporočilu še živi B₃, ki pa je vse bolj narečno obarvan; ohranjena besedila kažejo tudi veliko mešanje pisav. Čeprav je Podreka svetoval sošolcem, naj pridigajo v slovenskem knjižnem jeziku, pridige, ki jih je iz Podrekove zapuščine 1971 izdal P. Merku, kažejo na ta krajevni pismeni jezik.

Ta pridiga (52) je seveda oblikovana po zakonih retorike, šolske in tiste, ki so jo narekovali bodisi ljudski okus ali tudi naprednejši duhovni in slovstveni tokovi časa, kakor je bila v prvi polovici 19. stoletja romantika (53). K takemu zaključku pripelje že prva, bežna analiza objavljenih Podrekovih pridig: v kompoziciji stroga, klasična, največkrat dvodelna za krajšim, aktualnim uvodom. Značilna simetrična zgradba naj s priliko kot posebno figuro v začetnem in sklepnem delu vzburi posluševalčevo domišljijo, ki pa jo vseskozi drži na vajetih v sredinskem delu besedila. Tu preseneča v sicer dramatični zgradbi nadvse stroga, racionalna argumentacija, često dosežena tudi s strogo teološko terminologijo, ki jasno kaže v splošno-slovensko knjižno izročilo: (za bit sojeni) ne od človeka, ne od posvetnega sodnika, ne od nega duha, ne od eniga angelca, ne od eniga Boga - za naše grehe - za vsako mislo, za vsako poželenje, za vsako nagnjenje, za vsako besedo rečeno al poslušano, za vsak pogled itd. Seveda gre pri tem za novejšje pojme, starejšim se bodisi po glasovju pozna, da so bili sprejeti v beneški pismeni jezik iz starega jezika (*en oča milostan*), veliko pa je tudi iz nemščine in latinščine privzetih terminov in drugih besed: *ratingo* za vse = rajtingo, račun, brez trošta, špot, to drugo *peršono* svete trojnosti, (vas) = *rightiera* = vodi itd. Ker so izrazi v besedilu skupaj z domačimi, je očitno, da so imeli isto vrednost kakor izvirne ali prevedene slovenske besede. Zdi se tudi, da raba

starejših domačih terminov in narečni obliki in v govor privzetih tujih besed omili siceršnjo strogost »uradne« terminologije in klasične zgradbe.

Nagovorna mesta, kjer se obrača pridigar neposredno k poslušalcu, so ključ za naraščajočo rabo narečnega. Analiza slovnice teh besedil bo prinesla zanimivosti drugačnega tipa ali novo, dopolnilno gradivo: pri samostalniku zlasti glede spola (*ena marzla puot* za knjižno mrzel pot, glede oblik, kakor vsi *rodi* adamovi za rodovi itd.), pri glagolu tako v osebnih oblikah kakor zlasti v nedoločniških stavkih, ki predstavljajo poseben slovanski arhaizem in jih poznajo zlasti knjižna besedila 18. in 19. stoletja gorenjskih avtorjev: *Se znajt pred obličiam* -, *ga videt tako jeznega in sarditega prot njemu*, *slišat tanko ostro ratingo* -, *ga je obšu en tajšan strah*, - (54). Hvaležna pa bo prav pri tem tudi raziskava interferenc. *Se muore parkazat pred tribunal bošj za bit sojeni*. Kaže, da se jih je Podreka zavedal, saj je pri odpravljanju napake zagrešil tudi hiperkorekturo: - *kadar se je zbudiu, je najdu vse njega* (pravilno: svoje) *lase biele*.

Retorična oblikovanost se kaže v premišljeni odbiri besedja, ki blaži racionalna spoznanja z domačimi termini, ki nedvoumno delujejo močno emocionalno: *barnenuost*, *špot*, *strah ene grešne dušice*, *brez trošta te smilnosti inu odpuščanja*. Poleg frazeologije, ki bi lahko bila splošna, kakor: *se trudi za svojo sienco* (= za prazen nič) ali *u hlobočin moiga sarca* učinkuje tudi v pomensko bolj odmaknjeni zvezi: - *pred tron* - *žalostni sinovi adamovi vpreguvajo koliena* (= upogibajo) (55). Največ metaforičnih zvez je svetopisemskega izvora, kakor: *Si išče sladkè vode u predartih vodnjakih ino je pozabu živ stedenaz sladke ude*; pogosto pa so tudi zgrajene s pomočjo izpridevniških abstraktov: *podkopan u tamah moiga nica*; *deleč stau skrit u tihoti*, *deleč stau od šuma tih judi ino u garjupnosti moje buoge objokavu kratak čas ki mi ostane še letiga življenia na sviete...*

Druge retorične figure kažejo v baročno občutje: nagovorna apostrofa (z zanimivim vikanjem v nagovoru božje osebe), dosledno efektne anafore, retorična vprašanja in odgovori, vzkliki, dramatični zapleti s protivnimi zvezami, stopnjevanimi z dodajanjem členov. Seveda bo šele natančna analiza pokazala, koliko kažejo te stilistične realizacije na pobude ene ali druge strani, koliko so zares domače - in kolikšen je Podrekov lastni delež. Zanimivo bo tudi ugotoviti, kolikšen je učinek pokrajinskega okusa v Podrekovem slogovnem izrazu.

Že skromno opozorilo na to problematiko (56) zgovorno kaže, kako resen vir za slovensko kulturno zgodovino, zgodovino (knjižnega) jezika in še posebej za stilistiko so objavljene pridige. Kaže, da bo treba s temi in drugimi, za zdaj še nedostopnimi viri v maršičem dopolniti predstavo o slovenskem duhovnem in jezikovnem razvoju. Podrekov učenec in naslednik Ivan Trinko Zamejski (1863-1954) je bil več kot štirideset let mlajši od Podreke in je v svojem dolgem življenju izpolnil pomembno kulturno poslanstvo: bil je »posrednik med slovanskim in latinskim svetom«, intelektuallec, ki je za svoje sredstvo slovenskega javnega sporočanja - verjetno pod odločilnim Podrekovim vplivom - izbral slovenski knjižni jezik (57), vendar ga je obogatil z beneškoslovenskimi besedami. Njegova pot v šole iz slovenskega okolja v izrazito tujstvo mesta je presenetljivo podobna Podrekovi in še marsikaterega beneškoslovenskega izobraženca. Za Trinkovo kasnejše pesniško delo je pomemben podatek, da se je že v času srednjega šolanja poglobljal tako v italijansko kakor v

slovensko literaturo in si v obeh jezikih izoblikoval pesniški izraz; pozneje se je Trinko izpolnil tudi v glavnih slovanskih jezikih, posebej v ruščini (58). Čas Trinkovega najintenzivnejšega pesniškega ustvarjanja sega v osemdeseta in devetdeseta leta. L. 1897 izda *Poezije* (59). Kritika jih je ugodno sprejela, toda na pragu nove literarne dobe pri Slovencih in z njo novega okusa se je uveljavilo mnenje, da gre tudi pri Trinku za epigonstvo (60). Vendar se vse bolj zdi, da Trinko kot slovenski literarni ustvarjalec ni bil primerno ocenjen. Res da pesmi kažejo mestoma jezikovno iskanje in vsebinska izhodišča, značilna za obrobje, posebej za razmere, v katerih je Trinko ustvarjal: to velja zlasti za delež slovanskih izrazov, pa tudi nekaterih oblik, ki so v jeziku Moderne že redke - velja pa seveda tudi za vsebino. Toda ne glede na poudarke, ki spominjajo na Gregorčiča in nemara na Aškerca, je treba videti v Trinkovi epsko-lirski in lirski poeziji, v prigodnicah in v meditativni liriki tudi prvine drugačnega, samoniklega razvoja, ki se iz novoklasičnih pesniških prijemov odpira v novo dobo, seveda po samostojni poti in bolj pod vplivom sosednje italijanske literature in slovenskega izročila, manj pa pod vplivi, ki so sicer delovali na osrednjoslovensko Moderno. Najtočneje se to kaže v ciklusu s pomenljivim in sodobnim (*modernim*) naslovom *Razpršeno listje*.

Razpršeno listje obsega osemindeset trikitičnih pesmi - kitica je iz štirih verzov s po tremi troheji. Pesmi so tematsko razvrščene okrog osnovne, vodilne ideje bivanja-umiranja, aktualizirane in utemeljene z vprašanji bivanja in hrepenenja človeka, ki živi v razmerah beneškoslovenskega ljudstva. Ciklus je razčlenjen v sedem pomenskih krogov:

Prvi krog: Pesnikovo hotenje je iznenada spodrežano - pesnikova Vila se spenja v nebo, zadene jo strela in pada, vendar - »ko želi umreti, / nanj se zgrne žalost toga ... gola zdaj je duša, / prazno srce moje, / kakor drev, ki pustil / vetru listje svoje.«

Drugi krog: Žalost, še večja, ko odhaja iz očine - »Črna noč po duši / krila je razpela, / zima ledonosna / v njo mi je zavela.« - »Grenka pač otožnost / srce mi navdaja, / ko se tu poslavljam / od očine raja!«

Tretji krog: Odhod v tuji svet - Daleč moram, daleč / kakor ptič jeseni, / ko čez morje žene / sever ga ledeni.« - »Više, Vila, više / v višočine jasne!«

Četrti krog: Človek proti naravi z nenavadno, skoraj nepesniško racionalno primero: »Kot metuljček nežni / z iglo zabodeni / vztrepetava v prsih / bolno srce meni!« Išče miru, pokoja, najde spoznanje: »- toga me prešinja, / toga in - veselje!«

Peti krog: Bog in domovina, umiranje vidi na zahodu, upanje je na vzhodu: »Tam za daljno goro / solnčna luč umira, / noč pa temna krila / na okrog prostira. / - Nem stojim, oči mi / solzorosne zrejo, / ko ti zlati žarki / na zapadu mrejo. / - Saj tako umira / moj nesrečni narod, / in tako pojavlja / tuj za njim se žarod. / - Evo tam na vzhodu / črte belordeče: / med košatim drevjem / zora mi trepeče.«

Šesti krog: Žalost se utaplja v vinu in kljub ironiji se stopnjuje zanos: »Vino, novo vino, / bodi meni zdravo! / Tebi naj zapojem, / kakor gré ti, slavo. - Preljubo iz čase / smeješ se šumeče, / dar ti najmodrejši / hudomušne sreče!«

Sedmi krog: Zanos se razpenja med hrepenenjem in porazom. Od znane klasične primere: »Na

ognjenem vozu / kakor blisk prehaja / od nebes do pekla / od pekla do raja -« se otožno razpoloženje stopnjuje v spoznanju: »- kamen, silen kamen / prsi, oh, teži mi, / srca kos za kosom / mrzel nož drobi mi!«

Pesmi od daleč spominjajo na Jenkove Obraze in Obujenke, vendar kaže opomniti tudi na temne tone sodobne dekadence, ki učinkuje skozi klasično metaforo in z epitetonom. Pomembno je uvajanje metaforike s podobami iz narave; izrazito opazno je prisposodabljanje življenja morju: »In pod njo se peni / in šumi valovje / ter srdito bije / ob golo skalovje. Nad menoj razteza / se nebo široko, / krog in krog pa morje / temno in globoko. Strašna burja piše, / val se z valom bije, / a rešilne luke le še ni je!« Seveda so tu tudi gore, ptice, ciprese in podobno, kar je tudi sicer značilno za tedanje metaforiko. Besedišče ima sicer nekaj značilnosti tedanje slavizirane slovenščine, kakor so izrazi *toga* ali samostojno privzeti prislov *zimoj* (iz ruščine, sicer knjižno pozimi). Obenem pa preseneča poleg domačih beneških besed (*smiluj se*, ki je lahko privzet) še vrsta za Moderno značilnih stilemov, kakor so zloženi pridevniki tipa dneve zlatorosne ali vihre gromonosne.

Druge pesmi te zbirke so tako po obliki kakor po uporabljenih sredstvih močno raznovrstne. Z natančno analizo bo treba pregledati Trinkov prispevek slovenskemu slovstvu, posebej primero in metaforo, ugotoviti pa bo treba tudi razmerje do tedanjega slovenskega in italijanskega slovstva, kar je bilo v dosedanjih ocenah očitno zanemarejeno.

Trinkova proza nima podobnih literarnih ambicij kot poezija, naj gre za poučno slovstvo ali za narodopisno esejistiko.

Omeniti je treba tudi Trinkovo slovensko slovnico za Italijane (1930), ki je doživela več izdaj. Pri tem se postavlja vprašanje, ali ni bila vsaj deloma - da jih nauči brati - namenjena tudi italijansko šolanim Slovencem, saj so imeli beneški Slovenci pri branju slovenskih besedil težave zlasti v črkopisu (61).

Ta Trinkova prizadevanja za polni sodobni intelektualni razvoj beneških Slovencev v slovenskem jeziku so bila po prvi vojni še posebej otežena, malodane zavrta pa po znameniti, v Bevkovem Kaplanu Martinu Čedermacu (62) upodobljeni prepovedi slovenščine v cerkvi.

Tako se je med obema vojnama slovenska komunikacija beneških Slovencev ponovno obrnila navznoter, za to pa je zadoščalo narečje. V tem notranjem sporazumevanju je ostal nedotaknjen jezik običajev, ljudskih domislic, šale - v tem prostoru, zlasti v Reziji in v Teru pa je živa tudi narečna ustvarjalnost (62a). Razen med drugo svetovno vojno slovenske šole v Beneški Sloveniji ni bilo, ta epizoda pa je bila prekratka in tudi povojni čas Beneške Slovenije dolgo ni odprl v slovenski prostor.

In kakšna je vloga slovenskega knjižnega jezika v Beneški Sloveniji danes? V okvirih, ki smo jih opisali za prejšnja stoletja, zlasti od Podreke in Trinka dalje obstaja še danes. Ob italijanskem knjižnem jeziku se pojavlja slovenski knjižni jezik na

nekaterih dvojezičnih razglasih (kot so na primer glasila komunistične partije Italije, krožka Nediža, društva Ivan Trinko itd.), v takem okviru je sprva tudi v časopisu Emigrant, kar je razumljivo, saj je sodobno tematiko lažje obravnavati v knjižnem jeziku kot v narečju. Danes pa v beneškoslovenskih časopisih prevladuje tip jezika, ki ga je najprej uporabil časopis Dom: članki so napisani največ v proti narečju obrnjenem in neenotnem pismenem B₃, ki se razvija tudi v govoru. Nekateri razglasi so zaradi različnega jezikovnega koda nadvse zanimivi, saj poleg vseh opisanih tipov jezika soobstaja tudi narečje. Tak položaj je posebej zanimiv ne le zaradi soobstajanja teh vrst jezika, marveč tudi zaradi sociolinguističnih značilnosti sodobne beneškoslovenske komunikacije, ki jih lahko razberemo iz te jezikovne različnosti.

Institucionalno se položaj slovenskega jezika v Beneški Sloveniji za zdaj še ni bistveno spremenil. Ob živih sodobnih množičnih komunikacijskih sredstvih v italijanščini je ostalo beneškoslovensko prebivalstvo pretežno v narečju; to se kaže zlasti na natečaju Moja vas, kjer se otroci odzivajo po domače, v narečju. Kaže, da je to danes edina pot, po kateri je mogoče doseči zavedanje se lastnega, slovenskega jezika, slovenske misli.

Pot, po kateri bodo beneški Slovenci lahko razvijali zvrsti govornega in pisnega jezika, je težko predvidevati; jasno pa je, da je v interesu polnega kulturnega razvoja tudi jezikovno obvladati kulturo lastnega naroda. Narečna ustvarjalnost, seveda tudi pisana, pri tem zlasti zaradi posebnih tradicionalnih čustvenih dejavnikov ne bo zatrta.

Iz tega, seveda nepopolnega razpravljanja, je videti, da je slovenski pismeni jezik v Beneški Sloveniji doživel drugačen razvoj kakor v drugih pokrajinah, drugačnega tudi kot v Prekmurju, ki je bilo s svojim posebnim knjižnim jezikom beneškim Slovencem nekaj časa najbližje. Funkcionalno razvilo se je lahko predvsem narečje in njemu bližnji beneškoslovenski pisni jezik (B₃). Obdobje zavestnega vpeljevanja slovenskega knjižnega jezika je sicer pustilo sledove (molitev, obrednik), vendar je bilo kratkotrajno in razmeroma osamljeno. Toda prav zaradi njega pozna slovenski knjižni jezik sleherna beneška vas, ki je še ohranila slovensko bogoslužje. Časopis skrbi za jezik, ki je ljudem blizu in ni odtujen, s sodobno terminologijo pa seveda približuje tudi knjižne izraze. Soobstajanje vseh teh vrst jezika seveda močno zapleta komunikacijo in prav verjetno je, da se utegne ob ugodnejših razmerah slovenski jezik v Beneški Sloveniji razviti podobno kakor v drugih slovenskih pokrajinah.

Dvojezičnosti beneškoslovenskega prebivalstva utegne tak razviti medij nadvse rabiti pri tradicionalnem širokem odpiranju v svet, saj slovenščina kot prvi jezik ne bo več obstala na pol poti polnega razvoja.

OPOMBE

- (1) V mislim imam predvsem dialektologe; spis imen je okviren: Izmail Sreznjevski. O narečjih slavjanskih. Žurnal ministerstva narodnega prosvetljenja leta 1841, za mesec september; prav tam leta 1845, za mesec oktober. G. Florinski, Lekcii po slavj. jaz. (1894). J. Baudouin de Courtenay, študije govorov Rezijske, Tera in drugo narečno gradivo; bibl. glej v razpravi Franc Jakopin, Jan Baudouin de Courtenay - slovenski dialektolog (1845-1929). Zbornik VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1972. Str. 11. d. (Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta - Oddelek za slovanske jezike in književnosti.) Fran Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika. VII. dialekti. V Ljubljani 1935. Tine Logar, Rezijski dialekt. (Glasovna skica). Zbornik VIII. seminar slov. jezika, lit. in kult. Ljubljana 1972. Str. 1. d. Pavle Merku, Tersko narečje. Popravljeni ponatis iz Primorskega dnevnika. ZTT 1972. Isti, Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji. Trst 1976. (Izšlo po mojem predavanju v centru Nediža.)
- (2) Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja. SM. Ljubljana 1955. Str. 150: »V času po končanih madžarskih navalih je tudi hriboviti in gorati svet nad Furlansko ravnino, ki ga danes imenujemo Beneška Slovenija, dobil nove dotoke slovenskih naseljencev. Teh je bilo toliko, da so deželico, v kateri je po pričevanju beneških virov prebivalo "drugo in posebno ljudstvo", začeli imenovati kratko malo Slovenija (Schiavonia), krajem v njej pa že od 13. stoletja dalje dodajali pridevek "slovenski".
- (3) Glej Kos, delo navedeno v opombi 2; tudi Simon Rutar, Beneška Slovenija. MS. Ljubljana 1899. (V zbirki Slovenska zemlja. Opis slovenskih pokrajin.) — Bogo Grafenauer, Kolonizacijska in teritorialna zgodovina Slovenskega Primorja. Zbornik VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1972. Str. 255 d.
- (4) Simon Rutar, Beneška Slovenija (glej op. 3), str. 60.
- (5) Kulturno društvo Rečan, Senjam beneške pjesmi 1975. Liesa-Grmek. Kasete.
- (6) Glej opombo 3.
- (7) Marjan Smolik, Odmev verskih resnic v slovenski cerkveni pesmi. Ljubljana 1963. Inavguralna disertacija.
- (8) Prim. za Koroško: Ivan Grafenauer, Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva. Mohorjeva družba. Celje 1973.

- (9) Glej opombo 3.
- (10) S. Rutar, Beneška Slovenija, str. 110, po C. Podrecca, *Slavia Italiana*, str. 28 (Ponatis 1977, Trst. ZTT).
- (11) Avv. Carlo Podrecca, *Slavia Italiana. Istituti Amministrativi e Giudiziari. Cividale 1887*. Str. 102.
- (12) Janez Dular, Zvrstnost slovenskega jezika. Informativni zbornik Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1974.
- (13) Glej op. 11.
- (14) S. Rutar, op. 3.
- (15) Slovenska bratovščina v Vidmu iz leta 1452. Trinkov koledar za beneške Slovence za leto 1957.
- (16) Breda Pogorelec, Pomen starogorskega spomenika za zgodovino slovenskega knjižnega jezika. *JiS XIX. Leto 1973-74. Št. 6-7. Str. 198 d.* »Shema razvoja slovenskih pismenih jezikov (tudi pismenih navad nasproti poznejši knjižni normi) se je pokazala takole: 1. Pismeni A - jezik Brižinskih spomenikov...; 2. pismeni B₁ - jezik celovškega (rateškega) rokopisa, jezik priseg mesta Kranja...; 3. pismeni B₂ - jezik stiškega rokopisa; 3.a pismeni B₃; 4. knjižni jezik.
- (17) F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II*. Ljubljana 1906. - A. Cronia, *Revision der slavischen Eingennamen im alten Evangeliar von Cividale*. Wiener slavistisches Jahrbuch. Zweiter Band. Wien 1952. Str. 6 d.
- (18) Zgodovina slovenskega slovstva. SM 1956. Str. 178 (avtor F. Tomšič). Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1974, s. 140-143. (Angel Cracina) — Tine Logar, Breda Pogorelec, Jože Koruza, Starogorski slovenski rokopis iz konca 15. stoletja. *JiS XIX. Leto 1973-74. Št. 6-7. Str. 192-211.* (Vsak avtorjev s svojega vidika). V. Oblak, Das älteste datierte slovenische Sprachdenkmal. *Archiv für Slavische Philologie*. XIV. 1891. Str. 192 d. Latinsko-ital'jansko-slavjanskij pominal'nik XV-go i XVI-go stoletija. Peterburg 1906.
- (19) Glej podatke iz op. 18.
- (20) Glej op. 18.
- (21) Karel Štrekelj, Dr. V. Oblak, Das älteste datierte slovenische Sprachdenkmal. 1891. — Književno poročilo v časopisu Ljubljanski zvon. Ljubljana 1892.
- (22) Breda Pogorelec, Razvoj funkcionalnih vrst slovenskega knjižnega jezika. X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1974. Poseben natis. Str. 1-11.

- (23) Glej op. 16.
- (24) Nemara lahko to pripišemo novoustanovljeni ljubljanski škofiji (1461). Prim. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*. II. Del. 1912.
- (25) Glej op. 16.
- (26) Alasia da Sommaripa, *Vocabolario italiano e schiavo*. Udine 1607.
- (27) Tudi: Jože Koruza, *Starogorski rokopis in oživitev vprašanja pismenske tradicije v srednjem veku*. JIS XIX (glej op. 18).
- (28) Glej op. 21.
- (29) Prim. V. Oblak, v op. 18 navedeno delo. — K. Štrekelj, v op. 21 navedeno delo.
- (30) Prim. tudi Živa Gruden, *Prispevek k spoznanju jezikovne situacije tržaških Slovencev*. JIS XXII, 1976-77. Str. 72-79.
- (31) Glej op. 21.
- (32) J. Baudouin de Courtenay, *Pominal'nik*. Glej op. 18.
- (33) V. Oblak, glej op. 18.
- (34) Prim. J. Baudouin de Courtenay, *Rez'janski katihizis*. (Priloga študiji *Opyt fonetiki rez'janskih govorov*. Varšava-Peterburg 1875.)
Tudi očenaš, ohranjen v župnem arhivu pri Sv. Lenartu.
- (35) Prim. Slovenske podložniške prisegel patrimonialnega sodišča Bled. Ljubljana 1976. Partizanska knjiga, Znanstveni tisk. — Prisegel, objavljene v JIS XIX, 1973-74. Št. 6-7.
- (36) Npr. Carlo Podrecca, *Slavia italiana*, str. 118 in na drugih mestih.
- (37) Jakob Kelemina, *Pravne starine slovenske v filološki luči*. GMD 1933. — Isti, *Staroslovenske pridige*. GMD za Slovenijo. XVI. Ljubljana 1935.
- (38) Glej op. 22. — Pri beneškoslovenski pisni tradiciji kaže opozoriti na zanimivo teoretično posebnost. Opisana zvrstnost se je stoletja razvijala ob različnem govornem izhodišču: oficialni cerkveni jezik, sprva tudi molitev v B₁ in knjižnem jeziku, pridiga stopnjeva v B₃, tako tudi - po vsej verjetnosti - uradno besedilo. Umetnostni jezik kaže po znanih sodobnih besedilih iskati med B₃ in narečjem: prim. France Bezljaj, *Ljudski pevec iz Tera*. Slovenski etnograf I. Ljubljana 1954. Str. 65-71. Bezljajeva razprava zasluži pozornost, ker se dotakne Baudouinove zgrešene teorije o izvoru Rezijanov in o zvezi beneških Slovencev z drugimi Slovenci, pa tudi zaradi opazke o jezikovnem položaju slovenščine in zavesti med obema vojnoma.

- (39) Simon Rutar, v opombi 4 navedeno delo.
- (40) Slovenski vikariat terske doline. Trinkov koledar za leto 1964. Str. 65 d.
- (41) Nadškofijski arhiv Ljubljana, ŠAL. Vizitacijski protokoli. Katalog razstave Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, ki jo je pripravil Arhiv Slovenije ob 25-letnici samostojnega delovanja. 1971.
- (42) Prim. Pavle Merkù, Slovenski rokopisi Beneške Slovenije v preteklih stoletjih. Predavanje objavljeno v tem zborniku [= Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji, Zbirka Nediža 2, ZTT 1978], str. 81-92.
- (42a) Breda Pogorelec, Delež Koroške pri procesu ustaljevanja slovenskega knjižnega jezika v 19. stol. Zbornik IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1973.
- (43) Glej op. 42.
- (44) Prim. zlasti lit., navedeno v opombi 1.
- (45) Zemljevid je Kozler izdelal že 1851.
- (46) A. Klodič, O narečij venecijanskih Slovencev. Sanktpeterburg. 1878.
- (47) Simon Rutar, delo navedeno v opombi 3.
- (48) Simon Rutar, Beneška Slovenija. Str. 175. (Po Št. Kocjančiča Od Beneških Slovencev v Arhivu za povj. jugosl. III.)
- (49) (Ivan Trinko) Zamejski, Peter Podreka. Beneško-slovenski rodoljub in pesnik. LZ X. 1890. Str. 280 d.
- (50) Glej op. 49, str. 287.
- (51) Glej op. 49.
- (52) Pavle Merkù, Narečne pridige Petra Podreka. Narodna in študijska knjižnica v Trstu. Letopis za leto 1971. Trst 1972.
- (53) Glej op. 42.
- (54) Milena Hajnšek, Historični infinitiv v slovenščini, SR XII/1959-60. Str. 268.
- (55) Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar. II. del. Gesla: *vpreči* itd., *spreči*, *sprega* (= pregibanje).
- (56) Menim, da sem na tem mestu uspela zgolj nekoliko nadrobneje ponoviti Merkujevo spodbudo (gl. op. 52).

- (57) Ivan Trinko. Spisi. Trst 1964. (Uvodna študija Andreja Budala, str. 7-21.) — Albert Rejec, Trinko. Trinkov koledar za leto 1969. Str. 49 d.
- (58) Tudi v srbohrvaščini, ruščini, poljščini.
- (59) »Poezije«. Založil Zamejski. V Gorici. Slovenska knjižnica. Snopič 60-61. 1897.
- (60) Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva. Realizem. ZO Maribor 1970. Str. 76, 77: Posebno plast v navedenem popisu sestavljajo epigoni, ki so šli za osrednjimi pesniki časa (oba Cimpermana, Haderlap, Pajkova, Pagliaruzzi, Funtek, Trinko, Gangl). Njihov kulturni pomen je precejšen, vendar je njihova estetska raven pod ravnijsko vodilno plast slovenskega pesništva.
- (61) Zaradi italijansko šolanih beneških Slovencev je Mohorjeva družba, ki so jo zlasti slovenski duhovniki močno propagirali, imela v Beneški Sloveniji konec prejšnjega stoletja samo okrog 200 »udov«.
- (62) Pavle Sedmak (= France Bevk), Kaplan Martin Čedermac. Ljubljana. SM. 1938.
- (62a) France Bezljaj, Ljudski pevec iz Tera (Pietro Negro). Slovenski etnograf 1. 1954.

(Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji, Zbirka Nediža 2, ZTT 1978, str. 93-118)

KRAVAR AN AMERIKA

RICCARDO RUTTAR

Je šlo mimo puno liet, od kar je Kristofer Colombo odkru Ameriko. Že od tekrat so jo Europejci začel gledat ku daželo sanj; donas jo videmo ku nebesa bogatije, pravic, svobode, an poseban sviet, ki se kaže ku te narbuojši, ku te narbuj razvit an modernast, kjer znanost, tehnologija, informatika, marketing napravjajo juden pot do nebes na zemji. Kjer lahko mat porodi puobjca, sina, naretega napuošto (takuo, k' se nardi no medežino) za ozdravet drugega bunega sina. Tan je šuola za se navast živiet na sviete, - pravejo - tan se blešči luč, ki peje človieštvo na Luno, na Marte, na zvezde... v zveličanje. Čja utiekajo naši buj modri an pridni strokovnjaki, zak tle doma, v Italiji, takuo k piše an gjornal, muorajo pustit prestore rakomandanin. Amerika, ki če daržat sviet pod peruotih sojih avjonu, ki ponuca dobar part svetovne energije an misle, de se mier pardobi z uojsko.

Naj je, kar je, tala Amerika... mene pa pride na pamet, de Colombo je šele kobacu z nago ričico po domači hiši v Genovi an se ritu s kako leseno barčico, ki mu jo je oča veriezu, v lietih, kar moji bis-bis-bis nonuni so že zidal cierku Sv. Lucje v Kravarju, v Nediških dolinah.

Vič ku 500 liet je šlo mimo. Amerika Indijancu, ki so bufale lovil, je ratala Amerika Busha an Billa Gatesa... Kravar je ostu Kravar. Na pu prazna vasica, na pu med neban an muorjan, tan nekje po Alpah, v sredi Europe. V cierkuci sv. Lucije san biu karščen, okuole nje san se loviu s tin drugin otruočin ku šuolar v otroških lietih. Gor se vračan pogostu za pošpegat skuoze okna liep zlati utar, ki napune celo absido cierkvice. Od cierkvice, od klancu, od doru po vasi poznan vsak pič, takuo k' poznan uoznice, staze, potoke, hosti, njive an senožeta, skrite jame, studence an potuočne, kjer uoda šumi an klopota, kar pada od kamana do počaliča.

Poznan an kajšan majhan koščic Amerike, sa san jo preplu na ravno an počariez, kar san imeu srečo iti na obisk h našin emigrantan, ki so se ča tode razparšil.

Velika Amerika. Majhan Kravar, s sojo cierkuco. Kaj je buj mojga? Kaj je buj vriednega za me? Kaj je buj fidano usajeno v mojin sarcu, v moji pamet? Kaj je buj blizu moji duš, moji zaviesti? Nie težkuo odguorit, an nie samuo kuištjon kilometru. Amerika je sanja... cierkuca je resničnost. Že od mladih liet san zapustu vas an cierkuco, an donas se zgodi, de mi je lažè videt Ameriko vsak dan ku cierkuco sv. Lucje. Po televižjonu, na internetu, po giornaleh ušafan, kar čen, ne samuo Ameriko, pa zlo težkuo, de ušafan Nediške doline, an še buj težkuo ušafan Kravar s sojo cierkuco. Amerika, sviet, ku sanja, nas kliče deleč, nas vabe, nan nude soje lepote an soje skrivnuosti, ma na zadnjo se čujemo srečni, kar imamo an prestor, naš, skrit, majhan, naše gniezdo, kamar se vračat ku otroc, ki se uarnejo v naruočja matere. So tele naruočja, ki so nas zredile, ki so nan utardile kosti, ki so muškulne nategnile, de stojmo pokoncu; so naruočja rojstnih kraju, ki so nan razvile pamet, ki so diženjale našo osebno človieško podobo.

Je pru, de je kaka Amerika v naših željah, de je kiek, ki nas kliče uon z našega skrivala, de nan arzšarokieje pamet, de na kajšno vižo nas kliče po poteh Kristofera Colomba gledat, iskat kjek novega, kar je skritega, kar da hrano mužgenju, ki če saldu vič poznat an viedet.

Amerika, ta prava, je zrasla, se je razvila, an za tuole so pomagali z dielan an pametjo tudi naši, kravarski emigranti (kravarski za reč vse naše emigrante). Kravar pa (za reč vse naše doline) grede se je spraznu, je ostu vič al manj tajšan, kakega so ga imiel tisti naši predniki, ki so cierkuco Sv. Lucje zidal. Ben, donas Kravarc imajo kako dobruoto vič: uodo v hiš, telefon, televižjon, internet, makinje, ma če gremo gledat vrednote, valuorje an moči družbe, tisto mlado kri, tist proget življenja, ki so naši judje znal zbrat kupe za cierku zazidat... zamerkamo de so, an ne samuo Kravarc, zaries v slavšin stanu. Donašnji dan je težkuo zbrat judi za an veseu trešjet, za no briškulo, zak že parva rieč, ki manjka, je oštarija, kjer se usednit za mizo an kuazat an litro te čarnega. Kar so naši predniki tekrat cierkuco zidal, je pihu vietar pomladi naroda; na vse težave, k' so imiel, so se uamal cierkuco zidat, vsi kupe; je bluo ku pokazat trošt an upanje, tekrat! Donas zvižge zimski vietar, cierkuca je prazna, zaklenjena. Juden, ki so ostal, je že pretežkuo jo takuo obdaržat, de se na zasuje.

So šli ti mladi ku perje z dreves, ki vietar odnaša. Drugan so šle gnjezdo runat domač e lastuce an drugje ležejo. Kaj takuo čudnega al slavega se je godilo? Kan pa naj bi

šle runat gnjezdo, če nie vič žvine v štalah, v hlievih, če nie vič gnojnice an gnojaku, kjer bi se muhe an mašice redile. Nie življenja brez hrane! Še studenci so se posušil, potle ki tla po hostieh an senožetih na nabierajo vič uode, takuo odiete k' so s travo, ki je nobedan ne sieče, pokrite s perjan, ki drevesa trosejo v jesen?

Utieka vse proč od Nediških dolin: uoda, judje, mladuost, upanje, ... življenje. Sama, stara cierkuca svete Lucje je atu, na gorici vasice. At blizu je zaklenien faruž an okuole nje, ku cibeta okuole kločje, venčpart prazne se kumrajo zaklojštrane hiše. Vasnjani an riedki judje, ki se šele h nji vračajo, pošpegajo čez okno an se užegnejo pred zlatin utarjan.

Viera al stara navada? Upanje na kako nebeško pomuoč al skaramancija pruot kaki drugi štrafingi?

Amerika, bogata Italija, kje sta? Kje je trošt an upanje, kje je medezina pruot boliezni, ki počaso potiska v jamo judi an narod?

Bis bis bis nonuni so zazidal cierkuco, za pokazat sojo dušno an telesno bogatijo; za nje glih cierkuca je bla antena, s katero so daržal povezane zemjo an nebesa. Zuonuovi so klical kupe judi za moliteu, za karst, za poroko an za pogreb, za medsebojno pomuoč an za senjan. Ma tisti so bli drugi cajti! Spomini v globoki nostalgiji te starih.

Donas so zrasle, tle an tan, druge cierkuce z žlieznimi turmi, repetitori, simboli donašnje razvite, bogate globalizirane družbe v civilizaciji telefoninu. Vsak ima par roki vse, kar če, Amerika mu pride v hišo, na kor ku telefonin takat, paržgat komputer al televižjon za zamerkat, na zadnjo, de človek nie biu maj takuo sam an ustrašen.

KAM SO VSI ODŠLI

VIDA ŠKVR

OKRUŠKI VASI, KI NOČE UMRETI

Še celo kamen živi dvakrat, zakaj potem ne bi dvakrat zaživela vas, ki ji je življenje ugasnila le človeška zmota in strah pred neznanim.

Vas, kjer sonce kasneje zaide kot v drugih predelih Slovenije. Vas, iz katere so pognale slovenske korenine na mnoge kontinente sveta - ta kraj je Robidišče. Neznatna, čisto drobna vas, a z veliko bolečino nad usodo izginotja.

Letos je prišla gospa Čila, starejša Robidiščanka, iz Avstralije iskat svojo kamnito hišo tam *V Piču*. Uredila je slovensko državljanstvo za sinove in vnuke. Hiše ni našla. Poškodoval da jo je potres, gradbeni stroji pa so jo pokončali. Lep kamen, ki je v tej in drugih hišah bil ponovno rojen v stopnico, »kanton« ali okenski okvir, je umrl pod rušo in grmovjem. Gospa je šla na občino in vprašala, kako ponovno dobiti kamnito hišo. Morda bodo njeni sinovi in vnuki našli odgovor in poiskali dušo izgubljene hiše.

KOLIKO PA VAS JE TU?

Tako se sprašujejo vedno pogostejši obiskovalci Robidišč. »Kako je tu lepo!« vzklikajo ob lepih sončnih dnevih, ko se razgledujejo proti oddaljenim goram - Stolu, Muzcem, Krnu in Kaninu - in občudujejo posebno svetlobo, ki jo ima ta kraj ob jasnih dneh. »Ta mir te pomirja in zdravi,« reče spet kdo drug.

Danes stoji v vasi petnajst hiš, naseljenih, ki kljubujejo izginotju kraja skupaj s svojimi prebivalci. Tistimi, ki so stalni, in tistimi, ki pridejo ob petkih in v hiše ponovno pokličejo hišne duhove. Le-ti se pritajeno približajo porušnim hišam, kakor da bi se hoteli pogovarjati o njihovi usodi.

Tako smo se v letu 2006, 17. septembra, zbrali na Robidišču skupaj z Črnovršani in

nekaterimi Prosnijani, da obudimo stare poti in naredimo nove, žive vezi. Odprli smo hiše in povabili vanje prijatelje, sosede. Slovenska beseda se je razlegala po Robidiščih. Vse te vasi govorijo v narečju nekoliko glasneje. Po vasi je dišalo po r'biški kuhnji, po muzetu, po krafih, po ta dobrem kruhu. Dante ta s Črnega vrha je prinesel ta dober sir, Igor z Robidišč je dal skuto in ovčji sir. Bil je en lep dan. Pri Pavelnovih so skuhali domačo kuhnjo in mužersko kuhnjo Dante, Vida in David, pri Vančnih sta Danilo in Rudi skuhala polento. Sonja Tonjeva je skuhala muzet za tja h kuhnji. Lucija je spekla gubanco. Meri Kajancova, njena hči Vesna in nevesta Nada so delale r'biške krafe. Marica Mjutna pa je spekla ocvirkovko in ocvrla štraube. Gor pri Pavelnovih so vse jedi razložili in pripravili pravo razstavo domačih dobrot. Košarjova Loredana je pripravila presenečenje. Napekla je piškote in ponudila domač salam in kruh. Vino je prinesel njen bodoči-Tuljo, iz Trsta.

Vrata so bila na široko odprta za vse prijatelje. Pevski zbor Matajur je izvajal svoje pesmi v prijetni kuhinji ob starem »šporgetu«. Pri Loredani se je za trenutek v vas povrnilo prejšnje, živo življenje, ko so žene skupaj prale-imele žehto. Lepo je bilo videti pravo vaško idilo vsaj za en dan. Obleka peric je bila s konca 19. stoletja. Alfredo je na povirku v »čandirjih« prinašal vodo in jo vlival v imeniten lesen »štar«. Med žehto so žene njuhale tobak, kar je nekoč bila navada. Ljudje so perice vzpodbujali in se zabavali. Loredana je gostom pokazala svojo hišo in tudi mali hišni muzej. Kako malo je potrebno, da se ljudje dobro počutijo in brez velikih besed stkejo globoke, nove vezi. Davidov zbor iz Klenja je prepeval sproščeno. In ko so zapeli Dekle je po vodo šlo, so pritegnili vsi prisotni.

Razstavljene dobrote v Pavelnovi hiši so se kar same ponujale, da jih poskusijo. Ženske so se živahno pogovarjale o tem, da so jedi skoraj enake kot v Črnem vrhu in Prosnidu.

LE KAM SO VSI ODŠLI?

Tam nad potjo, na skupnem grobišču R'biških hiš lepotic, porušениh po potresu leta 76, je pokopana tudi *Ivannina* hiša. Visoka s poglobljenim »panjouem« je bila med najmogočnejšimi v vasi. Zraven se je dvigovala *Menacova* hiša, na drugi strani pa *Toncova*. V Ivannini hiši je stric Davani skrbel za pet otrok, ki jim je mati umrla na porodu, ob rojstvu najmlajšega. Oče pa je odšel na drugi svet kmalu za njo zaradi tetanusa. V črni kuhinji ali hiši, kot so jo imenovali domačini, so se posebno v mrzlih zimskih jutranjih urah stiskale sirote okrog ognjišča, ki ga je stric Davani, še preden

je odkorakal v oddaljeno »štalo«, zakuril. Levo od Ivannine hiše je stala *Blaževa*. Blažev »puob« je vsako jutro oprezal za Davanijem, in ko je ta korakal mimo vrat, je skočil med sirotice in jim »oscal« ogenj, da je ugasnil. Davani je celo v štalo zaslišal žalostno cviljenje: »Blažev nam je oscali ogenj!« Pa kaj, Blažev je imel s tem ugašanjem ognja prave dogodivščine in nič ni pomagalo, če ga je stric Davani »podučaval«. Končno se je odločil, da ga ujame na delu. In res ga je. Ker pa je imel mehko srce, ga je le oštel in ne premlatil, kot je nameraval. Ivannini otroci so se počasi postavili na noge. Malo pomoči so dobili od tete Rože, mamine sestre, ki se je poročila s Črnega vrha k *Žnidarjem*. Obe sta bili Kolarjevi po domače. Roža je vzela vdovca, ki mu je ravno tako umrla žena na porodu. Pustila mu je štiri otroke. Roža je potem rodila še šest otročičkov. Vsi otroci so odšli v tujino: v Francijo, Argentino, Kanado. Starost sta preživljala sama na Robidišču in do konca skrbela za svoje njive in senožeti. Roža je umrla leta 1965. Zadnja leta je za njo skrbela nečakinja Francka Ivannina, Pavelnova nevesta.

Pred koncem prve vojne so se starejši Ivannini porazgubili po svetu. Dve sestri sta se omožili v domači vasi, ena je odšla v Francijo in je prišla domov v starosti. Robidiščani so ji zamerili, ker se je vrnila. Doma je bilo že vse premoženje »razpartjeno« in sama zdaj ni imela kam položiti glave. Ivannina Anuta jim je porušila romantične sanje o bogastvu tam daleč v tujini. Hodila je pomagat po senožetih in njivah. Večkrat je dejala: »Ko bi jaz imela eno kravo in malo mleka, bi bila srečna.« Navadno so se ji posmejali in rekli: »Tebi bomo kravo izrezali iz lesa, saj nimaš niti krpe zemlje, da bi jo hranila.« Anuta je tam v tujini pustila dva otroka, ki se nikoli nista oglasila. Bila sta v sirotišnici, potem pa verjetno posvojena. Tako se je tudi po Anuti raztreslo robidiško seme po Franciji. Ta država je posrkala mnoge Robidiščane, ki so šli delat v gozdove ali pa v rudnike. Poleg Anute se je mnogo kasneje vrnil iz Francije tudi *Saražvanov* stric, ki so mu potem odrezali nogo.

Zraven *Štefnove* hiše so živeli *Galantonovi*. Hiša je nosila številko ena in je bila zgrajena med prvimi. Tam, kjer je stala hiša, je zdaj bezgovo grmovje. Cel rod Galantonov je izseljen in v letu 2005 so se javili otroci druge in tretje generacije, da si uredijo slovensko državljanstvo. Skoraj na robu, proti Prosnidu, je stala mogočna *Kajancova* hiša, zraven pa hlev. Nekaj ruševin še stoji. Iz Venezuele je prišel Kajancov Vito, inženir, z ženo Američanko, sodnico po poklicu. To je otrok druge generacije izseljencev. Njegova starša Toni in Zora sta oba živa

v Venezueli. Vito bo uredil državljanstvo, tudi za svoje sinove, ki so že tretja generacija.

Na Robidišču so veljala predvsem hišna imena. Ta so bila zelo različna, zato ni nikogar motilo, da je toliko Cenčičev, Pavšinov, Škvorov ali Filipičev. Če bi vsakemu dodali še hišno ime, sploh ne bi moglo priti do zamenjav. Hišna imena so ostajala v hiši, ob novogradnjah so se pojavila nova. Ob vhodu na Robidišče je desno prva *Košarjova* hiša. Zadnja gospodarja sta bila Marija in Perin, ki sta ostala brez otrok. Hišo zdaj obnavlja nečakinja, ki živi v Trstu. Z veliko ljubeznijo se je lotila dela. Pred hišo stoji mogočna »štirna«. Z dvorišča pa gledaš vasico Prosnid, kjer so poročene sestre gospodarja Perina in gospodinje Marije.

Malo naprej, levo, je hiša številka 3. Tod je bil rod *Matevžev*. Gospodar je bil dvakrat poročen in se mu je rodilo 11 otrok. Zadnji gospodar je bil Toni Matevžev, ki je bil poročen z Ivanno Amalijo. Ta je mlada umrla, na porodu četrtega otroka. Ena hči je zbežala v Avstralijo, en sin je ostal v Italiji. Oba sta si v tujini ustvarila družine. Sin Lojz je ostal doma in se potem odselil v Gorico. Matevževa hiša je v 21. stoletju doživela »veličastno« prenovi. V njej je mlekarna, ki služi mlademu gospodarju za sirjenje. Na vrhu pa obnavlja kmečke sobe. Pod hišo je do nedavnega stala mogočna »štirna«, ki jo je mladi gospodar zasul. Kdo ve zakaj? Po vojni je »štirna« služila slavnemu času robidiškega združenstva. Šterna je tolkla boj z modernim združnim kmetovanjem. Globoka je bila 6m, s premerom 3m. Vanjo so nalagali travo in plevel. Robidiški »mulni« so vse to dobro pohodili z bosimi nogami. Starejši so dokladali travo in plevel. Končno je bila »štirna« nabasana. Glavni združniki so pred zimo z zadovoljstvom odprli »štirno«. Pa kaj so občutili? Gnilobni plini so se naglo razlezli po celi vasi. Vohali so jih v sleherni robidiški hiši. Silaža je propadla. Toni, sin starega Lenarda, je bil vodja združnikov. Ljudje se ga spominjajo po belem konju z imenom Zajec. Pogosto je na konju pregledoval združnike. Bil je glavni odbornik na matičnem uradu v Logjeh. Po hišah je pobiral obvezno oddajo: meso, sir, salame, fižol in maslo, tudi krompir ali kar je bilo na seznamu obvezne oddaje. Ljudje z velikim številom lačnih ust so bili v stiski in so tudi kaj skrili.

Desno od obnovljene hiše številka 3, je danes plošča, na novo zgrajena na mestu, kjer je stala hiša številka 2, s hišnim imenom *Zef Vančev*. Na vhodu je imela desno in levo lepo izklesane začetnice dveh bratov. Leta 2001 so ta dva kamna vzdali v vaško korito *Dol v klancu*. Desno in levo od plošče se spet začenja pokopani

del hiš, ki so imenovane na začetku. Spodaj je veliko, lepo obdelanih »kantonov« in okenskih kamnitih polic. Nekaj tega je že zagledalo beli dan in ljudje počasi vzdigujejo spomine v še preostale stavbe.

Izginilo je veliko hiš in v pozabo gredo tudi hišna imena kot so: Rožarini, Menacovi, Nardinalukovi, Kajancovi, Žnidarjevi, Ivanni, Štefnavi, Toninni, Dolenjetoncovi, Marijelucinovi, Francpjerinovi, Drejatoncovi, Galantonovi, Žvankošarjovi.

Še vedno stojijo hiše: Košarjova, Matevževa, Marjancinova, Ložančeva, Pavelnova, Mjutna, Rusova, Vančeva, Sužikna, Leljčeva, Seražvanova, Vančna, Przahiščava, Blankinčna, Tonijeva in Nuncova.

Leljčeva hiša je že dolgo prazna. Konec leta 1947 pa so Leljčevi »puobi« plesali z Bejankami, ki so najraje hodile na Robidišča plesat. Prihajali so tudi z Mažarol, pa s Črnga vrha in s Čenebole. Igral je *Lalut*, zelo nadarjen harmonikar. Pri *Pavelnovih* v gostilni so se dostikrat stekli. Robidiščani so pogosto napravili briar-ples. Deske so si sposojali v Čeneboli in oder po delih prenesli v vas. Napravili so gladek pod. Barbula, žena Vančevega Franca, je plesala kar bosa. Tisti dan se je nunac *Gabjar* tako napil, da je padel v vrelo sirotko. Ostal je brez posledic. Povedali so si tudi, da je imel Čenebolc robidiško ljubico. Tam v Ravnah je sušil, a je pomagal kopo delati ljubi. Njemu je seno zmočilo. Pa so se mu Robidiščani smejali. Čenebolc pa je dejal: »Amor ni prase. Ljubici je naredu kopo, meni pa jo je zmočil.«

Pod Amerikani so Čenebolci še nosili pesek iz Nadiže. Se je mož Anzil-Pizdac nekoč ustavil v gostilni. Pa so mu cel žakelj peska stresli po travi. Mož se je od ihta razjokal.

Vas se je delila: *Dou v ten koncu*, *Gor na poti*, *Dou v klanc*, *Gor v dolini* in *Tan v Piču*. Okoli vasi so še danes poimenovani vsi deli pašnikov in senožeti: Dol na Paloz, Tan v dolinci, Gor na dol, Gor za lazen, Gor na ta Malem dolu, Gor na ta Velikem dolu, Gor v bregu, Gor v plohu, Gor v Črnetovem lazu, Tam za skalo, Tam pr čoka, Gor za Belim vrhom, Dol za gabrom, Tam v Bantu, Tam v krančiču, Gor za Lahovo, Tam pr ta malem pčalu, Gor pr ta velikem pčalu.

Robidiščani imajo svoje pašnike in senožeti še na drugi strani meje. Največ tam v Ravnah. Večje senožeti na naši in drugi strani nosijo podobna imena: Za frnaž, Palog, Pod grivo, Tam v plaz, Tam na zdrtem, Tam za belo skalo, Tam na logu.

Velikansko območje okoli Robidišč je bilo obdelano, saj so imeli veliko število goveda, koz in ovac.

ŠE POGLED NAZAJ

Po župnijskih kronikah se Robidiščani naselijo okoli leta 1600. Rodovitna planota je imela sredi današnje vasi velikansko stoječo vodo, ki jo imajo zaznamovano tudi stari katastri. Dejstvo pa je, da je to edina vas na tej strani meje, ki je desno od Nadiže in tako po tej legi še bolj spada k Benečiji. Po priimkih sodeč so Cenčiči prišli s Črnega vrha, Škvori in Filipiči s Prosnida. Za Škvorovega Matijo se ve, da je moral kupiti del zemlje od Robidiščanov, ali koga drugega, ko se je priženil s Prosnida, kjer je potem kopal kamen za gradnjo hiše. S tega rodu prihaja tudi Pavelnov Franc-"oča", so mu rekli, ki je bil pravi podjetnik pod Avstrijo. Poleg krav je gojil ovce in koze. Bil je dober prekupčevalec in z brati so bili glavni tihotapci, kontrabanterji, na tem koncu. Dobro je poznal vsako kozjo stezico, tako da v starem Planinskem vestniku preberemo kratek zapis o tem, da ga je najel dr. Tuma za pohod na Breški Jalovec. Tudi Francu je žena umrla, ko je imel najmlajši sin tri leta. Otroci so šli po svetu že med obema vojnama. Ena hči je šla v Italijo, druga pa v Belgijo, kjer zdaj živi že tretji rod. Pavelnov Franc je leta 1902 zgradil prvo šolo na Robidiščih. Šola je bila organizirana od leta 1890. v privatni hiši. Leta 1903 pa se je pričel redni pouk.

Učenci med obema vojnama.

Pavelnov Franc je dočakal visoko starost, 97 let, in še v pozna leta žaloval za izgubljenim denarjem pod Avstrijo. V starosti je pogosto ponavljal tihotapske zgodbe in tudi druge, kako so se Robidiščani leta 1866 odločili, da bodo živeli pod Avstrijo.

Prav zaradi tega so imeli stalne spore s sosedi, ki so spadali pod Italijo. Zaradi obmejne zemlje so bili celo pretepi. Zgodilo se je večkrat, da so vse obmejne vasi udarile na Robidiščane. Oča je vedno poudaril: »Mi smo se hrabro branili in napade odbili.« Pogosto so jim mejaši delali tudi škodo. Iz gozdov so jim odnašali drva, sekali so jim sadna drevesa. Po vojni so mnogi zemljo obdelovali ročno. Tudi zato, ker so zaradi velikih družin do konca izkoristili njivo. Po letu 1800 so na Robidišču sadili krompir. S krompirjem je bilo veliko dela. Spomladi so z orali njivo preorali ali pa so jo prelopatali. Včasih je to delo trajalo kar tri tedne. Orala so vlekli voli. Preorane njive so zravnali z grabljami. S križem so potegnili črte in z motiko posadili krompir. Posajen krompir so prisuli in naredili lehe. Nekateri so prej med črte posejali korenje, ki je potem raslo skupaj s krompirjem. V razore, to je med lehe, so potem posadili še fižol in mu pozneje zapičili rakle, po katerih se je lahko vzpenjal. Krompir so prvič opleli, ko je pošteno prilezel iz zemlje. Zraven so posejali še repo in popravili lehe, da je bil krompir v zemlji pokrit. Ob robu njive so v prazne prostore še posadili zelje.

Tako so na eni njivi rastle poljščine: krompir, korenje, repa, zelje in fižol. Njive so vse leto ročno pleli, da se jim ni kakšna poljščina zadušila. Pobirali so tudi škodljivce. V jeseni so njivo opleli. Plevel so pojedle domače živali. Potem se je začelo kopanje krompirja. Z motikami so odkopavali lehe in pregrebali med korenjem in repo. Krompir so spravljali v koše. Naslednji dan so ga doma presuli in prebrali. Shranili so ga v klet in ga vse leto uporabljali. Korenje in repo so populili šele, ko je bril strupen mráz. Poleg teh poljščin je bilo na Robidišču še veliko koruze-*“sirak”*. Hrana se je navezovala na pridelane poljščine in na mleko ter ovčje in kozje meso.

VODA

Voda je za to beneško vasico na polkraškem terenu predstavljala veliko dragocenost, njeno pomanjkanje pa veliko nadlogo. Do leta 1933 so vodo zajemali iz izvira *Pod žlebom*. Imeli so jo za pitje, za prehrano. Vedno so ljudje pravili, da je to dobra voda. Sto metrov naprej je bil še en izvir, ki se imenuje *Tam za wudo*. Vodo so nosili na povirkih kar na čez po stezi. Na povirkih so imeli obešena dva »ramova čandirja«.

Čandirji so viseli v črni kuhinji. Kadar so po vodo prišle žene, so navadno tam postale in se pogovorile. Svet z vodo je bil Menacov. Pod žlebom je voda tekla v leseno korito, zraven je bil lesen korac za nalivanje. Vsako leto so ljudje počistili korito. To so opravili predvsem moški. Pravijo, da vode nikoli ni zmanjkalo. Tekla da je tudi v sušnih dneh. Po tej poti, mimo korita, so hodili Prosnijani in večkrat se je zgodilo, da so Robidiščani kakšnega Prosnijana namočili v korito. Metali so se tudi v *Legrado*. Večkrat je prekoračilo reko dvajset do trideset »puobov«, če je bila v vasi veselica.

Tam v Dolinci je pod leskovim grmovjem še en izvir. Že davno nazaj so ga »polaštali« po celem dnu. Počistili so ga vsako jesen. Nastal je cel ribnik. Ljudje so ga pazili, saj so to vodo rabili tudi za živali, pa včasih tudi za pomivanje in pranje. Za živino je bilo več »pčalov«.

Leta 1933 pa so na Robidišču začeli graditi vodovod iz Črnega vrha na italijanski strani. Dela je vodil upokojeni žandar Dreja Toncov. Vsa dela so opravili domačini. Material jim je priskrbelo država Italija. Vodovod so gradili izpod Ivanca tudi Črnovršani. Okrog gradnje je bilo nešteto sporov. Vsak je hotel imeti več vode. Nagajali so tudi prebivalci Mažarol. Danes ima Robidišče eno tretjino zajetja, Črnovršani pa dve tretjini. Vodovod deluje sedemdeset let. Nikoli še ni bil temeljito popravljen. Takrat so v vasi bila vaška korita. Prej pa je bilo devet štirn na kapnico ali talnico. Kakšna hiša je imela tudi hišno štirno.

VOJNE

Prva in druga vojna sta močno zarezali v vas. V prvo vojno so Robidiščani kar drli, saj so bili zelo vdani avstrijskemu cesarstvu. Kakšna hiša je premogla kar sedem vojakov. Mnogi so padli za svojega cesarja. Tako je dolgo obdobje pod Avstrijo, ki je po pripovedovanju Robidiščanom dala dobro življenje, prišel čas izgub in odpovedovanj. Po prvi vojni so Robidiščani bili močno ustrahovani. Kljub temu so se navezovali na bližnje vasi, kjer so imeli veliko sorodnikov. Druga vojna se je enako dotaknila tudi te vasi. Bilo je veliko žrtev. Nemci so požgali Pavelново šolo, ker so v njej našli titovko. Še dobro, da je Dreja Toncov znal nemško in tako rešil celo skupino ljudi pred pobojem.

Nekaj je ostalo v ljudeh, da se več niso zmogli odločiti, da se spopadejo s pritiski ob meji. Začutili so kruto utesnjenost in se razdelili v dva usodna dela. Na tiste pogumne, ki so šli čez mejo in na tiste pogumne, ki so ostali in tolkli revščino.

Prav ti odhodi v tuje dežele so vtisnili kraju pečat. Robidiščani so dobili najbolj trdo mejo na tem predelu. Bili so močno zastraženi in za vsak najmanjši prekršek so odhajali v zapor. To je vzbujalo v sosednjih vaseh nekakšen odpor do tega kraja. Vedno manj so bili upoštevani v razvojnih načrtih. Še celo ob potresu 1976 jih niso obravnavali v skupnem načrtu, ampak posebej, na nikakršen način. Vas je zgubljala svoj obraz. Danes se prepozna in srečuje na desetine ljudi iz tega kraja, ki se bo morda vsaj ohranil, če že ne dvignil v sodobno turistično gorsko vasico. Morda bo res tako. Steza proti Črnemu vrhu v Italiji je počiščena in novinarka Iole Namor je prepričana, da je zdaj prišel čas za te vasi ob meji, kar je tudi po srečanju na Robidiščih lepo zapisala v Novem Matajurju.

Robidišče 2006.

VOJNI SPOMINI

ZDRAVKO LIKAR

Zelena Soška dolina slovi daleč naokrog po svoji lepoti. Stisnjena med visoke vrhove je od vekomaj dajala zavetje prijaznim in pridnim ljudem. S severa in vzhoda hladen piš, z zahoda grozeče nevihte, z juga tople sape so značilnost tukajšnjega podnebja. Kot mešanje vetrov so se tod mešala ljudstva in silila čez predelski prelaz navzdol, od goriške strani ob Soči navzgor, spuščala so se z zahoda pod grebenom Stola in z južnih furlanskih ravnin skozi nadiška vrata proti Kobaridu.

Prepih zgodovine je bil v Soški dolini tak, da je dolino večkrat postavil v središče slovenskega, evropskega in svetovnega dogajanja. Tod so se potikale in bojevale mnoge vojske z znamenitimi vojskovodji, tod so potovali kralji in cesarji, predsedniki in slavní politiki.

Še prav posebej burno je bilo dvajseto stoletje. Pred devetdesetimi leti je v gorah Posočja besnela strašna vojna vihra, ki je pljusnila tudi v Terske in Nadiške doline ter se razlila po Furlanski Nižini.

Tudi druga svetovna vojna krajem ob Soči, Teru in Nadiži ni prizanesla.

Posledice vojn se čutijo še danes. V mnogih krajih Soške doline in Benečije ležijo raztreseni grobovi, grobišča, vojaška pokopališča in kostnice.

S preučevanjem prve in druge svetovne vojne se v Posočju ukvarjajo Tolminski in Kobariški muzej ter ustanova Fundacija »Poti miru v Posočju«.

Letos je bil zaključen večletni projekt pridobivanja podatkov o padlih avstroogrskih vojakihi na območju severnega dela Soške fronte od Rombona do Kalsko-Lomske planote. Projekt je rezultat sodelovanja med Fundacijo »Poti miru v Posočju« in

Tolminskim muzejem. V prvi fazi so bili iz dunajskih in budimpeštanskih arhivov pridobljeni podatki o padlih vojaki na Tolminskem mostišču, nato pa še o padlih vojaki na bovškem delu soške fronte.

Podatke o padlih na Tolminskem mostišču je Tolminski muzej lani objavil v dveh knjigah. Podatki o teh vojaki ter o vojaki, padlih na Bovškem, pa so od letošnjega avgusta zbrani v računalniški bazi. Podatki so dostopni v podatkovni bazi evidence padlih na spletni strani Fundacije (www.potimiruvposocju.si). Večji del raziskav je opravil in večino podatkov o padlih zbral zunanji sodelavec fundacije in Tolminskega muzeja Lovro Galič. Raziskovalec je prišel tudi do ugotovitve, da za 761 vojakov znanega imena, priimka, kraja rojstva, itd. vemo, da so padli na območju od Rombona do Krna, ne vemo pa za lokacijo njihovega groba. Za območje od Krna do Kalsko-Lomske planote je takih primerov še več.

Fundacija ima na svoji spletni strani objavljena tudi imena vseh znanih italijanskih vojakov, pokopanih v kostnici nad Kobaridom.

Letošnja jesen je odkrila marsikakšno skrivnost. Najprej sta se v moji pisarni oglasila Aleš Lipovec in njegov prijatelj, sicer člana društva 1313 iz Bovca. Sporočila sta, da sta našla okostja štirih avstro-ogrskih vojakov, ki so vsi po njunem mnenju padli v 12. soški bitki, in sicer 24. oktobra 1917. Najdeni ostanki vojakov so pripadali enotam, ki so napadale italijanske položaje. Trije vojaki so bili najdeni na težko dostopnih grapah pri Ušniku južno od Tolmina, eden pa v grapi Slatenika pod Javorščkom na Bovškem. Vse štiri vojake smo pokopali na bovškem vojaškem pokopališču.

Oktobra letos se je oglasil pri meni velik poznavalec soške fronte Tomaž Ovčak in me obvestil o najdbi petih okostij italijanskih vojakov iz prve svetovne vojne v pogorju Krna na težko dostopnem vrhu Griva. Vojake smo nekaj dni zatem prenesli v dolino. Po opremlitvi smo ugotovili, da so alпинi. Tudi teh pet je padlo 24. oktobra 1917, prvega dne 12. soške ofenzive. 1. novembra je bila na kostnici na Oslavju slovesnost, kjer je bilo pet najdenih italijanskih alpinov pokopanih z vsemi častmi.

Pred prvim novembrom se spominjamo svojih preminulih sorodnikov in znancev. Pa tudi tistih, ki so v prelomnih zgodovinskih trenutkih položili svoja življenja na oltar domovine. Mnogi so padli tudi v boju za boljše življenje, za svobodo.

Že desetletja obiskujemo grobove in grobišča padlih partizanov v drugi svetovni vojni,

ki so raztresena po vaseh Nadiških in Terskih dolin ter Reziji. Hkrati se spominjamo velikih beneških mož in preporoditeljev, ki jim namenimo šopek cvetja in trenutek zbranosti. Tudi letos je bilo tako. Še prav posebej se mi vsako leto vtisne v spomin slovesnost na pokopališču v vasi Matajur. Tam je pokopanih 32 partizanov Bazoviške brigade, ki so padli v boju z nemško vojsko prav v vasi Matajur in na matajurskih senožetih 8. novembra 1943. Za njihov pokop je po bitki poskrbel matajurski župnik, legendarni Pasquale Gujon.

Ob njihovem grobu je letos pomolil sedanji tarčmunski župnik Božo Zuanella, milo pesem so jim namenili žagarski pevci. In na koncu, kot že toliko let doslej, spregovori nekdanji partizan Oton Medveš iz Kobarida, ki je ognjeni krst doživel prav v tisti krvavi bitki v vasi Matajur. Tedaj je imel komaj 14 let in imel je veliko srečo, da je preživel in ušel nemški krogli.

Zaključek vsakoletnih slovesnosti in spominjanj na padle vojake je spominski pohod h Krnskemu jezeru. Letošnji pohod je bil deveti zapovrstjo in je bil prav na dan podpisa premirja v prvi svetovni vojni, in sicer 11. novembra. Skoraj tisoč pohodnikov se je zbralo ob jezeru in se spomnilo vseh padlih v krnskem pogorju. Ne samo tistih iz prve vojne, marveč tudi mnogih, ki so v drugi svetovni vojni izkrnaveli v krnskih gorah. Nekateri smo po slovesnosti prespali v koči pri Krnskih jezerih. V nedeljo, 12. novembra so vsi odšli po najkrajši poti v dolino. Le jaz sem jo mahnil proti Krnu. Bilo je temačno, megleno jutro. Padale so drobne snežinke. Na sedlu med Batognico in Krnom, na Škrbini, sem postal pred spominsko ploščo. Spomnil sem se očeta, ki je bil prav na Batognici julija 1943 prerešetan od italijanskih krogel, avgusta 1944 so ga zadele pod Mangrtom nemške krogle in ob koncu vojne se je vanj zaletel zavezniški oklepnik. Postal je težak invalid. Imel je komaj štiriindvajset let.

Ob spominski plošči na Krnu sem se spomnil tudi mojega strica, maminega brata, ki so ga avgusta 1944 na Rdečem robu v krnskem pogorju ranili Nemci in ga nezvestnega ujeli. Tik pred osvoboditvijo so ga sežgali v tržaški Rižarni. Imel je komaj štiriindvajset let.

In prav na vrhu Krna me je v sivem jutru 12. novembra dohitela vest, da je v nesreči ponoči umrl moj sin. Tudi on je imel komaj štiriindvajset let.

Prav je, da se spominjamo mrtvih in da poskrbimo za njihov dostojen pokop. Naše obsoške gore še vedno skrivajo marsikatero skrivnost. Mladi fantje mnogih narodnosti so postali del naše zemlje. Ostali so za vedno ob Soči in v gorah nad njo.

V Evropi je po izkušnjah grozot prve svetovne vojne in nato še druge, še hujše vojne, vendarle dozorela zavest, da vojnega nasilja ne smemo več priznati za legitimno sredstvo urejanja sporov in konfliktov interesov med narodi in državami. Vojna je vedno poraz za človeški razum.

Načelo, ki danes vodi mednarodne odnose in ki je pripeljalo do tega, da so se evropski narodi začeli povezovati, sodelovati in se združevati, ter zavest, da vojna ni nikoli in ne sme več postati priznana in legitimno sredstvo, po katerem bi bilo dovoljeno poseči, nam zagotavlja življenje v miru in varnosti. To je pozitivni sad krute izkušnje obeh vojn. V tem smislu mlada življenja vojakov, ki so bila nasilno pretrgana, in strašansko gorje civilnega prebivalstva vendarle niso bila zaman. Mi, ki danes živimo v miru, smo jim in jim tudi moramo biti neznansko hvaležni za to.

OD GROBA DO GROBA K MRTVIM

LUIGI RAIMONDI COMINESI

»Andar per morti...« Naslov tega prispevka ima najbrž grob, grotesken ali mračen prizvok, a se je že nekaj let proti koncu oktobra v meni prebudila misel, ki je narekovala takšen naslov. Pripetilo se mi je vsakič, ko smo na pokrajinskem vodstvu Vsedržavnega partizanskega združenja ANPI v Vidnu določali program slovesnosti za počastitev padlih partizanov na območju ob meji s Slovenijo, torej v Benečiji in Reziji.

Komemoracije so bile priložnost, da smo se srečevali ob grobovih na pokopališčih v Matajurju, Gorenjem Tarbilju, Podutani, Reziji in v drugih krajih. Med sabo smo si porazdelili nalogo, da predstavljamo našo Zvezo. Vsakič smo naročili vence z italijansko trobojnico in napisi, ki smo jih polagali ob spomenike poleg vencev, ki so jih nosili generalni konzul iz Trsta in predstavniki ZBB iz sosednjih slovenskih krajev z drugačno trobojnico in drugimi napisi. Izmenjali smo si priložnostne besede, pozdravili mrtve in žive, požegnali so majhne spomenike.

Nalogo sem opravljal vestno in spoštljivo. To so bili dnevi v začetku novembra in vreme ni bilo vselej lepo, čeprav smo si nadejali, da nam bo za Martinovo bolj naklonjeno. Poleg tega je bila to prva prekinitvev pouka na šoli. Počitnice so bile kratke, a smo se lahko le nekoliko oddahnili, preden smo se povsem posvetili polnemu in konkretnemu šolskemu delu. Meni je pavza zelo prijala, saj sem se po prvem stiku z njimi lahko globlje zamislil v značaje študentov, jih bolje spoznal in dodelal letni program.

Po drugi strani sem rad "izgubljal čas", saj sem bil ponosen na nalogo, ki mi je bila zaupana, da se poklonim spominu "mrtvih". "Mrtvi" se mi zdi bolj domača in topla

beseda. "Padli" je drugačen izraz, bolj pompozni in baročni, jezikovno pohvalen, a hladnejši in bolj oddaljen. Mrtvi v vojni smo mi, ki smo čudežno ali po sreči še živi, zato se v njih prepoznavamo kot prijatelji in naš pozdrav ni hladen. Vselej ga spremljajo misli, skupne izkušnje in solze.

Naše niso solze šibkih ljudi.

Torej, v dveh ali treh smo v delegaciji odhajali iz Vidna, običajno ob dveh popoldne, in smo se prilagajali urnikom, ki so jih določali krajevne uprave in predstavniki konzulata SFRJ v Trstu. Prihajali so tudi predstavniki vodstva ZBB iz Tolmina, Nove Gorice, včasih celo iz Ljubljane. Vse so vselej sprejemali predstavniki ANPI Nadiških dolin in Rezije.

Načrt, da bi v obmejnem pasu postavili spomenike padlim v narodno osvobodilnem boju, sega že v 60. in 70. leta. Temeljil je na dogovoru med furlanskimi in slovenskimi predstavniki odporiškega gibanja, namen pa je bil, da bi zbrali ostanke partizanov, ki so med vojno bili pokopani "hitro in v skupne grobove". Predlog smo predložili pristojnim oblastem v obeh sosednjih državah, uredili smo potrebne dokumente in nato pričeli z delom.

Težave so nastale že ob samem začetku, bodisi zato, ker so bili nekateri partizani neznani, bodisi zato, ker je nekatere motilo, da bi "Rdeča zvezda" bila vklesana na spomeniku ob grbu italijanske republike. Bile so to malenkosti, drobne in sitne ovire, ki smo jih premostili.

Med borci proti fašizmu in nacizmu, ki so bili pokopani na omenjenih pokopališčih, smo se spominjali tudi na »črnca iz oddaljenih držav«. Po vsej verjetnosti je to bil bivši zavezniški ujetnik, ki se je po 8. septembru 1943 poskušal povezati s svojimi oddelki in se je vrnil na osvobodena območja Jugoslavije, kjer je osamljen in zmeden med nelahko potjo pristopil v kako partizansko enoto Benečije ali Slovenije. Nič več se ne ve o njem.

Brez imena je bil tudi Nemec, če se ne motim, je bilo na grobu napisano "Jonny iz Berlina". Bil je dezerter Wehrmachta in se je boril za svobodno Nemčijo in za to, da vrne dostojanstvo svoji državi.

V partizanskih vrstah je bilo več dezerterjev. Italijanov je bilo že od leta 1942 in morda celo prej, a bilo je tudi nekaj Nemcev, ki so v Furlaniji ustanovili »Freies Deutschlad Batallion«, ki se je boril v sklopu furlanskih enot.

Jonny iz Berlina je bil verjetno drug primer izoliranega vojaka, ki se je pridružil prvi partizanski enoti, ki jo je srečal na svoji poti, in padel, še preden so ga soborci popolnoma spoznali.

Če sem dvignil svoj pogled preko spomenika v Matajurju, mi je pogled zaplaval v večerni modrini hribov in skušal sem si predstavljati obraz teh dveh borcev, ki sta si bila tako daleč po rojstvu, a tako blizu po usodi. Bil je to mednarodni obseg smrti in usmiljenja, bila je to mednarodna razsežnost antifašističnega boja. Človek ni nikoli dovolj zrel, da bi ocenil oziroma da bi razkril svoje najbolj skrite misli.

Tudi Cerkev je univerzalna in v njej kraljuje Kristus z mečem iz lunete škofijskega muzeja v Ravenni ali pa Kristus iz pesnitve "Dvanajsti" Aleksandra Aleksandroviča Bloka. V časih, ki so nam bližji, so v tej Cerkvi tudi duhovniki teologije osvoboditve, ki so se uveljavili v mednarodni zavesti s svojimi prizadevanji proti zatiranju in zato, da ne bi ostali le v mejah Cerkve Ljubezni in Ponižnosti. Bil je ponovno mrzel dan. Govoril sem, a ne o tem, pri spomeniku v Tarbiju, ko sem nenadoma opazil, da so bili med prisotnimi dva duhovnika in dve nuni, ki so zbrani v molitvi prisostvovali slovesnosti. Na koncu sem enega od dveh duhovnikov vprašal: »Ali veste, da so tu ostanki dveh vaših sobratov?«

»To vem, to dobro vemo, zato smo tukaj in molimo z njimi...«

Prišli so iz oddaljene fare v lombardskih Alpah. Tam so bili moj ljubljeni papež Roncalli, Janez XXIII, in naš pesnik, duhovnik in partizan Davide Maria Turoldo: je to bil njihov poslednji pozdrav?

Stvari se zgodijo. »Pozdravljam te s hribov v hribe«, mi piše Mario Rigoni Stern iz Asiaga in napolni moje srce s solidarnostjo, ki je značilna za ljudi, ki živijo med hribi, na hribih in so človeško svobodni in potrpežljivi.

Bili smo še vedno v najhujšem času preklete hladne vojne. Takoimenovani Goriški prag ter vsa vzhodna meja Republike Italije sta bili za stratege skrajna meja zahodne civilizacije v nasprotju s stoletnim ali kar tisočletnim barbarstvom Vzhoda. Tedaj so ponovno izpostavili vprašanje o ločitvi ostankov padlih partizanov. Porazdelili naj bi jih po narodnosti zato, da bi vsakega izmed njih pokopali v pokopališču izvirne države.

Zbogom univerzalnosti miru, osvoboditve, dostojanstva mrtvih!

Predlog je bil zavrnjen s povsem logičnimi in preprostimi argumenti: »Ti borci so se bojevali z ramo ob rami proti nacifašistom, tu so padli skupaj in njihove kosti so se

pomešale... nemogoče je po njihovih stegnenicah prepoznati njihovo domovino...» Nihče se ni več vrnil na to vprašanje, a še nadalje so ostala namigovanja in godrnjanja: »Zakaj so napisi slovenski?«

»Smo v Italiji!«

Delegacije jugoslovanskega konzulata iz Trsta so prihajale s službenimi avtomobili, s črnimi mercedesi. Gospodi konzuli so bili vedno primerno oblečeni za slovesnost in so se mi zdeli tako pomembni, da sem jih občutil oddaljene in to prav zaradi tiste spoštljive, a formalne elegance. Dovolj pa je bilo, da smo se pogledali, in smo se ponovno našli in navezali stike iz časov odporništva proti okupatorju. Odkrili smo njihovo humanost in spoznali težavnost njihovega "diplomatskega" poklica.

Iz Ljubljane so prihajali voditelji, tovariši ZZB. Spoznal sem dr. Šenka, bivšega državnega sekretarja na Ministrstvu za pošto federacije, spretnega partizana, ki je bil med vojaško italijansko okupacijo mesta višji funkcionar Pošte. V zapletenem ljubljanskem položaju (Ljubljana je bila italijanska provinca, podvržena italijanski vojaški upravi, kjer so bili na dnevnem redu usmrtilve, kolaboracionizem, deportiranja in internacije) je Šenk s svojo že legendarno umerjenostjo vsako jutro v svoji aktovki nosil posamezne dele mitraljeza, ki ga je nato sestavil in z njim streljal iz svojega urada.

Orožje je uporabil v pravem trenutku in z njim streljal z okna.

Med gospodi konzuli se spominjam prijaznosti Marinka Kozora. Bil je človek globoke kulture in izredno inteligenten. Že več desetletij ga ne vidim in morda prav zaradi tega sem ga vsakič, ko sem sem se vozil mimo njegovih krajev, to je pri dostopu do morja pri Cetini v Omišu, želel poklicati: »Marinko! Marinko!« A bil sem vklešen v prometu, ki me je nosil proti jugu po magistrali jadranske obale.

Drugi diplomat, ki sem ga srečeval na slovesnostih v že oddaljenih novembrih in sem ga ponovno srečal na vsedržavnem kongresu ANPI leta 2006, je bil Štefan Cigoj.

Njegova postava visokega in močnega človeka je svojstvena. Prijaznost in medsebojna spoštljiva domačnost sta jasno znamenje pomena najnih odnosov, ki se napajajo v veliki vrednoti, ki jo je treba varovati in negovati: v želji po miru.

Že mnogo let sem prepričan in po vsej verjetnosti sem bil v to prepričan že od nekdaj, morda zaradi svoje polovične slovanske krvi, da je edina renica na meji »pot čaja, ki se kadi iz skodelic!«, in ta vijugasta vez je pomembnejša od vseh Morganovih črt, bodečih žic in bunkerjev. Sedaj, končno, ni več mej in v Evropi padajo še ostale meje: ne koljemo se več že nekaj časa.

Nekega novembrskega dne, ko je mraz že rezal travo, bilo je to v zadnjih letih Jugoslavije, so na konzulatu v Trstu poverili nalogo, da se pokloni padlim partizanom v obmejnem pasu, mladi gospe, ki je bila na začetku svoje diplomatske kariere. Sprejel in spremljal sem jo. Žal mi je, a se ne spominjam njenega imena, njenih sicer lepih potez in niti ne, od kod je bila. Spomin je brutalno izbrisalo to, kar se je tisti dan zgodilo.

Do pokopališča, kjer je bila slovesnost, sta vodili dve poti. Odločil sem se za težje dostopno, ker sem jo bolje poznal in da ne bi zabredel, kdo ve kam. Kesal sem se, ko sem videl, da je imela gospa konzulka lepe čevlje s peto, a vseeno sem korakal pred njo. Bal sem se, da bo padla ali si zlomila gleženj, in razmišljal sem tudi, kako naj bi v tem primeru ravnal in dvignil s tal gospo, ki je zame pomenila Jugoslavijo. Nasprotno je gospa hodila od kamna do kamna z okretnostjo gamsa, s spretnostjo izkušene ekvilibristke. Ne le to, niti čevljev si ni umazala in je prišla na kraj slovesnosti, ne da bi bila zadihana.

Opravičil sem se ji, ker sem jo peljal po tako težki poti, ona pa mi je mirno in z nasmeškom na obrazu odgovorila, da je poleg Univerze in višje šole za specializacijo v diplomatskem poklicu obiskovala še akademijo klasičnega plesa in da torej ve, kako je treba v določenih trenutkih obdržati ravnotežje. Nisem ji nič rekel, a razmišljal sem o težkem trenutku njenega poklica, ko je bilo »vse«, kar jo je obdajalo, pod vprašajem. Tudi taki in drugačni dogodki so se pripetili, ko smo hodili od groba do groba k mrtvim.

Po uradnih govorih sem se večkrat zadržal z eno izmed najbolj zanimivih oseb, ki sem jih kdajkoli srečal. Bil je to tisti duhovnik, ki je stal na vrhu hriba, kjer so postavili ogromen Kristusov kip. Zaradi slabih vremen so barve njegovih oblačil že zbledele. Duhovnik ob kipu je bil don Gujon. Zame, ki nimam verskih vprašanj, a spoštujem tiste, ki jih imajo in jih znajo rešiti oz. razvozlati v globini svoje zavesti, je bil kot starejši brat, ki me je iz svoje izkušnje in modrosti učil »lepih in dobrih stvari«. Bil je vsesplošno znan po svoji skromnosti in pogumu. Bil je materialno reven človek, vendar izjemno bogat z ljubeznijo do bližnjega. Bil je mil, a odločen in vztrajen v svoji požrtvovalnosti. Bilo jih je in še so taki duhovniki. Primerjam jih duhovniku Giuseppe Verità, ki je pomagal Garibaldiju, da se je rešil papeške vojske, potem ko je pobegnil iz Rima leta 1849. Še posebno mu je Verità pomagal po smrti Anite Ribeire da Silve, ko je bil Garibaldi resnično pretresen in strahotno osamljen po smrti ljubljene žene.

Primerjam jih duhovnikom Cortiuli, Morosiniju, Trinku, Fogarju.

Na njegovem resnično skromnem domu nam je Gujon ponujal črno kavo, ki jo je sam skuhal, včasih se nam je pridružil, ko smo ob štirih popoldne šli v gostilno pit rezko in trdo vino in smo okoli mize govorili različne jezike in smo bili spet skupaj, »se faseva zajedno«, kar je bilo zame prava injekcija za utrjevanje vrednot, v katere sem verjel in še verjamem. Dokler je živel v dolinah, je bil vedno prisoten tudi Claudio Fedele, tovariš sindikalist iz Karnije, sorodnik Paole, ki se je poročil v Švici in je delal v Benečiji: srečanja drobne diplomacije na najbolj odprti meji v Evropi. Takrat!

Neko leto je iz Tolmina pripeljal avtobus, iz katerega so stopila dekleta in njihove profesorice. Bile so pevke v zboru in so zapele bolečo žalostinko, skladbo Jakoba Gallusa »Petelina«.

Zapele so jo v tisti latinščini, ki bi morala biti »sveta« osnova za bratske vere in skupen jezik za povečevanje Križa, a je prevečkrat postala tudi rezilo meča. Pevke so pele v hribih Vzhoda in Zahoda, medtem ko so oblaki pluli proti zimi in so bili podobni dušam, ki letijo v neskončnost; moje srce je bilo žalostno in otožno.

Nekega oktobra, bilo je že proti koncu meseca, so na ANPI v Viden poklicali iz Tarbija: neznana roka je z nacističnimi napisi in simboli pomazala ne le grobove mrtvih partizanov, temveč tudi dober del obzidja pokopališča. Bili smo začuden in jezni.

Kaj niso več sposobni spoštovati mrtvih? Mazači se niso nič naučili od vojne?

Tisti znaki so imeli več pomenov. Izražali so pomanjkanje spoštovanja do padlih, bili so žalitev domačinov, ki so hranili spomine iz težkih časov, in tudi provokacija na meji med dvema državama, bili so izraz prezira do prijateljstva med sosednjimi ljudmi. Bili so tudi odraz najbolj banalne odvečnosti »inservire in mortuos«. Imena padlih partizanov, vzporedni simboli dveh držav, dvojezični napisi so morda motili kakega prijatelja, nostalgika tretjega Reicha ali Mussolinijeve Italije?

Tudi nas, moške in ženske furlanske Rezistence, je dalj časa motil spomenik, ki so ga fašisti postavili na Vrh, motilo nas je to, kar je izražal, in sicer protizgodovinsko stališče ter ošaben in krut nacionalizem, ki je povzročil toliko mrtvih v Italiji in gorja drugim narodom.

Motil nas je, a nismo nikoli pomislili na to, da bi ga pomazali, razbili ali uničili. Le pristojnim oblastem smo pojasnili njegov izzivalen pomen.

Bili so to težki časi in obmejni pas je ponovno postal sveta pregrada Domovine, ki so jo ogrožali slavokomunisti. Ta neločljivi binom se je pojavljal (in se včasih še

pojavlja) v različnih jezikovnih oblikah, n.pr. "Slavi-ex komunisti" ali "ex komunisti-slavi", ali brez "ex" še v mnogih drugih odtenkih.

Naši poskusi, da bi dosegli odstranitev že omenjenega znamenja »skrajnega« fašizma, so bili številni, a nikoli nismo napisali na spomenik besed, ki bi bile lahko žaljive za mrtve, ki so po mojem umrli »za prazen nič«, mlada življenja sovražnikov, ki so ugasnila v tragični iluziji, da so na pravi poti. A mrtvi!

Tiste slovesnosti v Tarbiju se je udeležilo veliko ljudi, v zraku je bil še močan vonj po varekini, s katerim so očistili spomenik, a bili so tudi šopki rož, zastave in malo sonca.

Gledali smo se zmedeni in ogorčeni.

Zame je to bil težek dan: sram me je bilo, saj sem bil prizadet v moji poštenosti borca za svobodo, zato ker sem vedno spoštoval sovražnika v vojni in tujca v mirnih časih, a bil sem hkrati poln prezira do tistih, ki so zagrešili graje vredno dejanje.

Zaradi tega tisti popoldan nisem pozdravil jaz. Nisem želel spregovoriti, ker nisem vedel, kaj mi bo privrelo iz ust. Bile bi to nekorektne, zelo močne besede, ki bi me postavile na raven oseb, ki so žalile mrtve.

Izbira se mi ni zdela dobra.

Tako sem torej doživljal trenutke svoje drobne zgodovine v Benečiji in to ob začetku novembrov pred mnogimi leti. Morda bi moral obogatiti te svoje kratke spomine s podatki in z datumi.

Dejstvo je, da sem bil v bogatem arhivu ANPIja v Vidmu, vzel sem iz predalov mape na osnovi naslovov in števil, a jih nisem odprl. Zdelo se mi, da ko bi pristopil k zadevi s strogostjo strokovnjaka, bi se oddaljil od življenjske izkušnje, ki ni vselej gradivo za arhiv.

Razvrstil bi padle, spremenil bi jih v drobce informacij, a obubožal bi njihove duše. Morda.

Dvom ostaja.

Že dalj časa ne grem več "tja gor" k mrtvim tovarišem: moje bolno srce me ovira. Vendar jih še vedno vidim hrabre in ustrašene, lačne, močne, ki tečejo - drugim nevidni - med dijaki, ki po poletnem premoru ob začetku novembra hodijo pod mojimi okni v mestu. In moja starost postane rahla in z mladostnimi utripi.

paolo manzini - pajak

ATELJE

slika na platnici

ŽELEZJE 2

2005

železo

svet oblikovanja paola manzinija

LUCIANO PERISSINOTTO

Domišljija, ki spodbuja zanimanje za oblikovanje oz. za tisto umetniško izražanje, ki ga bolj v splošnem poznamo z izrazom kiparstvo, se je pri Paolu Manziniju porodila že pred mnogimi leti. Toda njegove poklicne obveznosti na arhitekturnem področju so ga tako prevzele, da je moral v nedogled odlašati željo po formaliziranju tistih podob, ki so ga vznemirjale in spodbujale k umetniškemu oblikovanju.

Šele pred nedavnim je prisluhnil spominom iz otroštva, ko mu je stara mama v brezštevilnih različicah pripovedovala o mikavnih in skrivnostnih podobah iz ljudskega izročila, tj. o dejanjih in ravnanju podob s sugestivnimi imeni, kot so krivapete, škratje in tante. Ta in druga bajeslovna bitja po svoji naravi ali pa zaradi pridobljenih pravic naseljujejo gozdove in druge zarasle površine s podrastjo Nadiških dolin. Gre za bitja, ki so ljudem včasih naklonjena, večkrat pa se iz njih norčujejo in jim nagajajo. Ta samostojna in bizarna bitja včasih zadobijo človeško podobo, včasih pa so na pogled veliko manj prijetna, še zlasti ko se plazijo in ko je njihovo telo videti kot razgrajeno.

Zgodbe, v katerih so nastopale te podobe, so malega Paola očarale, še toliko bolj zaradi tega, ker ni bil nihče sposoben natančno opisati njihovega videza, tako da so bili krivapete, škratje in tante vedno dvoumno nedefinirani. Mogoče pa jih njegova stara mama nalašč ni hotela jasno opisati zaradi pedagoških vzgibov, ker je s tem bolj spodbujala domišljijo svojega vnuka.

Ti spomini pa sploh niso vplivali na študijske izbire in na poklicno dejavnost Paola Manzinija. Obujal jih je samo, ko se je s hvaležnostjo in ljubeče spominjal stare mame in njene skrbi za njegovo vzgojo.

Vsekakor pa je bila tudi ta faza zelo pomembna za osebnost, ki je naravno težila k samostojnemu izražanju tako na področju arhitekture kot na področju kiparstva. Še zlasti v kiparstvu so njegovi spomini iz otroštva zadobivali resda fantastične, vendar tudi konkretne oblike. Vsaka stvaritev, ki je upodabljala omenjene simbolične figure, je namreč odražala umetnikovo občuteno soudeleženo v stvarstvu narave, s katero se je soočal pri vsakodnevem delu.

Razmišljanje, ki se ga je lotil Manzini po dolgem življenjskem obdobju, ki ga je posvetil arhitekturi, ni moglo mimo pridobljenih izkušenj. Slednje so bile seveda zelo dragocene, vendar pridobljene tudi s tem, ko je umetnik moral pustiti ob strani (in lahko si predstavljamo, koliko ga je to stalo!) domišljijjski svet iz zgodnjega otroštva. Z upokojitvijo je tako dejansko začel aktivno obujati dragocene in prijetne spomine. Njegova refleksija pa se ni omejevala na pasivno predajanje valu spominov, saj ni mogla obiti soočanja z glavnimi kulturnimi dogodki, ki so si sledili v povojnem obdobju, ko so obrtne dejavnosti zadobile industrijske razsežnosti, s čimer so se resda vidno izboljšale gospodarske razmere, vendar je hkrati tudi začela upadati ozaveščenost o pomenu čistega naravnega okolja. Iz vsega tega tudi izhajajo vrednote in vzgibi, ki jih zasledimo v umetninah Manzinija. Kipar namreč uprizarja pripovedi stare mame, ki so bile izraz ljudskega izročila in kot take tudi glasnice živega in pristnega čustvovanja iz bajne pradavnine, saj jih označuje veliko

spoštovanje do ravnovesij v naravi in tudi do človeka.

V letih po drugi svetovni vojni so bile popularne pobude, ki so zarisovale utopično bodočnost in ki so umetniško izražanje docela izpraznile vsake težnje po uprizarjanju tistih vsebin, ki so temeljnega pomena pri odnosu vsakega posameznika do življenja. S takimi pobudami so si umetniki delali utvare, da delujejo v popolni intelektualni svobodi, dejansko pa so jim zastrle široko obzorje, ki vodi v življenjsko modrost.

Manzini se ni lotil lesa, gline in železa zato, da bi se prepustil naivnemu upodabljanju otroških fantazij. Praznina, ki se je razprostrla pri globljem razmišljanju, ga je gnala k temu, da poišče konkretne oporne točke, ki vodijo v resno kulturno angažiranost. Seveda je pri tem zelo pomembna domišljija. Vendar gre v tem primeru za domišljijo, ki je tesno povezana z vsebinami in se izraža v umetninah, ki obujajo poseben svet. Ta svet za umetnika ni več zgolj pravljica, temveč neka globlja potreba po etičnosti, ki s pomočjo zdravega razuma in izkušenj človeka vzgaja k temu, da bolje obvladuje svoja čustva, pa čeprav ima še vedno na voljo veliko drznih in sugestivnih izbir.

Manzinijevo umetniško pojmovanje temelji na arhitekturnih načelih dojemanja prostora, saj so zanj vedno zelo pomembni vidiki bivanjskega prostora. Ti se navezujejo bodisi na vsakodnevno življenje kot tudi na kulturno komponento, ki se kaže kot ena izmed najpomembnejših vrednot našega življenja. Kultura v tem primeru ne pomeni beg iz realnosti, temveč osvoboditev iz banalnih ustaljenih obrazcev in intelektualni prehod v širši iracionalni in domišljijski svet.

To osvoboditev lahko takoj zaznamo ob pogledu na njegove lesene in kovinske stvaritve, ki jasno odražajo potrebo po premostitvi zaprtih shem tradicionalnega kiparstva in po vzpostavitvi plodnejšega odnosa z odprtimi prostori ter s krajino, ki se v tem primeru kaže kot razpoznavni izraz veselja.

Leseni in glinasti izdelki, ki upodabljajo krivapete, škrate in tante, so razmeroma majhni in najdejo ustrezno mesto v naših stanovanjih, še zlasti ob kaminu. Od tam jih lahko dojemamo tudi kot sestavni del naše družine, saj bi se lahko z njimi tudi prijetno pogovarjali. Kovinske stvaritve pa so bolj primerne za »življenje« na prostem, kjer *brezkončni prostor in nadnaravna tišina* spominjata na pravi smisel in skrivnostno podobo narave, ki se kaže kot vidni breg našega bivanja.

Tako kot se pripovedi stare mame niso spuščale v natančna opisovanja, se tudi Manzinijevi kipi omejujejo zgolj na namigovanje in nakazovanje oblik, ki jih ne najdemo v običajni vizualni praksi. Njegovi kipi bolj usmerjajo našo domišljijo k stvarnosti, s katero se ne soočamo v vsakdanjem življenju, saj se ne zaustavljajo pri samoumevnosti. Le tako lahko namreč posameznik prosto razvije svoj ustvarjalni potencial.

Manzinijev diskurz nas usmerja in svari hkrati: jasno je, da opozarja na odreveneli svet, ki se zaustavlja pri površnosti videza in zanemara tisto iskanje, ki lahko neslišno povečuje skrito intelektualno bogastvo, ki ponuja odgovore na zahtevno vprašanje 3. tisočletja: kako naj oblikujemo bodočnost, ki prinaša s sabo tako korenite inovacije?

Na to vprašanje je Manzini tudi že našel enega od možnih odgovorov: tako kot je njegova stara mama gledala na osnovno, vendar učinkovito etičnost ljudskih tradicij, je sam taisto prilagodil sodobni potrebi po dialogu z neskončnostjo. To je potreba, ki raste na vzvišeni in trajni želji po soočenju z nečim, česar ni mogoče zreducirati samo na razum. Gre za nekaj, kar je resda mogoče najti v poetičnem razmišljanju, vendar se deloma skriva tudi v neznanih ravnovesjih narave. Narava pa nas med drugim vedno spominja na skrivnostni, vendar tudi konstruktivni smisel človekovega bivanja, ki ga je mogoče zaznati v pravljicah, v katerih nastopajo krivapete, škratje in tante.

NA VRTU

SONCA
2001
les

SONCA
2001
železo

NA VRTU

ŠKRAT

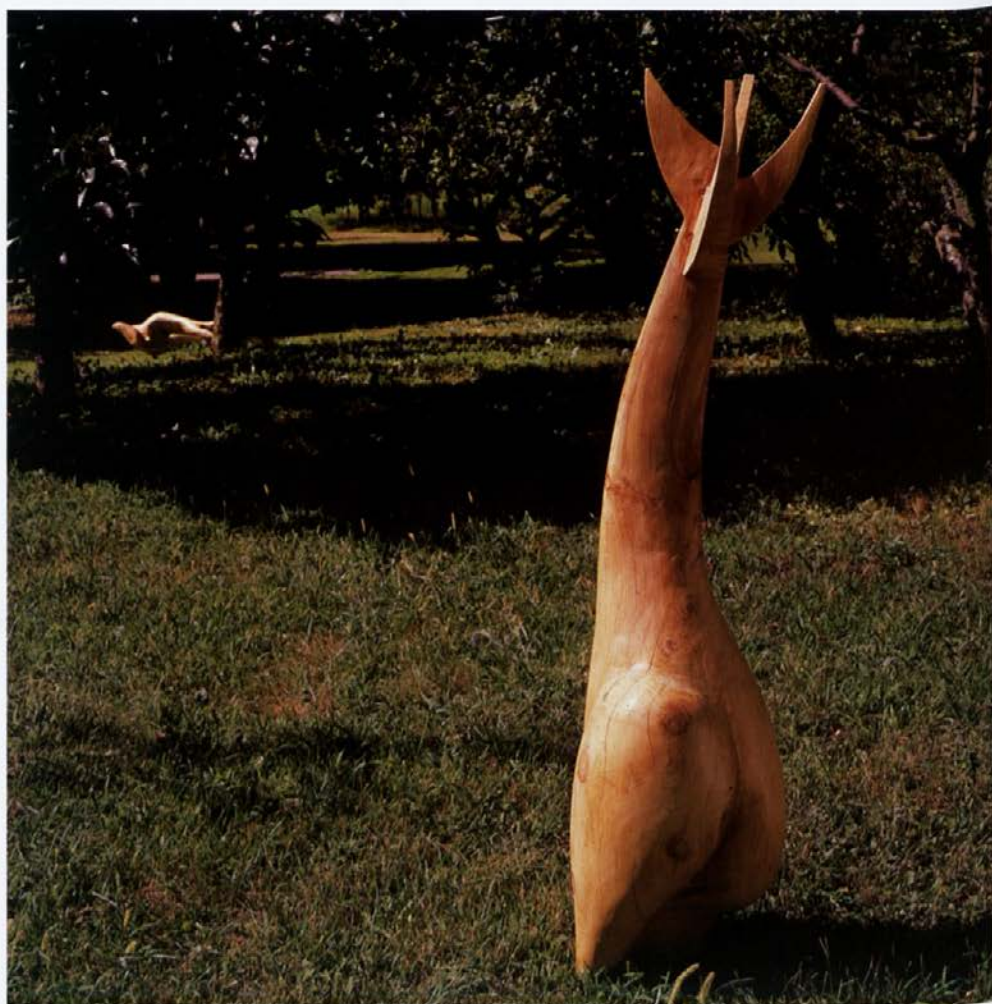
1999
les

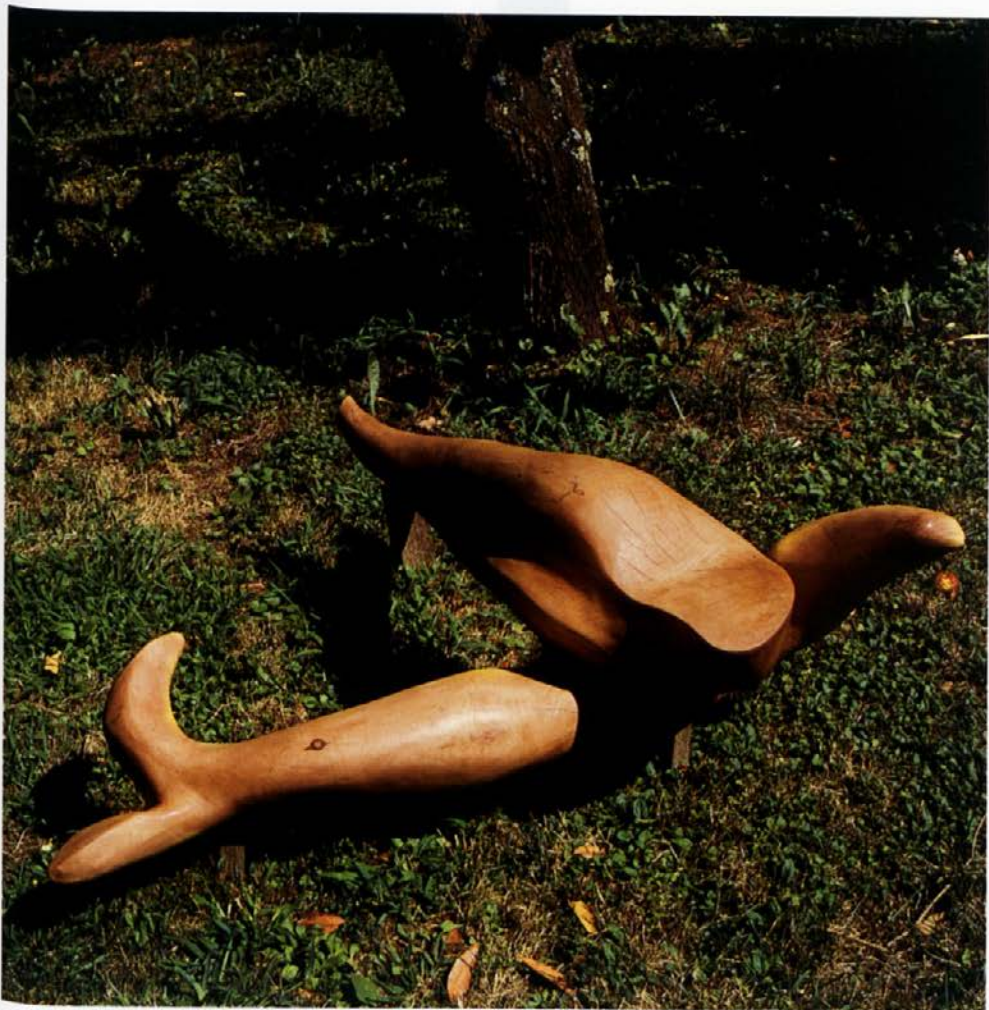
KRIVAPETA

1999

les

TANTA
1999
les

ŠKRAT IN KRIVAPETA

1988
glina

<

KRIVAPETA

1999
les

ŠKRAT
1999
les

SONCA

2001

les

ŽELEZJE 9
2005
železo

NA VRTU

Manzinijeve železne stvaritve, ki so postavljene na travniku pred njegovo dnevno sobo, po svoji strukturi in velikosti spominjajo na človeške podobe. Zdi se, kot da bi se spustile s sosednjih gora, da bi zahtevale nazaj nekaj, kar jim je bilo odvzeto.

Skozi železne segmente pronica veter, ki modulira široko paleto zvokov, ki jih ni mogoče razločiti. Te podobe stojijo ena zraven druge, vendar ne sestavljajo enovite skupine, tako kot tudi njihovi zvoki ne ustvarjajo zborovske harmonije. Vse zahtevajo isto, vendar vsaka na svoj način in glede na svoje interese. Tako tudi postanejo metafora za sodobnega človeka, ki se v svojem delovanju ponavlja, ki teži k absolutnemu in na pamet recitira socialne zahteve, hkrati pa je tudi individualist in tragično oropan lastne identite.

Te podobe namreč zahtevajo prav tisto identiteto, ki jih je označevala, ko so še bile bistrumne in nepredvidljive znanilke univerzalne morale. Po videzu in velikosti so si med sabo tako različne, da nam postane jasno, zakaj jih je tako težko opisati.

Kakorkoli že pa Manzinijeva stara mama ni pripovedovala neumnosti. Krivapete, Škratje in Tante so ji pomenile učinkovite metafore, ki ponazarjajo človeka 3. tisočletja. To je človek, ki ga označuje skepticizem in ki nima več lastne identitete. Strahopetec, ki se za identiteto niti ne zanima, ker je preveč obremenjen s ščitenjem svojega družbenega položaja. Človek, ki je na to identiteto celo popolnoma pozabil, tako da je tudi njegovo telo postalo le skupek žic in mrtvega železa.

KRIVAPETA

2005

železo

Krivapete

2005

Glede na to, da Krivapete še niso bile nikjer natančno opisane, se jih je Paolo Manzini lotil večkrat, tako da se je posluževal gline, lesa in železa. Formalni rezultati se seveda razlikujejo glede na uporabljeni material.

Posebno zanimiva upodobitev teh figur je stvaritev iz železa, ki stoji na marmornem podstavku: njene tipalke na vrhu in široke volute na spodnjem delu nas navajajo k misli, da podoba ponazarja inteligentno, bistroumno in dvolično osebnost.

Tipalke (na katere namigujejo velika ušesa) omogočajo pozorno poslušanje zunanjega dogajanja; usločena osnova pa poudarja tretjo razsežnost in povečuje prožnost, občutljivost in problematičnost podobe, ki postane dovzetna za katerokoli okoliščino in tako tudi presega vsako možno predalčkanje in shematizacijo.

Krivapete je nemogoče opisati prav zaradi njihove enigmatičnosti, ki jih dela še toliko bolj mikavne. In prav ta čar, ki je že v zgodnjem otroštvu spodbujal Manzinijevo domišljijo, se v umetnikovih stvaritvah prevesi v nemirno inteligenco, s katero se vzpostavlja smiselni dialog z nedoslednim in konfliktnim svetom ljudi.

TRINKOV KOLEDAR za leto 2007: likovni vložek/inserto
fotografije/fotografie **Paolo Comuzzi, Simonetta Manzini**
grafični projekt/progetto grafico **Alvaro Petricig**

STOLETNICA SMRTI DR. JOSIPA TONKLIJA (1834-1907)

BRANKO MARUŠIČ

18. oktobra leta 1868 se je na travnikih pri Ozeljanu v tedanji občini Šempas odvijalo prvo množično politično zborovanje primorskih Slovencev. V slovenski politični misli in v zgodovini se ta dogodek sredi Vipavske doline označuje kot Šempaski tabor. Temeljna politična zahteva zborovanja je bila Zedinjena Slovenija, program združitve po raznih deželah živečih Slovencev v eno upravno (administrativno) celoto. O problemu združitve vseh Slovencev je na taboru govoril breginjski rojak dr. Josip Tonkli in poleg drugega povedal: »Spominjate se vsi, da leta 1866 se je bila vojska vnela med Avstrijo na eni, Italijo in Prusijo na drugi strani. Orožje Avstrije je bilo nesrečno, in nasledki so bili ti, da je odstopila Italiji ne samo beneške Lahe, ampak tudi beneške Slovence, katerih 40 tisoč zdihujejo pod jarmom laškega naroda, ker Lahi ne priznavajo Slovencem narodnih pravic, marveč po njih z nogami teptajo. Ali Italija še ni nasitena; lačna je še po Goriški, Tržaški in Istrski deželi; gre tedaj za naš obstanek, ker Italija z rokami po nas sega in grabi. Da se bodemo tega poljuba obranili, da ne pademo pod požrešno Italijo, je neobhodno potrebno, da se vsi Slovenci zedinimo in združimo v eno kronovino, da vstvarimo Slovenijo ... Prepričan sem, slovenski možje, da ko bi bili benečanski Slovenci leta 1866 z nami vred združeni v Slovenijo, bi ne bili nikdar padli pod laško vlado, kjer so vse veke za nas izgubljeni!«

Problem Beneških Slovencev je bil dr. Tonkliju zagotovo dobro poznan, saj je izvirал iz mejnega območja, kjer je za časa njegovega rojstva potekala meja med matično habsburško monarhijo in Lombardsko-beneškim kraljestvom, kamor je do leta 1859 oziroma leta 1866 sodilo tudi ozemlje Beneške Slovenije. V času Šempaskega tabora sta minili skoraj natanko dve leti od plebiscita na Beneškem (1866). Po tretji

italijanski osvobodilni vojni se je, z izgubo Benečije (Veneto), Avstrija poslovala od skoraj vse njene italijanske posesti. Breginj je ohranil svojo vlogo mejnega kraja, le da je ostal na avstrijski strani, novi državni sosed pa je bila kraljevina Italija.

* * *

Josip Tonkli se je rodil 20. maja 1834 kot sin Jožefa in Marije Gašparut. Tonkliji so bili kmečka družina. Značilno za kraj, v katerem se je rodil, je, da je prve šole obiskoval v Čedadu, ki je bil v času Tonklijevega rojstva v Lombardsko-beneškem kraljestvu, takrat sestavnem delu habsburške monarhije.

Razmeroma pozno je pričel obiskovati goriško gimnazijo, na kateri je maturiral leta 1857 kot odličnjak in kot sošolec kasnejšega kobariškega dekana Andreja Žnidarčiča, ki je zlasti pred usodnim letom 1866, bolj kot drugi na Slovenskem, opozarjal na problem Beneških Slovencev.

Med študijem na Dunaju je mladi Tonkli spremljal politične spremembe, ki so zajele konec leta 1860 in v začetku leta 1861 avstrijsko monarhijo, ko je zavladal parlamentarni politični sistem, ko so državljani dobili sicer omejeno aktivno in pasivno volilno pravico ter ko je bilo mogoče ustanavljati društva; manj težav pa je bilo tudi pri izposlovanju dovoljenj za izdajanje časnikov. Čez nekaj let se je tem svoboščinam pridružila še pravica do prirejanja zborovanj in do ustanavljanja političnih društev. Uvedeno je bilo obvezno šolanje in še mnogo drugega, česar dotlej podaniki avstrijske monarhije niso poznali.

Obdobje po letu 1860 označujejo na Slovenskem kot čas čitalnic in čas taborov. Čas čitalnic pomeni množično ustanavljanje kulturnih društev, v katerih so gojili slovenski jezik, pri tem je Goriška s svojimi številnimi čitalnicami prednjačila pred ostalimi slovenskim deželami. S prirejanjem množičnih političnih zborovanj, imenovanih tabori, je bilo Slovincem znova omogočeno, da javno in množično uveljavljajo temeljni postavki njih političnega programa iz leta 1848, in sicer, da se na različne dežele porazdeljeni Slovenci združijo, seveda v okviru Avstrije, v eno upravno enoto in da se slovenski jezik uvede v javno življenje, zlasti v šole in v administracijo. Čeprav so v tem času vse do jeseni leta 1866 Beneški Slovenci sodili v avstrijski državni okvir, se narodnoprebudnega gibanja na sosednjem Goriškem niso udeleževali. K taki nepovezanosti je svoj delež prispevala tudi meja med Benečijo in matično Avstrijo: bila je tako stroga, kot da bi ločevala dve državi in ne sestavna dela ene in iste države.

Še preden je Tonkli na dunajski univerzi promoviral leta 1863 za doktorja prava, je sodeloval pri ustanovitvi goriške čitalnice (1862) in pozneje v čitalniškem gibanju

na Goriškem. Že takrat je tisk poročal o njem kot o obetajoči osebnosti slovenske politike na Goriškem. Vneto se je poganjal za »slovensko stvar,« kot so tedaj radi govorili. Začel je službovati kot odvetniški pripravnik pri goriškem italijanskem odvetniku dr. Giuseppeju Rismondu; ta je bil italijanski nacionalist, ki se ni nikdar izkazal kot človek, ki bi razumel Slovence in njih narodno gibanje, prav nasprotno. Potem ko je opravil odvetniški izpit, je Josip Tonkli postal leta 1866 odvetnik v Kanalu. Leta 1868 je odprl odvetniško pisarno v Gorici, v tem mestu je potlej živel do smrti, 1. novembra 1907.

Leta 1863 so ga na nadomestnih volitvah hoteli kandidirati za deželnega poslanca, kandidatura pa ni uspela, ker takrat še ni dopolnil trideset let. Goriški deželni zbor, ki so ga ustvarile spremembe iz let 1860 in 1861, je bil temelj deželne samouprave. Ker ni bil izvoljen na podlagi demokratičnega volilnega zakona, Slovenci v njem niso imeli nikoli večine, čeravno so bili na Goriškem večinsko prebivalstvo; predstavljali so dve tretjini, Italijani pa eno tretjino v deželi živečih ljudi.

Deželnozborski mandat je Tonkli prejel leta 1867 in pričel z mladostno zagnanostjo delovati v skupini nekoliko okorelih slovenskih goriških deželnih poslancev. V tem času sta slovensko javnost razgibali dve Tonklijevi deželnozborski interpelaciji in sicer za rabo slovenskega jezika v javnem življenju (1868) ter za Zedinjeno Slovenijo (1869). Slednja je bila časovno pogojena s taborskim gibanjem, ki se mu je Tonkli aktivno pridružil kot govornik. Njegov govorniški nastop na Šempaskem taboru je omenjen v uvodu tega prispevka. Na taboru v Brdih (Drnovk pri Dobrovem) 25. aprila 1869 je znova govoril v prid administrativni združitvi Slovencev in opozarjal na nevarnost, da bi mogla Italija zasesti tudi kraje ob Soči: »Če smo združeni in močni, bomo dobra trdnjava zoper revolucijo (punt) v bližnji Italiji, ko bi se kedaj vnela in se tudi na naš kraj Idrije obrnila.« Tabor v Vižmarjih (17.5.1869) pri Ljubljani je pozdravil v imenu Slovencev na Goriškem, v Tolminu (1.5.1870) je govoril o šolskih razmerah.

Leta 1869 je bil izvoljen za prvega predsednika političnega društva Soča v Gorici. V času prve ločitve duhov na Slovenskem se je Tonkli pridružil staroslovenskemu taboru in bil leta 1873 izvoljen za prvega predsednika katoliškega političnega društva Gorica, ki je konkuriralo s svojim listom Glas mladoslovenskemu društvu Soča in njegovemu istoimenskemu glasilu. V tistem času so se Slovenci na Goriškem hudo politično sporekali. Dr. Tonkli je načeloval katoliškim Slovincem, ki so jim pravili klerikalci. Liberalne pa je vodil dr. Karel Lavrič, ki je bil izredno priljubljen, a za katoličane manj sprejemljiv, ker je bil protestant.

V času politične slege med Slovenci na Goriškem, ki je nastopila ob koncu leta 1875 in po smrti dr. Karla Lavriča (1876), je postal Tonkli najbolj viden predstavnik Slovencev na Goriškem. Bil je še izvoljen v deželni zbor (1876, 1885, 1889) in leta 1880 postal tudi državni poslanec in namestnik goriškega deželnega glavarja. V dunajski parlament je bil ponovno izvoljen leta 1885. V obeh mandatih, v deželnem in v državnozborskem, je dosegel veliko, zlasti za gospodarski razvoj goriškega podeželja, za splošne slovenske razmere pa so pomembne njegove pridobitve za uveljavljanje slovenskega jezika, zlasti v sodstvu. Tonklijev delovanje v deželnem goriškem in v državnem dunajskem parlamentu še ni bilo podrobneje obdelano. Prav tako tudi ne njegovo razmerje do Beneških Slovencev po letu 1870.

Tonklijevi posegi v javnost so se pokazali zlasti pri delu političnega društva Sloga v Gorici, vodil ga je od leta 1879. Društvo je z ustanovitvijo slovenskega privatnega šolstva (najprej otroški vrtci) v Gorici ter z ustanovitvijo prvega slovenskega bančnega zavoda Goriške ljudske posojilnice leta 1883 (v tem letu je Tonkli prejel tudi viteški naslov) pričelo sistematično graditi slovensko podobo mesta Gorice. Za uspešen razvoj slovenske politike, za doseganje ciljev slovenskega političnega programa in za uveljavitev Slovencev na Goriškem in v Gorici je bilo pomembno gospodarstvo. Gospodarstvo pa se je moglo uspešno razvijati, le če je bilo dovolj, kot danes pravijo, "svežega denarja". To pa so mogli Slovenci zagotavljati le z lastnim denarništvom in Goriška ljudska posojilnica, ki je spočetka delovala v Tonklijevi hiši, je postala temelj slovenskega bančništva in posojilništva na Goriškem. Leta 1883 pa je društvo, ki ga je Tonkli vodil, postavilo z ustanovitvijo slovenskega vrtca tudi temelje slovenskemu privatnemu šolstvu v Gorici in na Goriškem. Slovensko privatno šolstvo je bilo odgovor zlasti na ravnanje italijanskih mestnih oblasti v Gorici, ki so problem slovenskih šol v mestu reševale počasi in nestrpno.

V zadnjem desetletju 19. stoletja so se na Goriškem znova in močneje pojavljali politični prepiri, obnovila so se nasprotja med liberalno in konservativno/katoliško usmerjenimi. Opozicijo Tonklijevemu konservativnemu krogu - vidno vlogo je v njem igral dr. Anton Mahnič - sta vodila predvsem semeniški profesor dr. Anton Gregorčič in časnikar Andrej Gabršček. Oba sta bila Tonklijeva ožja rojaka, dr. Gregorčič (Podkletnikov) z Vrsnega in Andrej Gabršček iz Kobarida. Dr. Josip Tonkli je izgubljal svojo nekdanjo priljubljenost, leta 1891 ni bil izvoljen v dunajski parlament in leta 1895 niti v goriški deželni zbor; takrat je že dopolnil šestdeseto leto življenja. Tudi njegovi kasnejši poskusi, da bi se povrnil v politično življenje,

niso bili uspešni. Ohranil pa je članstvo v nekaterih gospodarskih organizacijah, na primer v upravnem svetu tržaškega Lloydja, kjer je bil prvi in zadnji Slovenec imenovan na to mesto, ali pa v posvetovalnem odboru goriškega Monta (njegov naslednik je današnja Cassa di Risparmio v Gorici).

Zadnja leta je živel povsem odmaknjeno od sveta in »piti je morala smrt, da govori slovenski svet zopet o njem«, je bilo zapisano v nekrologu. Par let pred smrtjo se ga je lotila huda oblika revmatizma, potem je tudi oslepel. Pokopan je bil na goriškem pokopališču, ki je bilo nekoč tam, kjer se danes nahaja center Nove Gorice. Njegov grob je bil v prvi vojni razdejan, izginil je brez sledu. Danes še stoji v nekdanji goriški židovski četrti, ob slovenski cerkvi sv. Ivana, nekdanja Tonklijeva hiša (rojstna hiša goriškega jezikoslovca Graziadia Isaia Ascolija), v njej so imele nekaj let po drugi svetovni vojni svoj sedež organizacije slovenske manjšine v Italiji.

V slovenski politiki na Goriškem se je uveljavljal tudi Tonklijev mlajši brat Nikolaj (1844-1902). Tudi on je bil odvetnik in deželni poslanec.

POKLONILI SMO SE SPOMINU NA SIMONA GREGORČIČA, NAŠEGA PESNIKA PO MILOSTI BOŽJI

MARKO MUNIH*

Kakor je Bog poklical Simona Gregorčiča k pesniški besedi, tako je bilo tudi meni namenjeno, da po glasbeni strani pojem v čast našemu velikemu človeku. Bil sem zraven dawnega leta 1959, ko sem nastopil s Primorskim akademskim zborom Vinko Vodopivec ob odkritju spomenika Simona Gregorčiča v Kobaridu. Ob praznovanju 150-letnice pesnikovega rojstva pa sem leta 1994 na Vrsnem njemu v počastitev vodil združene zборе Primorske. Zato je bilo povsem razumljivo, da sem se z vsem srcem posvetil pripravam na obeležitev stote obletnice njegove smrti.

Že v leto 2003 segajo miselne priprave, poglobljanja v njegov pesniški opus, prebiranje različnih knjig o njegovem življenju. Pesnik Simon Gregorčič me je globoko prevzel. Leta 2004 sem začel zbirati uglasbitve njegove poezije. Kar strmel sem, koliko skladateljev je komponiralo na njegova besedila. Pa saj je razumljivo, da njegovi muzikalni verzi kar kličejo po uglasbitvi! Žal veliko teh uglasbitev Gregorčičeve poezije ne dosega umetniške vrednosti njegovih pesmi, zato je bil izbor pesmi, ki naj bi jih peli, zelo težka in odgovorna izbira. Odločil sem se za tri zborovske sestave: ženski, moški in mešani zbor, zato da bi dosegel večjo raznolikost in kontrastnost pa tudi koncentracijo kakovostnega glasbenega programa. Od samega začetka sem predvideval sodelovanje zborov iz našega Zgornjega Posočja, ki pojejo v različnih zasedbah, a si tedaj nisem niti predstavljal, da se bo vključilo toliko pevk in pevcev in da bo število nastopajočih naraslo kar čez tristo.

Zavedal sem se, da bodo za organizacijo predvidenega projekta potrebna velika finančna sredstva, zato sem se že v začetku leta 2005 povezal s takratnim tolminskim županom Kemperlem, kobariškim županom Gregorčičem in z županom Krivcem iz Bovca. Vsi trije so podprli mojo zamisel praznovanja in mi zagotovili finančno pomoč, ki so jo tudi realizirali.

Takoj sem rezerviral Gallusovo dvorano Cankarjevega doma v Ljubljani za 28. november 2006 in vložil prijavo - prošnjo na RTV Ljubljana za TV prenos že leta 2005, ko je bil generalni direktor g. Aleks Štakulj in programska direktorica TV programa ga. Mojca Menart. Prenos sta odobrila in vključila v program RTV. Toda ob zamenjavi vodstva na RTV o tej prireditvi in dogovorjenem televizijskem prenosu niso vedeli ničesar in zato tudi ni bil vključen v program.

Jeseni, takorekoč tik pred zdajci, sem naslovil prošnjo na novega generalnega direktorja g. Antona Guzeja, mu predstavil ves projekt spominske slovesnosti, ki ga je skupaj z novim programskim direktorjem g. Jožetom Možino odobril in uvrstil v program RTV hiše. Hvala obema!

Osnovni študij izbranega programa so opravili zborovodje sodelujočih zborov, ki jih je bilo kar enaindvajset. V ženskem združenem sestavu so peli zbori: Justin Kogoj Trebuša, Okorina Podbrdo, Sožitje Podmelec, Znamenja Volče, Vokalna skupina Drežnica, Ženska vokalna skupina Breginj in zbor Iskra Bovec. V moškem sestavu so peli: Oktet Simon Gregorčič Kobarid, moški zbor Dolenja Trebuša, zbor Golobar Bovec, moški pevski zbor Poljubinj, vokalna skupina Snežet iz Tolmina in pevci posamezniki. V mešanem sestavu so bili združeni zbori: Mladinski zbor gimnazije Tolmin, Mladinski študentski zbor Canto ergo sum Tolmin, zbor Ivan Kokošar Koritnica, mešani zbor Drežnica, mešani zbor Upokojenci Tolmin, mešani zbor Most na Soči, mešani zbor Čepovan in pevci posamezniki. Skupne vaje pa so se, najpogosteje ob vikendih, dogajale v Šolskem centru gimnazije Tolmin. Prisrčna zahvala vodstvu centra, da so nam omogočili uporabo prostorov in hvala tudi gimnazijskemu zboru za soudeležbo! Prve skupne pevske vaje pa niso vlivale posebnega optimizma. Prvič se je večina pevcev soočila s petjem v tako velikem sestavu, zato nam je oblikovanje zborovskega zvoka, dinamično niansiranje, predvsem pa vživetje v glasbo povzročilo veliko težav. Bil sem neizprosno in sem odkrito povedal pevkam in pevcem, da ne bodo nastopili v Cankarjevem domu, če ne bodo dosegli predvidene visoke kakovosti petja. Ves čas sem poudarjal in opozarjal na to, da v Ljubljano in preko televizijskega prenosa v vso Slovenijo ne bomo odšli samo manifestirat pripadnost našemu pesniku, ampak tudi predstaviti visoko raven našega primorskega petja. In dosegli smo to, celo presegli vso pričakovano kvaliteto!

Generacijsko je nastal zelo heterogen pevski sestav: od gimnazijcev do upokojencev. Ob tem je nastala tale anekdota. Ko sem analiziral zven mešanega zbora, sem ugotovil, da na predvsem glasno zapetih mestih pesmi zbor zazveni rahlo »sivo in

utrujeno«. Zato sem dal naslednja navodila: »Pevci do 55 let starosti pojte dinamiko kot je zapisana, torej od pianissima do fortissima. Pevci od 55 let do 70 let pojte od pianissima do mezzoforte - torej polglasno, vsi tisti čez 70 let pa samo pianissimo!« Seveda so ta navodila izzvala salve smeha. Zagotovo pa smo se odločno razumeli in pošteno, pridno ter požrtvovalno vadili.

Tudi problem prevoza pevk in pevcev na nastop v Ljubljano ni predstavljal večjih ovir, saj sem se spomnil na gostovanje mešanega pevskega zbora Zdravko Munih v Bohinjski Bistrici, ko nas je izredni vlak iz Mosta na Soči pripeljal v Bohinjsko Bistrico, tam počakal, da smo odpeli koncert in nas odpeljal zopet nazaj. Slovenske železnice, ki v tem letu praznujejo 100. letnico Bohinjske proge, so nas pripeljale na koncert v Ljubljano in nazaj domov, na Primorsko.

In kaj smo dosegli s to počastitvijo spomina na našega Simona Gregorčiča? Na podlagi številnih odzivov in čestitk naših poslušalcev in gledalcev upravičeno sklepamo, da naša Soška dolina premore velik pevski potencial, ki ga - če je volja in s trdim delom - s ponosom pokažemo kjerkoli na tem svetu!

Danes sem srečen in ponosen, da je projekt počastitve spomina na pesnika Simona Gregorčiča, ki je bil izveden 28.11.2006 v veliki Gallusovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani, tako lepo uspel, bil navdušujoč, poln čustev in miline, kot se za tako občutljivo dušo našega dragega pesnika tudi spodobi.

Vsa zahvala gre predvsem vsem nastopajočim pevkam in pevcem, ki so dve leti žrtvovali svoj prosti čas za študij pevskega programa! Hvala vsem zborovodkinjam in zborovodjem, hvala ga. Veri Klemente-Kojič in g. Metodu Bajtu, obema solistoma ga. Janji Hvala in g. Mateju Kavčiču, nenadkriljivemu g. Borisu Ostanu in slavnostnemu govorniku g. Saši Vuga! In nenazadnje zahvala ga. Maji Jerman-Bratec in ga. Silvi Seljak!

Vsi skupaj in vsak posebej od organizatorjev, sponzorjev do nastopajočih smo po svojih najboljših močeh prispevali k veličastni počastitvi našega velikega rojaka Simona Gregorčiča, domovini pa pokazali visoko pevsko kulturo Zgornjesoške Primorske.

** Avtor in umetniški vodja spominske slovesnosti*

Z GORIŠKIM SLAVČKOM V JUBILEJNO LETO

JANA ČOP

Že na pomlad smo se pri Svetovnem slovenskem kongresu spomnili stote obletnice Gregorčičeve smrti in pripravili kulturni večer pod naslovom Z Goriškim slavčkom v jubilejno slovensko leto. Prireditve smo v soboto, 30. septembra 2006, v nekoliko spremenjeni vsebini ponovili pri naših rojaki v Berlinu. Na prireditvi so sodelovali Oktet Simon Gregorčič, tričlanska igralska skupina Zvonko, s slavnostnim nagovorom pa prof. Tomaž Pavšič. Program je bil vezan na projekcijo filma o Gregorčiču in njegovih krajih, dopolnjevali so ga zborovska pesem, nekaj inštrumentalnih vložkov in zaigranih prizorov.

Na pot smo se odpravili z avtobusom, ki je iz Ljubljane odpeljal v petek, 29. septembra pozno popoldne. Poleg članov okteta Simon Gregorčič, igralcev in prof. Tomaža Pavšiča se nam je pridružila tudi skupina članov Kongresa, ki so srečanje z rojaki v Berlinu še olepšali in popestrili.

V Berlin smo prispeli po načrtih, v soboto, 30. septembra - ob osmi uri zjutraj. Pred cerkvijo Sv. Elizabete, na Kolonnenstrasse 38 nas je pričakala prijazna mlada skrbnica Slovenskega doma - Herberge, Sonja Puckmeister. Ob zajtrku nas je sprejel župnik Izidor Pečovnik Dori, ki vodi slovensko katoliško misijo v Berlinu. O njem smo izvedeli že mnogo prek sredstev javnega obveščanja, a le v osebnem stiku ga prav in v mnogih vlogah spoznaš. To pa je pravo veselje in doživetje, ki je pustilo naši skupini prijazen občutek. Župnik Dori si je na tisto soboto, ko je slovenska družina v Berlinu gostila tudi nogometaše, vzel kar nekaj časa čez dan za vodenje naše skupine po turistično-kulturnem ogledu mesta. Le z avtobusa smo »preleteli« nekaj najpomembnejših postojank in se ob popoldanskih urah vrnili v Slovenski dom. V veliki dvorani Slovenske župnije smo se pripravljali na večerno prireditev. Pevci zbora so se uglaslili, igralci so poskrbeli za improvizirane gledališke pripomočke.

Med pevci zbora, ki ga umetniško vodi Metod Bajt in mu predsednikuje Oton Leban, je kar nekaj tudi filmskih talentov, ki so na svojo pobudo in s pomočjo kolegov pripravili dvajset minutni film o pesniku Gregorčiču in Tolminski deželi: S pesmijo skozi življenje in delo Simona Gregorčiča. Za posnetke s kamero in montažo je poskrbel Štefan Rutar, vezno besedilo, ki ga je prebral Ivan Rutar, je spisal Matej Kavčič, ki v filmu tudi recitira. Izjemno lep izdelek, ki zasluži toplo priznanje in naj najde mesto v vseh šolah in knjižnicah.

Vsako soboto je ob 19. uri v cervi Sv. Elizabete slovenska maša, ki jo je tokrat polepšalo petje okteta Simon Greorčič. To je bil kar lep uvod v večerni kulturni program, ki je potekal v dvorani pod cerkvijo. Prostor se je do osme ure kar napolnil. Po uvodni pesmi je nastopil prof. Tomaž Pavšič. Skrbno je v slavnostnem nagovoru izbral besede o Gregorčiču in njegovi literarni izpovedi. Ta ni zbrana le v umetniško dovršeni in čisto preprosti pesmi, je dosti več. Je klic k narodnemu ponosu, samozavedanju in veselju. Prav to je v svojem govoru, ki mu je občinstvo z vso pozornostjo prisluhnilo, poudarjal prof. Pavšič: »K vam prihajamo z duhom in pesmijo Simona Gregorčiča in vi vsi ste tudi Gregorčičevo ljudstvo, zato še posebej čutim, da govorim bratom in sestram in da boste v tem smislu tudi sprejeli naš obisk.«

Pavšič se je sprehodil po najbolj znanih pesmih, najbolj intimnih izpovedih in preroških verzih. Spomnil je na njegovo gorečnost za Zedinjeno Slovenijo in na pesnikov napis na cerkvi v Kobaridu: »Bog živi vse Slovence pod streho hiše ene!« četudi napisa ni več, se je stoletna želja izpolnila, a včasih nam še manjka tiste enotnosti... Današnji svet je žal tudi svet grabljivega "trženja", izkoriščevalskega pridobitništva, pragmatizma ter otopelosti za narodne vrednote; a prav ta svet, ki je le prevečkrat hladen in gluha za tegobe posameznika, pa tudi za svetle polete njegovega duha, je prav zaradi tega po neki drugi logiki naravnost lačen in žejen pesnikove besede, tega orfejevskega glasu, ki se že sto in več let ponuja kot dišeča domača duhovna popotnica slovenskemu človeku na njegovih vsakdanjih, pa tudi zgodovinskih poteh.« Po Pavšičevem nagovoru sta na velikem platnu zagorela pomladna Tolminska in Kobariški kraji. Vez za spomin na Gregorčičeva otroška leta, na mladost in prva službena leta. Posamezne utrinke je pospremila pesem - v izvedbi okteta, ki nosi pesnikovo ime. Pevcem okteta: Metodu Bajtu, Marjanu Raholinu, Damjanu Muzniku, Mateju Kavčiču, Otonu Lebanu, Jožetu Lavrenčiču, Stanetu Ivančiču in Ivanu Rutarju se je na odru pridružila trojica mladih igralcev, Tomaž Šavli, Maj Juič in Peter Cimprič iz skupine Zvonko v vlogi: none, njenega sina in vnuka. Tri generacije, trije čisto drugačni

časi in trije čisto ločeni pogledi na pesnika. V prav zanimivih in s humorjem obarvanih pogovorih o vsakdanjih skrbih in problemih je našel mesto Gregorčič. Spomin nanj je utirala nona, malo šepajoča in naglušna, a v glavi še presneto bistra in sveža. Njenemu sinu, ki ga je že povozil čas, se ni zdelo pomebno razglablјati o pesnikih. Življenje je preveč stvarno in zahteva dejanja in ne romantiko. A vnuk in babica najdeta nekaj skupnega. Bolj se ujameta. Živi spomini, pa tu in tam založeni a - v spominu shranjeni časopisni članki o Gregorčiču v vnuku spodbudijo zanimanje za pesnika. Ob koncu pogovora je nona videti zadovoljna. Nekaj iz Gregorčičevih in tudi njenih časov je dala vnuku. In tudi sicer bolj ostri pogovori med sinom in vnukom so se zgladili. Od veselja in oživiljenih slik iz davnosti si je nona privoščila še kozarček vinca, ki ga je spila v Simonov blag spomin.

Navzoči v dvorani smo bili navdušeni! Župnik Dori se je v imenu zbranih rojakov zahvalil za lep večer, pevce pa povabil na samostojni koncert ob farnem prazniku Slovenske župnije v Berlinu v letu 2007. Po predstavi smo se zadržali še v daljšem družabnem pogovoru. Srečali smo se s prof. dr. Boštjanom Dvorčkom, ki na Berlinski univerzi proučuje starodavne a le v sledovih še živeče jezike (npr. nekatere jezike Indijancev, - ob tem mu je v pomoč tudi Baragov slovar). Poleg tega raziskovalnega dela pa vodi še skupino študentov, ki se navdušeno učijo slovenščine. Z nami sta bili še učiteljica slovenskega jezika Jerneja Jezernik in predstavnica slovenskega veleposlaništva v Nemčiji, ga. Monika Kartin. Spremljala nas je tudi novinarka radia Multikulti, Martina Konda. Pripravila je prispevek o vsem gostovanju v Berlinu, ki je bil na sporedu v nedeljo, 8. oktobra na radiu Ognjišče v oddaji za Slovence po svetu. V Berlinu je o dogodku poročala v nedeljo po predstavi, ko smo se mi z avtobusom že vračali proti Sloveniji.

Po pogovoru s snovalci projekta Gregorčičevi dnevi 2006 je Oktet Simon Gregorčič iz Kobarida svoj žlahtni pohod pričel v aprilu, ko je obiskal Porabske Slovence v Monoštru, se ustavil v Ljutomeru, srcu Prlekije, v Prekmurju, kjer je izvedel Gregorčičeve dneve v Turnišču in Dokležovju ob Muri. Na svojem poslanstvu je skozi Gregorčičeve vsebine poglobil vezi med pokrajinami, saj je nastopil tudi v Trstu, v Dolini pri Trstu, na Goriškem, v Trebnjah na Dolenjskem, na Tolminskem in Kobariškem. S tem da je verno sledil verzu *Bog živi vse Slovence pod streho hiše ene*, se je oddolžil pesniku Simonu Gregorčiču, po katerem nosi ime.

Parvi krat, ki sem sreču Iztoka Osojnika, je bluo v Ankaranu lieta 2002, ko smo se med pesniki an prevajalci srečali za mednarodno prevajalsko delavnico Linguaggi diversi / Različni jeziki. Sodelovau je pri okrogli mizi, kjer je vsak od nas imeu možnost poviedat svoje izkušnje an kaj misli o literarnem stanju v tistem momentu. Viedu sem, da je Osojnik biu direktor mednarodnega literarnega srečanja Vilenica, an že samuo zatuo sem ga spoštovau. Pa tist krat niesam imeu možnosti se pogovarjati z njim an potle niesam vič ču od njega, dok' ni lieta 2005 nastala "afera" okuole organiziranja Vilenice. Takrat mi je parjateljica Taja Kramberger posodila velik dosje, ki je biu objavljen v reviji Apokalipsa an ki je kazu, kuo je slovenska literarna scena (ne ciela, pa an velik part) povezana s politiko.

Osojnika so diel h kraju brez dost opravičil, ker nova slovenska vlada nie marala takih oseb v tisti funkciji.

Ko sem začeu razmišljat, koga bi lahko povabili v Topuolove za nov projekt, ki sem ga imeu v mislih, sem mislu predvsem nanj. Prebrau sem biu njega piesmi an so se mi zdiele pru lepe. Tarde, odkrite, poštene. Nomalo takuo, ku sem mislu, da je on.

Lieta 2000 sem biu gost avstrijskega založnika Christiana Thanhäuser, ki živi v Ottensheimu, blizu Lienza. Christian vsako lieto povabi v sojo vas adnega pesnika, ga lepuo gostuje, pesnik pa muora v tistem cajtu napisat al vsaj domislit adno pesniško zbirko.

Ko pet liet buj pozno sem biu spet tam, sem pomislu, da bi bluo lepuo premestit tisto izkušnjo v Topuolove, v prestor, ki ima gostoljubnost v sojih koreninah an v soji krvi. Poviedu sem telo miseu avstrijskemu "potepuhu besied" Ludwigu Hartingerju

an Taji, an oba sta me podparla. Takuo se je rodiu *Projekt Koderjana*, ki je lieta 2006 paršu na dan an je biu že uspešen.

Projekt je poimenovan po potoku, ki teče pod Topoluovem. Organizirata ga Društvo Topolovo an Kulturno društvo Ivan Trinko. Z njim želmo dati pesniku, ki se zadarža v vasi le za kratek cajt, možnost, da "prejme" sugestije od vasi an nje ljudi - takuo, kot se dogaja za druge umetniške discipline na Postaji - an jih potle "umesti" v suoj poseg. Od pesnika se zahteva spis, ki se ga objavi an predstavi na naslednji izdaji Postaje.

Osojnik je sprejeu. Napisu sem mu, po e-mailu, da novemberja more bit že nomalo "frišno" v Topoluovem. Odguoriu je, da nie nobednega problema, saj je planinec («V gore pobegnem iz vsega tega, iz zatohle zaprtosti prostora. Tam zgoraj je odprt, svoboden svet, ki od človeka zahteva vse, vedno več»). Ko smo paršli v vas, je pogledu nomalo okuole an jau, de že na parvi pogled mu je všeč. Ustavili smo se par Romildi, ki nam je skuhala kavico (predstavu sem jo kot "županjo vasi") an Osojniku je posodila nieke bukva, ki pišejo o naših kraju.

V četartak, 16. novembra 2006 smo organizal v plavi dvorani garmiškega kamuna predstavitev projekta an branje pesnika. Osojnik se je parkazu takuo, kot je, an takuo, kot sem se ga biu predstavu: odkrit an pošten, nomalo tudi tard, pa ku tisti, ki so takuo samuo na začetku an potle se sprostijo.

Osojnik je ostú v Topoluovem 111 ur. *111 ur* bo naslov pesniške zbirke, ki jo bomo prihodnje lieto objavili an predstavili na Postaji. Že sada vas toplo vabimo, da prideta gor.

ČLOVEK IZ SREDNJEGA

ŠTUDIJSKI CENTER NEDIŽA

L'Uomo di Stregna, Človek iz Srednjega, ni le redek in izredno pomemben etnografski dokument, temveč tudi filmsko delo, ki nas preseneti s stilistično zrelostjo avtorja, kinoamaterja Paola Rojattija, ki prihaja iz Srednjega.

V začetku 60. let, ko je imel komaj dvajset let in za seboj le veliko ljubezen do fotografije in avtorskega filma, je v 8mm tehniki posnel dolgometražni film, v katerem je predstavljena zgodba Genia, hlapca, ki išče gospodarja, pri katerem bi v zameno za svoje delo dobil streho nad glavo. Preprosta zgodba tega filma, ki je v prvotni obliki trajal skoraj uro in pol, montiral pa ga je sam avtor, nam ponuja zadnji pogled na neponovljiv kmečki svet, ujet v objektiv tik pred njegovim dokončnim zatonom. Zdaj je ta redka dragocenost, prvi film o Nadiških dolinah, ki je za dve leti v filmsko dogodivščino mladega sovaščana vpletel prebivalce Srednjega, gledalcem na voljo v novi, krajši obliki, ki jo je oskrbel Študijski center Nediža v sodelovanju s Kulturnim društvom Ivan Trinko in s Kinoateljejem. Upoštevalač avtorjeve namene je bil film na osnovi originalnih posnetkov na novo montiran in predstavljen na posebnem večeru Film Video Monitorja v gledališču Ristori v Čedadu v četrtek, 7. decembra - kjer se je zbralo več kot 500 ljudi - in nato v Gorici 21. decembra 2006.

Zgodba

Človek šepajočega koraka - Genio - pride v zgodnjih jutranjih urah v vas. Iskanje zaposlitve ga vodi od hiše do hiše, a ga povsod zavrnejo. Domačini gledajo nanj z nezaupanjem, njegovo romanje pa se zaključi, ko ga neki mož vendarle sprejme v službo. Od tistega trenutka dalje spremljamo Genia pri različnih opravilih v vasi, na polju in v gozdu. Vzdušje okrog njega se pomiri, ljudje ga sprejmejo, otroci ga obkrožajo z naklonjenostjo. Genio lahko spet dostojanstveno živi svoje življenje.

Avtor

Paolo Rojasatti je bil v začetku 60. let dvajsetletnik, navdušen nad fotografijo in filmom. »Rad sem fotografiral predvsem pokrajino in ljudi, še posebej starejše ljudi, saj slednji v svojih gubah skrivajo izkušnje,« je povedal v intervjuju, ki se kot dodatek filmu nahaja na DVD-ju.

Da bi lahko v celoti izrazil svoja razmišljanja, si je Rojasatti kupil 8mm kamero in začel snemati svojo vas ter njene prebivalce med kmečkimi opravili. »Med snemanjem - nadaljuje Rojasatti - me je prevzel delovni ritem človeka, ki je kljub hudim težavam pri hoji delal z izredno močjo in neverjetno vztrajno ter pogumno.« To je bil Mario Eugenio Tomasig, imenovan Genio, hlapec pri eni od vaških družin.

Edinstven lik je Rojasattija tako prevzel, da mu je posvetil čisto pravi film.

»Vseeno pa Genia nisem hotel predstaviti le kot dobrega delavca - razlaga Rojasatti - prodreti sem hotel v svet njegovih čustev in ga vzeti kot zgled za učenje o tem, da prihaja vedrina iz preprostih stvari.«

Snemanju je Paolo Rojasatti posvetil veliko svoje energije in - v dveh letih - vsako minuto svojega prostega časa. Tako je nastal dolgometražni film z zavidljivo poetično vrednostjo in globino, ki kljub skromnosti uporabljenih sredstev odkriva veliko mero instinktivnega talenta za oblikovanje filmske zgodbe ter preseneča s prefinjenostjo kadrov in montaže, ki spominja na dela filmskih mojstrov, kot so Flaherty, Bergman, Dreyer...

Restavriranje in nova izdaja

Gre za film izrednega pomena z etnografskega, pa tudi s kinematografskega vidika, za katerega smo v Študijskem centru Nediža presodili, da bi ga bilo treba predstaviti javnosti.

Za novo izdajo filma, ki traja 45 minut, je poskrbel Alvaro Petricig, uredili pa smo jo v Študijskem centru Nediža v sodelovanju s Kulturnim društvom Ivan Trinko iz Čedadada in društvom Kinoatelj iz Gorice. Za montažo je poskrbel Paolo Comuzzi, za zvočno podobo pa Massimo Toniutti.

Pri uresničevanju te pobude so ustvarjalce podprli tudi pomembni zavodi in ustanove, najpomembnejša sodelavca pa sta bila Simone Venturini in Gianandrea Sasso iz laboratorijev La camera ottica in Crea z DAMS Cinema di Gorizia (Univerza v Vidnu), ki sta nudila znanstveno in tehnično podporo pri izvedbi kopije s prenosom originala na traku v digitalno obliko, na kateri so bile potem izvedene potrebne korekcije.

DANAŠNJI SVET JE ŽE PRESEGEL SVOJ KONEC

ALVARO PETRICIG

Pri razmisleku o filmu Človek iz Srednjega avtorja Paola Rojattija lahko po eni strani upoštevamo to, kar vemo o Nadiških dolinah, o krajevni zgodovini in o preteklih dogodkih, ki so v raznih svetlih in temnih odtenkih zaznavni še danes. Tak pristop pomeni razmišljanje o kmečki preteklosti tega ozemlja in o njenih vplivih na današnje življenje. Gre torej za analizo pričevanja o prehodni zgodovinski fazi, ki je nastopila trenutek pred končnim zatonom posebnega obdobja.

Po drugi strani pa bi v tem prispevku deloma tudi pustil ob strani povezanost filmske pripovedi s specifičnim zgodovinsko-geografskim okoljem, ker bi rad izpostavil tudi univerzalno razsežnost tega dela. Obenem bi se rad zaustavil pri glavnih kinematografskih prijemih, glede na to, da govorimo o filmskem delu.

Uvodoma bi dejal, da sta obnova in nova različica tega filma dokaz o vse večjem zanimanju tudi na mednarodni ravni za ljubiteljske in družinske filme, ki so nastajali na traku 8mm in super8, vključno s klasičnimi posnetki s počitnic oz. s posnetki o pomembnih družinskih priložnostih.

Pred uveljavitvijo sodobnih kamer, zaradi katerih so se družinski posnetki skokovito pomnožili in zbanalizirali, so se v obdobju gospodarskega razcveta v Italiji uporabljale filmske kamere. Slednjih so se posluževali vsi sloji prebivalstva, ki so se nenadoma iz proletariata in kmečkega ter mestnega podproletariata tako razvili, da so pridobili status malomeščanstva. Družbeni razredi, ki so nenadoma lahko zadostili svojim od drugod spretno vsiljenim potrebam, so spremenili svoje navade, običaje in zanimanja, ki so postali tipični za množično družbo. Sredi vsega tega se je pojavila

tudi želja po snemanju vsakdanjega življenja. Dotlej si je lahko samo elitni razred dovolil dokumentiranje zasebnega življenja v lastne namene, hkrati pa je slednji tudi edini imel možnost preživljanja počitnic na morju ali v hribih.

Ogromno število amaterskih posnetkov, ki jih je odtlej do obdobja pred dvajsetimi leti realizirala ta nova vojska ljubiteljev kinematografije, predstavlja izjemno sociološko dediščino, ki je večinoma še neraziskana ali pa že pozabljena. Gre za posnetke o vsakdanjem in zasebnem življenju ljudi, ki se izraža skozi neposredni kanal kinematografskih podob. Posnetki prikazujejo takratne poklice in razne oblike preživljanja prostega časa, pokrajino, kulturne in športne prireditve ter različne družbene navade. Z njimi so bili ovekovečeni ključni trenutki vsakdanjega življenja, ki se je tako v mestih kot na podeželju naglo spreminjalo. Vsi ti posnetki zaslužijo ustrezno mesto v zgodovini družbe in njenih navad, saj tako od zunaj kot v prvi osebi prikazujejo protagoniste brez imena, sledove in fragmente vsakdanjega življenja, ki običajno niso vredni pozornosti, življenja, ki bi bila sicer pozabljena, ker jih uradna zgodovina ne omenja. Slednja namreč dogodke in osebnosti izbira utilitaristično in med njimi vzpostavlja hierarhične odnose na podlagi svoje, med drugim tudi večkrat vprašljive vrednostne lestvice.

Mnogi izmed teh posnetkov nas lahko tudi zelo prijetno presenetijo, saj so včasih tudi zelo kvalitetni, pa čeprav je njihova dobra kakovost večkrat le naključna in nezavedna. Zaradi tega bi bilo treba na novo razmisliti o zgodovini filmografije, pri čemer bi bilo treba pustiti ob strani pomen in umetniško vrednost tega, kar je bilo zapisano na traku.

V Študijskem centru Nediža tako že več let posvečamo posebno pozornost filmskim pričevanjem, ki govorijo o naši zemlji in ki jih preučujemo bodisi s sociološkega in etnografskega kot tudi z estetskega in evokativnega vidika. Pri realizaciji dokumentarcev se poslužujemo amaterskih posnetkov na traku super8 že od obdobja, ko vsaj v Italiji zanimanje za tovrstne posnetke še ni imelo trenutnih razsežnosti (zanimanje se je izredno povečalo po uspehu filma Aline Marazzi *Un'ora sola ti vorrei*). Zaradi tega menimo, da smo imeli veliko srečo, da smo odkrili dolgometražni film, ki ga je v začetku 60. let prejšnjega stoletja posnel na 8-milimetrskem traku mladi Paolo Rojatti iz Srednjega, male vasice v Nadiških dolinah.

Naj na tem mestu poudarimo nekaj, kar bo takoj opazil, kdor si bo ogledal film: v tistih letih se v Nadiških dolinah napredek nikakor ni hotel pojaviti, zdelo se je, da se je čas ustavil in obtičal nekje v zraku. Šele nekaj let zatem so se ti kraji nenadoma znašli v vrtincu izrazite sodobnosti, ki je nepopravljivo spremenila vsa okoljska, gospodarska in družbena ravnesja. Spremembe so bile sprva komaj opazne, nato so postale dramatične (pomislimo na primer na posledice potresa iz leta 1976) tudi v konstantnem in vedno glasnejšem spremstvu vsepovsod prisotne televizije.

Presenečenje ob tej »najdbi« se je kaj kmalu spremenilo v začudeno navdušenje, saj smo ugotovili, da so ti črno-beli posnetki na 8mm filmskem traku izredno poetični in globoko humani. Ob gledanju skoraj poldrugo uro dolgega filma smo odkrili velik kinematografski talent njegovega avtorja. Film prikazuje zelo preprosto zgodbo. Moški šepajočega koraka - Genio - pride v vas v zgodnjih jutranjih urah. Iskanje zaposlitve ga vodi od hiše do hiše, a ga povsod zavrnejo, ker so domačini do njega nezaupljivi. Vaški otroci, ki se igrajo po ulicah, se iz njega norčujejo. Edino starejša gospa se ga usmili in mu ponudi kos polente. Njegovo romanje se zaključi, ko ga nek mož vendarle sprejme v službo. Od tistega trenutka dalje spremljamo Genia pri različnih opravilih v vasi, na polju in v gozdu. Vzdušje okrog njega se pomiri, vaščani ga sprejmejo v svoji sredi, otroci pa ga vzljubijo. Tako lahko Genio spet zaživi dostojanstveno.

Na prvi pogled bi lahko imeli vtis, da gre za preprosto moralno zgodbo. Toda vrednost tega filma je treba iskati v načinu pripovedovanja, saj se zgodba odvija v pristnem vaškem okolju, skozi katerega je mogoče zaznati utrip tradicionalne skupnosti, na katero nam je mogoče še enkrat pogledati pred njenim dokončnim zatonom. Na gledalca naredi močan vtis Geniova »uprizoritev samega sebe«, ki niha med fikcijo in opravljanjem vsakdanjih opravil. Zanimivo je tudi sodelovanje vaščanov, ki so bili med dveletnim snemanjem tudi sami zelo zavzeti pri filmskih dogodivščinah svojega mladega sovaščana. Slednji je čakal na ustrezne vremenske razmere - sneg, dež ipd. - za prizore, ki jih je oblikoval v svojih mislih. V zadnji fazi je vse te trenutke sestavil v enovito celoto in jih spremenil v filmski trak s pomočjo intuicije in improvizacije ter ob upoštevanju konkretnih dogodkov, ki so se odvijali pred njegovimi očmi.

Zelo zanimiv je tudi anahronizem, ki preveva ves film: tako npr. izvesek z napisom kokakola, torej s simbolom konzumizma, ki bi bil povsem samoumeven za bar v 60. letih prejšnjega stoletja, izpade kot absurдна in neustrezna nedoslednost, kot pomota scenografa, saj se zgodba odvija v začetku 20. ali celo konec 19. stoletja.

Tudi če se zaustavimo pri sami pripovedi filma, bomo ob natančnejši analizi ugotovili, da nam lahko glavni junak razkrije marsikaj. Genio se namreč kaže kot prelomni element v družbi, kot tujec, ki se razlikuje od drugih in ki kot tak sproža nove socialne mehanizme v družbi, ki se zdi okostenela in obsojena na vedno enako ponavljanje same sebe. To je tudi osebnost, okrog katere se začne vrteti življenje vseh vaščanov, pri čemer se porajajo trenutki solidarnosti, skupnega doživljanja in družabnosti. Genio je torej nekakšen »ljudski svetnik«, ki je sposoben razbiti zaledenelo nepremičnost vaškega življenja, saj vanj prinaša elemente intenzivnega družabnega sodelovanja. Delo na vasi je še vedno zelo težavno in mučno, torej delo tradicionalne družbe, vendar postane po prihodu Genia bolj humano. Te humanosti pred njegovim prihodom ni bilo mogoče zaznati, še teže pa jo najdemo danes, ko je naš vsakdan postal tako tehnokratsko razgrajen.

Prihod Genia, o čigar preteklosti nam film ničesar ne pove, nas spominja na podobo najdenčka z neznano preteklostjo, ki nastopa v filmu Wernerja Herzoga iz leta 1974 z naslovom *Skrivnost Kasparja Hauserja* (prvotni naslov je bil *Vsak zase in Bog proti vsem*). Zgodba se odvija v Nürnbergu v 19. stoletju in je v določeni meri podobna zgodbi o Človeku iz Srednjega.

Iz pogovorov s Paolom Rojattijem med pripravo nove različice filma so prišle vsekakor na dan nove in pomembnejše povezave z »visoko« kinematografijo.

Rojatti nam je povedal, da se je že od mladih nog navduševal za kinematografijo, kar nas seveda precej čudi: kako je mogoče, da se je deček iz kmečke vasice v Nadiških dolinah v 50. letih prejšnjega stoletja zanimal za umetniške filme? Toda kaj kmalu ugotovimo, da je tako zastavljeno vprašanje zmotno. Če dobro razmislimo, je tako zanimanje še veliko manj verjetno pri današnjih mladih, katerih kulturna obzorja so vedno bolj omejena zaradi vnaprej pakirane zabavne industrije. Takrat je v Nadiških dolinah zelo malo ljudi imelo doma televizor, zaradi

česar so tisti, ki so si seveda to lahko dovolili, redno zahajali v kinodvorane (naj mimogrede omenim, da sta bili v 50. in 60. letih v Špetru s 700 prebivalci celo dve kinodvorani, leta 2006 pa v Čedadu, kjer živi okrog 10.000 prebivalcev, ni redno delovala niti ena sama).

Zaradi tega naj nas ne preveč čudijo očitne podobnosti z nekaterimi znanimi prizori iz zgodovine filma oz. nekateri izredni montažni prijemi. Pomislimo na sam naslov filma Človek iz Srednjega, ki mogoče zavestno povzema znani film Roberta Flahertyja Človek z Aranov iz leta 1934. Flahertov film v počasnem ritmu in sočutno prikazuje »junaško« epopejo skupnosti ribičev (primerjamo jih lahko z Rojattijevimi kmeti), ko se borijo s trdim vsakdanom. Rojatti nam je še razkril, da je bil še kot dečko navdušen nad filmi Ingmarja Bergmana. Všeč so mu bili »*chiaroscuro* in skrivnostnost njegovih del«. Tako je sam dejal v intervjuju, ki smo ga pripravili za predstavitev filma. In res imamo pri gledanju filma občutek, da so še zlasti določeni prizori ožarjeni z neko »nordijsko« svetlobo, ki nas tudi spominja na filme Carla Theodorja Dreyerja, v katerih so tudi najbolj nenavadni in nadnaravni dogodki, torej sanje in celo čudeži, opisani ravno tako preprosto in naravno kot najbolj banalni dogodki iz vsakdana.

V filmu lahko tudi opazimo zelo očitno podobnost z enim izmed najbolj znanih Bergmanovih prizorov, ki se je tudi že zapisal v zgodovino filma: ko Genio koraka s sekiro na rami in se v ozadju dviga proti nebu dolgo pobočje griča, takoj pomislimo na procesijo s Smrtjo na čelu v filmu *Sedmi pečat*.

Zgoraj sem omenil montažo. Rad bi opozoril še zlasti na sekvenco, ko se Genio ukvarja s sečnjo dreves: najprej sekira udari ob deblo, nato se trikrat z izmenično montažo pojavijo obraz protagonista pod različnimi zornimi koti, ko opazuje padanje dreves, in vrhovi posekanih dreves, ki padajo proti tlom. Naposled pa so na vrsti še tri nagle sekvence, ki prikazujejo šture, in tri, ki se zaustavljajo pri vejevju in deblih, ko so že zbrana na kupih. Gre za izredno učinkovito sintezo, ki je zgovorna že sama po sebi in ne potrebuje nobenega dejanja.

Sprašujem se, ali je ta sekvenca plod Rojattijeve genialne domišljije, ali pa je bil njen avtor tudi občudovalec Roberta Bressona. Ta francoski mojster, ki je desetletje prej oblikoval svojo edinstveno filmsko govorico, bi jo verjetno izpeljal točno enako.

Preden se ugasne plamenček svetilke in preden se prižgejo luči v dvorani, lahko v zadnjem prizoru filma v temi opazimo Geniov pogled, v katerem lahko razberemo prvobitno zaprepadenost človeka, ko se ga ob temi polasti zavedanje o lastni brezmejni in brezizhodni samoti, ko ima občutek, da je edini prebivalec na zemlji. Na pokopališču Sv. Pavla v Srednjem je na njegovem grobu napisano: »Vedno je živel sam, umrl je in končno postal srečen.«

Za zaključek bi rad na kratko spregovoril še o edinstveni zgodovini tega filma, od njegovega nastanka pa vse do današnjih dni. Naj najprej spomnim, da v tistih letih, ko je Rojatti delal na tem filmu, še ni bilo računalnikov. Filmi so se montirali ročno, kar pomeni, da so se prizori rezali s škarjami, ki so se potem lepili skupaj kos za kosom v 8mm ozek trak, za gledanje katerega se je uporabljala montažna miza.

Ko smo v laboratoriju goriškega Damsa delali na novi različici filma, je Gianandrea Sasso, ki je s Simonejem Venturiniem poskrbel za tehnično in znanstveno podporo projektu, naštel kar 560 montažnih odrezkov v 46-minutnem filmu. »Glede na to, da gre za ljubiteljski film, je to nekaj zares izrednega,« je na to dejal. Paolo Rojatti se je ponoči namesto spanju prepuščal svoji domišljiji, ker je hotel opraviti zelo natančno delo za montiranje filma, ki je prvotno trajal 82 minut (koliko montažnih odrezkov bi našteji v tem primeru?). O tej podobi nisem spregovoril slučajno, pa čeprav je mogoče videti nekoliko romaneskna. Dejansko pa je realna in nam daje misliti, koliko truda je avtor vložil v realizacijo tega dela.

Ta prizadevanja se niso izčrpala ob koncu prvega montažnega dela, temveč so se še nadaljevala: sredi 80. let se je Rojatti odločil, da bo materiale z 8mm traka prenesel na super8. S prijatelji, še zlasti pa z Eligiom Zanierom, je hotel montirati krajšo različico filma, ki jo je naslovil *Pane, padrone*.

43 let po prvi različici in 21 let po drugi različici filma javnosti sedaj ponujamo njegovo tretjo različico. Za montažo, ki spoštuje prvotne namene avtorja, je poskrbel Paolo Comuzzi, za novo glasbeno kuliso pa Massimo Toniutti.

Pri Študijskem centru Nediža smo zelo zadovoljni, da je bilo ponovno ovrednoteno to pomembno filmsko delo. Gre namreč za prvi film, ki je bil posnet v Nadiških dolinah,

VERJETNO SMO VSI MALO HLAPCI

IGOR JELEN

Sekvence v filmu *Človek iz Srednjega* vzbujajo mešana čustva, ki begajo med spomini v črno-beli tehniki, sociološkimi razlagami in etnografskimi rekonstrukcijami: hlapec Genio (ali Eugenio) priklič v spomin s patosom nabite podobe, pomešane z bolečim domotožjem po svetu, ki ga ni več. Ob koncu nam ostane dvoumen občutek vpletenosti, kot da smo nezavedno to že doživeli, pa tudi cela vrsta čustev in nepovratno izgubljenih nostalgij: nekdanji smisel človečnosti in vse, kar ga je utemeljevalo in prepletalo.

V resnici je to, kar se kaže kot pripoved o nekem daljnem svetu, nekdanje življenje: življenje tradicionalne družbe v gorski vasi, ki ostaja v našem spominu, ki ostaja del nas in današnjega življenja. Zapletena in nedoumljiva realnost, če jo opazujemo v »retrospektivi« s piedestala sodobnega življenja, ki pa kontekstualizirana omogoča, da v tistih fotografijah najdemo tudi drugačne pomene.

Prav kontekstualizacija, ta nujni, pa čeprav naporen postopek, omogoča, da dojamemo splošni pomen tistih slik in da postavimo občutja in zaznave v določen kulturni okvir. Rekonstrukcija tradicionalnega življenja potemtakem ne bo samo predstava o primitivnem življenju in nečloveških naporih, temveč tudi prikaz v osnovi svobodnega in povsem znosnega bivanja.

Genio, hlapec, predstavlja veliko več kot samo preprost in ganljiv lik »nesrečnika«. Podoba trpljenja, značilnega za tradicionalno življenje, seveda ostaja, a se nikoli ne kaže v obliki izobčenja ali obupa. Gre za podobo pomanjkanja, usode, ki je številne ljudi prisilila k temu, da so se odselili in se kot izseljenci potikali iz vasi v vas ter ponujali svoje delo, da bi tako preživel manj prijazen del leta, da bi preživel mraz, osamitev in lakoto.

To je bil način življenja, ki je v primerih, ko preživetje ni bilo zagotovljeno, dopuščal možnost izselitve. Včasih preprosto zato, da bi se zmanjšalo število ust, ki jih je bilo treba nahraniti, in privarčevalo zaloge na kmetiji. Nikakršnega zagotovila ni bilo, da se bo izseljeni lahko vrnil na lastno domačijo, a obstajalo je upanje, da bo kljub temu nekje le našel dom.

Tudi v tem primeru ponuja kontekstualizacija elemente za razlago. Delo dninarjev, sezonskih delavcev, na katerega danes gledamo s sočutjem, je bilo nekoč svojevrsten privilegij: možnost, ki je bila lastna hribovskemu kmetu za razliko od kmeta iz nižine. Slednji je bil pogosto prisiljen živeti na posestvu pod pritiskom oholih oblastnikov. Zanj izselitev ni bila mogoča, v primeru hudega pomanjkanja pa ga je brez vsakršne alternative čakala kruta smrt zaradi lakote ali huda beda na kraju, kjer je bil prisiljen živeti.

Kakorkoli že, v tistih časih se je delalo za hrano, za golo preživetje, za zagotovitev strehe nad glavo. Šlo je za način življenja, kjer sta zadovoljstvo in zaslužnost bila povezana zgolj s skrbnim opravljanjem lastnih nalog. V odnosu do potreb vsakdanjega življenja so bili vsi enaki, tudi tisti, ki so bili, tako kot naš hlapec, nekoliko »manj enaki od drugih«. Anekdotika tradicionalnega življenja je polna osebnosti takšnega kova, »vaških norčkov«, ki prav zaradi tega, ker so izključeni iz vsakodnevne igre, včasih paradoksalno postanejo cenjeni, čaščeni in priznani »izvedenci«, s katerim se vsi obračajo ob kakršnihkoli okoliščinah.

Kdor je zunaj igre, outsider, lahko postane oporna točka na šahovnici tradicionalne skupnosti, ki je po svoji naravi dokaj zaprta pred zunanjimi vplivi. V tem kontekstu je lik hlapca še toliko bolj pomenljiv in sporočilen, zaradi njegove telesne hibe, danes bi se temu reklo prizadetost, rahlega šepanja in težav pri sporočanju. Življenje vaše skupnosti je bilo neusmiljeno - zagotovo je pomenilo represiven družbeni način - a le do lenih in do tistih s slabimi nameni, tistemu pa, ki je pokazal dobro voljo, ni nikoli odtegovalo najnujnejšega.

Kot je mogoče razumeti iz filma Paola Rojattija, Genia nihče ne sili, da bi delal preveč, nihče ga ne izkorišča, nihče ne izrablja njegovih slabosti in njegove preprostosti. Dela, koliko zmore, kar je precej in kar mu prinaša naklonjenost in solidarnost domačinov ter prijazne besede kakšne gospodinje. Niti smrkavci, ki ga nadlegujejo na vaških ulicah, niso preveč zlobni in v njihovem odnosu je zaznati prej nekaj šaljivosti kot pa nespoštljivost.

Alpska, v tem primeru bolje rečeno predalpska skupnost ponuja tipično scenografijo za takšne zgodbe. Drugje hlapec - potujoči dninar - ne bi mogel

preživeti. Zelo verjetno bi prav kmalu postal tlačan (na veleposestvu kakšnega fevdalca), suženj, malopridnež v službi kakega »gospoda« ali graščaka, prisiljen k mučnemu delu na poljih, v rudniku ali k bojevanju v kakšni »gospodovi« vojni. V hribovski vasi se to ni zgodilo. Kmet se je lahko premikal, po svoji volji se je lahko odločil in odšel iskat možnosti za preživetje drugam. Genia, ki je prihajal od kdove kod, je vas, v kateri se je naselil, preprosto posvojila. Posvojila ga je skupnost, v kateri nihče ne ostane brez krožnika mineštre in strehe nad glavo.

Zgodba o Geniu predstavlja zgodbo celih generacij hlapcev, ki od časov, ki se izmikajo spominu, potujejo od vasi do vasi, sezonskih emigrantov, ki se potikajo po prijetnem in dokaj fleksibilnem okolju kmečkih skupnosti, kjer je bilo življenje težko, a kjer si je vsakdo, ki je vsaj nekaj počel - spravljal seno na seniku, sekal drva, prinašal vodo, pomagal pri delu na kmetiji - avtomatično zaslužil spoštovanje.

Hribovsko okolje je ostro, za razliko od ravnine in mest pa ponuja neposredno povezanost z naravnimi viri - travniki, polji, gozdovi, tekočimi vodami. To je bilo za arhaične civilizacije bistvenega pomena, saj je pomenilo možnost preživetja in popolne neodvisnosti. Danes, le nekaj desetletij kasneje, si težko predstavljamo, kako je bilo mogoče živeti na tak način. V resnici pa je zelo preprosto, še posebej če upoštevamo dejstvo, da ni bilo alternativ. Potreba je postala dolžnost in dolžnost je postala pravica ter hkrati, tako si lahko predstavljamo, razlog za pridobitev gotovosti in zadovoljstva. Šlo je za umetnost cenjenja stvari in podrobnosti, ki se nam danes zdijo brez pomena.

Tako, ne glede na rekonstrukcije, ohranjanje lik Genia nekaj epskega in postaja izjemen vir vrednot in motivacij.

Hlapec - izraz, ki ga slovenski slovar pojasnjuje kot »najat možki na kmetiji« ali kot »podrejen, odvisen človek« - se dokaj hitro vključi v življenje skupnosti. S svojimi uslugami je na voljo vsem, tako da se v resnici na koncu izkaže, da so mu vsi na voljo. Gre za težko življenje, ki pa se na koncu ne razlikuje tako bistveno od življenja drugih, ki so, gledano v celoti, svobodni hribovski kmetje, ki jih združujejo ista usoda in iste potrebe po preživetju na istem kraju.

Težko življenje, torej, a tudi izjemno bogato z vrednotami: gre za občutek solidarnosti v skupnosti, olajšanje, ki ga občutimo, ko neko težavo delimo z drugimi, za čustva, ki jih danes le težko kdo občuti v takšni obliki in s podobno intenzivnostjo, saj se atomizirano življenje tehnološke globalizacije od tega samo še oddaljuje. Skratka, bogato življenje, polno vsega tistega, kar bo moderno življenje neponovljivo izgubilo

v naslednjih nekaj desetletjih, človečnost - o tem bi bilo vredno razmisliti - ki si je ne glede na vse bogastvo, ki nam ga nudi tehnologija, težko ali pa morda celo nemogoče predstavljati. Čustva in motivacije, ki nič ne stanejo, a ki jih ni mogoče kupiti za noben denar. Isto velja tudi za druge vidike tistega bivanja, kot so na primer nepretrgan dialog z naravo, občutek pripadnosti skupnosti, sposobnost improviziranja, prilagodljivost, prijaznost, spoštovanje...

Stvari se bodo seveda odvijale drugače. Svet tradicije in vas hlapca bodo premagale okoliščine in hitrost razvoja - tako kot v vseh vaseh Benečije in furlanskega hribovja. Gre namreč za občutljiv in neponovljiv svet, ki bo ob soočanju z inovacijami uničen in za katerega se bo izkazalo predvsem to, da se ga ne da razdeliti na dele oziroma »modernizirati« in prilagoditi tempu industrijske družbe: za svet, ki ga gre sprejeti kot celoto ali pa v celoti odkloniti in ki bo v resnici kaj hitro izničen.

Fotogrami, ki tečejo mimo, nosijo v sebi tudi sočutje, ki je označevalo tisti občutek za bivanje tisočih generacij brez imena, številnih hlapcev, ki so hodili od vasi do vasi, in puščajo občutek globoke melanholije. Zaradi tega obstoj hlapcev ni nekaj jalovega in izgubljenega v neskončnosti tradicionalnega življenja, ki se - kot so govorili Braudel in »annalistes« - ponavlja vedno znova v isti obliki, nespremenljivo. Lepo je razmišljati o tem, da ostanejo protagonisti, tudi če se scena spremeni, navsezadnje vedno isti...

Prizori s hlapcem, posneti v začetku šestdesetih let, že kažejo prve znake sodobnosti, sodobnosti, ki se je takrat šele začejala. Opaziti je mogoče kakšen stroj, nov delovni pripomoček, kakšen predmet iz plastike ipd. Smo na začetku gibanja, ki bo premagalo vse in ki bo pustilo podeželje in hribovje dobesedno izpraznjeno.

Ne glede na tehnološke ugodnosti gre za prazno in potlačeno modernost, v kateri vsakdo v vsakem trenutku tvega, da bo izgubil to, kar je imel hlapec najbolj dragocenega in to brezplačno: spontanost in človečnost. Prebivalcev zapuščene zemlje in puščav globalizacije smo prisiljenih bloditi brez pravega doma in prave strehe nad glavo.

Mogoče moramo prav od tu spet na pot, da bi našli same sebe, da iz tistega, kar nas je hlapec Genio nezavedno naučil - in kar kulturologi označujejo kot »teritorialnost« - izluščimo občutek za človečnost, za skupnost in civilizacijo.

IZ NAŠEGA DELA

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

6.1.2006

Čedad, gledališče Ristori
Dan emigranta

9.2.2006

Čedad, knjižnica Ivan Trinko
predstavitel Trinkovega koledarja,
razstava beneških stenskih koledarjev

19.2.2006

Breginj, osnovna šola
Spoznajmo naš skupni kulturni prostor ob Nadiži
predstavitel Trinkovega koledarja in knjige
Tipana: ljudje, zgodovina, kultura
nastop pevskega zbora Naše Vasi iz Tipane

17.2.2006-2.3.2006

Špeter, Beneška galerija
razstava Bogatija Trinkovega koledarja 1953-2006
na otvoritvi nastop pevskega zbora Matajur
Sodelovanje: Beneška galerija, Glasbena Matica

15.3.2006

Gorica, Knjižnica D. Fejgl
"S strani Matajurja"
Predstavitel Trinkovega koledarja in knjige
Desetnjak Dorič pripoveduje
Sodelovanje: Knjižnica D. Fejgl, Sklad Dorče Sarđoč

31.3.2006

Lese, telovadnica
Kupe v gledališče: gledališka predstava Poročni list
Igralska skupina Slovenskega prosvetnega društva
»Dobrač« - Brnica
Sodelovanje: SPZ- Celovec, Kd Rečan, Beneško
gledališče, Občina Garmak

2.5.2006

Čedad, Centro S. Francesco, Sala degli archi
Predstavitel knjige Ivan Trinko: Zamejski Viharnih
Sodelovanje: SKGZ, ZTT

7.5.2006

Hlodič, modra občinska dvorana
Spomin na Izidorja Predana
(7.5.1932-11.8.1996)
Predstavitel knjig:
Desetnjak Dorič pripoveduje,
Piše Petar Matajurac,
Dorič: Pet gledaliških besedil Izidorja Predana
Nastop: pevski zbor Rečan
Sodelovanje: Kd Rečan, SKGZ,
Beneško gledališče, Občina Garmak

20.5.2006

Brnica - Furnitz (Koroška)
100-letnica društva Dobrač
nastop Harmonikaškega orkestra
Glasbene Matice Špeter

11.6.2006

Landar (Podbonesec)
Predstavitel knjige Landarska jama
v Visokem srednjem Veku - Epigrafska študija
in vodeni obiski
Landarske jame
v okviru
XXXV. Srečanja obmejnih planincev
Sodelovanje: Planinska družina Benečije

9.6.2006

Ricmanje, šola Ivan Trinko
30-letnica poimenovanja osnovne šole
po Ivanu Trinku
nastop malega orkestra Pivramavra
Glasbene Matice Špeter

18.6.2006

Evropski pohod prijateljstva
Čeniebola-Robidišče-Podbela
Sodelovanje: SKGZ Čedad,
Občina Kobarid, Upravna enota Tolmin,
Občini Fojda in Ahten, Kamp Nadiža

25.6.2006

Čeniebela

Predstavitel knjige Ada Conta:

Čeniebela, spomini ad učera an donas

30.6.2006-14.10.2006

Čedad, Državni arheološki muzej

Razstava Med Nadižo in Sočo - Zgodovina

in arheologija neke pokrajine

(Kd Trinko partner projekta)

14.8.2006

Štoblank, Dreka

Premiera videozapisa življenja ob meji

Sešivalnica spomina

Sodelovanje: Kinoatelj, Zavod Kinoatelj Šempas

15.8.2006

Matajur, Sovodnja

Predvajanje videozapisa življenja ob meji

Sešivalnica spomina

Sodelovanje: Kinoatelj, Zavod Kinoatelj Šempas

23.9.2006

Hlodič, Občinska modra dvorana

Srečanje predstavnikov slovenskih društev

Videnske pokrajine

z Mednarodnim slavističnim komitejem

Razstava beneških publikacij,

nastop zbora Beneške korenine

12.10.2006

Čedad, dvorana združenja Società operaia

Predstavitel projekta Pesniki dveh manjšin,

Video mozaik, fotografska razstava

Sodelovanje: Società operaia di Mutuo Soccorso,

ZSKD

7.10.2006

Lese (Garmak), telovadnica

Spoznajmo Dolenjsko: kulturo, okuse in pridelke,
naravne lepote

Pesem ohranja slovensko besedo:

koncert MPZ Dolenjske Toplice,

MPZ Naše Vasi - Tipana

Sodelovanje: Kd Rečan, Občina Garmak,

MPZ Dolenjske Toplice, kulturna in druga društva

Dolenjske

25.10.2006

Ljubljana, Velika dvorana predsedniške palače

Podelitev odlikovanja

Zlati red za zasluge Kd Ivanu Trinko

10.11.2006

Čedad, Državni muzej

Vodeni obisk razstave

»Med Nadižo in Sočo. Zgodovina

in Arheologija neke Pokrajine«

v slovenskem jeziku za slovenske šole

16.11.2006

Hlodič, Občinska modra dvorana

Srečanje s pesnikom Iztokom Osojnikom

in predstavitev projekta Koderjana

Sodelovanje: Društvo Topolovo

24.11.2006

Hlodič, Občinska modra dvorana

Predavanje: Zadnja arheološka najdišča

v občinah Garmak, Špeter in Podbošec

Sodelovanje: Kd Rečan

7.12.2006

Čedad, gledališče Ristori

Poseben večer Film Video Monitor

Predpremiere nove izdaje

»L'Uomo di Stregna / Človek iz Srednjega«

Sodelovanje: Kinoatelj, Študijski center Nediža

8.12.2006

Čeniebela, cerkev Sv. Ivana

Predstavitel knjige Ada Conta:

Čeniebela, košček zgodovine

Publikacije:

Mons. Ivan Trinko (1863-1954) - Spodbujevalec

spoznavanja in dialoga med kulturami

(Zbornik posveta. Špeter, 16.10.2004)

Trinkov koledar za leto 2007

Mlada lipa 10

Čeniebela, spomini ad učera an donas

Boter petelin in njegova zgodba

Sodelovanje pri projektih:Med Nadižo in Sočo. Zgodovina in arheologija neke
pokrajine

Videosešivalnica obmejnega spomina

Pesniki dveh manjšin

L'Uomo di Stregna / Človek iz Srednjega
(restavriranje filma, priprava nove izdaje)

Mala Apokalipsa

Spletna stran www.kries.it

**SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKA POKRAJINE
LETO 2005**

UREDILA KSENIJA MAJOVSKI
NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST

Slovenska bibliografija Videnske pokrajine upošteva serijske in monografske publikacije, ki govorijo o Slovencih s tega območja, dela slovenskih avtorjev in založnikov iz Videnske pokrajine ter dela v slovenščini ali v slovenskem narečju, ki so nastala na obravnavanem ozemlju. Kriterij izbora gradiva za bibliografijo je dokaj širok, saj smo k monografijam prišteli tudi stenske koledarje z besedilom, kartografsko gradivo, glasbene tiske ter gradivo, razmnoženo kot tipkopis oz. računalniški izpis (npr. besedila uprizoritev Beneškega gledališča).

Popis je urejen po strokah univerzalne decimalne klasifikacije z dodatkom naslovnega in imenskega kazala. V bibliografijo smo vključili tudi starejše tiske (do 5 let nazaj), ki so izostali iz prejšnjih bibliografij zaradi težav pri pridobivanju gradiva. Odločili smo se, da objavimo njihov popis, saj bi sicer te enote izpadle. Označene so z zvezdico (*).

Bibliografija je izdelana z računalniškim programom COBISS, ki povezuje v omrežje preko 300 slovenskih knjižnic. Narodna in študijska knjižnica je vključena v to omrežje. Baza podatkov COBISS je dosegljiva v celoti ali pa tudi kot katalog posamezne vključene knjižnice prek spleta internet, in sicer tudi na naslovu spletne strani Narodne in študijske knjižnice <http://www.nsk-trst.sik.si>.

SERIJSKE PUBLIKACIJE

1. All'ombra del Canin = Ta pod Čanynowo sinco : bollettino parrocchiale di Resia. - Anno 1, n. 7 (1928)- . - Resia : Parrocchia di S. Maria Assunta
78 ([2004]/2005), 5 [i. e. 2]-5. - 30 cm

Četrtnetnik. - Odg. ur. Duilio Corgnati. - Besedilo pretežno v it. s posameznimi članki v rezijanskem narečju. - Zapis podnasl. v rezijanščini se spreminja. - Od letn. 77 dalje izhaja za božič, veliko noč, šmarnišo (15. avg.) in praznik Kristusa kralja (okt.)

2. Beneški dnevnik. - 2005- . - Čedad = Cividale del Friuli : Cooperativa Most
2005. - 24 cm
Letnik. - Nadaljevanje stenskega koledarja: Beneški koledar

3. Clenia ieri e oggi : informazioni del Comitato pro-Clenia. - [2005, dic.?]- . - [Clenia : Comitato pro Clenia]

2005, dic. - 30 cm

Občasno. - Popis po l. 2005, december. - Besedilo v it. s posameznimi besedami in stavki v beneškoslovenskem narečju

4. Dom : kulturno-verski list. - Anno 1, n. 1 (1983)- . - Cividale del Friuli : Most
40 (2005), št. 1-22. - 43 cm

Petnajstdnevnik. - Odg. ur. Marino Qualizza. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju. - Podnasl. se spreminja.

ISSN 1124-6472

5. Emigrant : periodico bimestrale dell'Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia = Časnik Zveze izseljencev iz Furlanije-Julijske krajine. - 1981, n. = št. 0- . - Cividale : [Zveza slovenskih izseljencev]

22 (2005), n. 1/2, 3-4, 6 [i. e. 5/6]

Dvomesecnik. - Odg. ur. Dušan Udovič - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju ter priložnostno v drugih jezikih. - Slovenski podnasl. se spreminja. - Pril. k št. 4: Koledar 2006. - Različne mere

6. Galeb : mladinska revija. - Let. 1, št. 1 (1954)- . - Čedad : Soc. Coop. Novi Matajur

51 (2004/2005), št. 5-10. - 27 cm

52 (2005/2006), št. 1-4. - 27 cm

Mesečnik. - Gl. ur. Majda Železnik, odg. ur. Dušan Udovič do št. 6 (2004/2005), od št. 7 (2004/2005) dalje Igor Gabrovec. - Pril. k št. 5, letn. 51 (2004/05): Žepni koledar 2005

ISSN 1124-6480

7. Galebov šolski dnevnik ... - 1983/84- . - [Čedad] : Zadruga Novi Matajur

2004/2005. - 23 cm

2005/2006. - 23 cm

Letnik. - Odg. ur. Dušan Udovič (do letn. 2004/2005), Igor Gabrovec (od letn. 2005/2006) dalje

8. Med nami : pod lipo : s križem : foglio interparrocchiale. - 1981, št. 1- . - Prosnid ; Pletišča ;

Brezje ; Tipana ; Viskorša ; Vizont ; Zavarh ; Bardo ; Ter ; Podbardo : [župnije]

2005, [dve št.]. - 30 cm

Občasno. - Z oznako: Supplemento a "La vita cattolica"

9. Mlada lipa. - 1997- . - Subit : [s. n.]

2005, [št.] 9. - 30 cm

Letnik. - Besedilo v it. in v beneškoslovenskem narečju. - Z oznako: Supp. a Trinkov koledar za leto 2006

10. Nāš glas = La nostra voce : semestrale del circolo culturale resiano "Rozajanski dum". - Anno 5 [i. e. 1], n. 1 (dic. 2005)- . - Prato di Resia : Circolo culturale resiano "Rozajanski dum"

5 [i. e. 1] (2005), n. 1. - 32 cm

Dvakrat letno. - Odg. ur. Luigia Negro. - Štetje letnika pričeli z letom, ko so glasilo registrirali na sodišču

11. Novi Matajur : tednik Slovencev Videmske pokrajine. - Let. 1, št.1(1974)- .- Čedad = Cividale : Soc. Coop. Novi Matajur
2005, št. 1-49. - 43 cm
Tednik. - Odg. ur. Jole Namor. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju
ISSN 1124-6626

12. La scuola racconta = School tells = Šola pripoveduje = Die Schule erzählt. - [2000?]- . - San Pietro al Natisone : Istituto comprensivo
6 (2005), n. 1-2. - 30 cm
Občasno. - Popis po l. 2001, numero speciale (dic.). - Besedilo v it. s posameznimi besedami in stavki v beneškoslovenskem narečju. - Obe št. izšli tudi na zgoščenki

13. Slovit : Sloveni in Italia : bollettino di informazione = informacijski bilten Slovencev v Italiji. - Anno 1, n. 1 (1999)- . - Cividale del Friuli : Most
7 (2005), n. 1=85, 2/3=86/87, 4=88-12=96. - 30 cm
Štirinajstdnevnik. - Odg. ur. Giorgio Banchig

14. Trinkov koledar za leto... / [izdalo] Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - 1952- . - Špeter : Zadruga Lipa ; Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko
2005. - 21 cm
Letnik. - Odg. ur. Iole Namor. - Prilogi: Starmi cajt = Il tempo ripido; Ivan Trinko / Mjuta Povasnica
ISSN 1126-6790

15. La vita cattolica : settimanale del Friuli. - Udine : La Vita cattolica
83 (2005), n. 1-50. - 41 cm
Tednik. - Odg. ur. Ezio Gosgnach. - Popis po št. 5, letn. 78 (2000). - Vsako prvo ali drugo št. v mesecu str. v slovenščini z naslovom: Po slovensko (12-krat letno)

16. Vitainsieme = Živiljenjkupe: bollettino delle parrocchie di S. Leonardo AB (S. Leonardo) e di S. Paolo AP. (Stregna). - Anno 1, n. 1 (dic. 2001). - S. Leonardo : parrocchia
5 (2005), n. 1-2/3. - 30 cm
Trikrat letno. - Odg. ur. Luca Nazzi. - Poleg vzpor. nasl. tudi posamezni izrazi, stavki ali članki v beneškem narečju

1 FILOZOFIJA. PSIHOLOGIJA

1.

PERTOT, Susanna

Dvojezični otrok = priročnik za starše = Il bambino bilingue : manualetto per i genitori / Suzana Pertot ; ilustracije, illustrazioni Magda Starec Tavčar ; [italijanski prevod, traduzione in italiano Patrizia Vascotto]. - Ponatis = Ristampa. - Trst : Slovenski raziskovalni inštitut ; Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje = Trieste : Istituto sloveno di ricerche ; San Pietro al Natisone : Istituto per l'istruzione slovena, 2004 [i.e.] 2005 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 39 str. : ilustr. ; 24 cm

1200 izv. - Na naslovni strani je letnica 2004, v kolofonu letnica 2005

COBISS.SI-ID 2254828

35 JAVNA UPRAVA

2.

DVA tisoč šest

2006 [Slikovno gradivo] / [izdal] Istituto comprensivo di San Pietro al Natisone, Scuola dell'infanzia e primaria di Savogna = Otroški vrtec in osnovna šola. - Savogna : Comune, Sportello bilingue = Sauodnja : Občina, Urad za slovenščino, [2005?] ([s. l. : s. n.]). - 1 koledar (8 listov) : č-b ; 49 x 22 cm

Vzpor. besedilo v beneškem narečju in ital. - Koledar z otroškimi risbami in praktičnimi napotki za občane

COBISS.SI-ID 2433772

3. *

SAN Pietro al Natisone. Comune

Statuto comunale = Občinski statut / Comune di San Pietro al Natisone = Občina Špeter, Pokrajina videm [!]. - [San Pietro al Natisone : Comune, 2002?] ([s. l.] : Juliagraf). - 45 str. ; 30 cm

Vzpor. besedilo v it. in prevod v slov. - Letnica izida negotova, vsekakor v ali po letu 2002

COBISS.SI-ID 2654188

37 VZGOJA. ŠOLSTVO. IZOBRAŽEVANJE. POUK. PROSTI ČAS

4.

DVAJSET

20 : dvajset korakov = venti passi : dokumentarni zbornik ob dvajsetletnici dejavnosti dvojezičnega šolskega središča v Špetru = pubblicazione documentaria sui vent'anni di attività del

centro scolastico bilingue di San Pietro al Natisone / [uredila in napisala vezna besedila, redazione e stesura testi esplicativi Živa Gruden]. - Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje = San Pietro al Natisone : Istituto per l'istruzione slovena, 2005 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 162 str. : ilustr. ; 20 x 22 cm

Besedilo v slov. in it.

COBISS.SI-ID 2410732

5.

DVOJEZIČNA šola, kjer zvezki oživijo ---. - Špeter : Didaktično ravnanjstvo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom, [2005?] (ls. l. : s. n.). - [12] str. ; 20 cm

Vsebuje tudi it. besedilo, tiskano v obratni smeri: Scuola bilingue, dove i quaderni camminano ---
COBISS.SI-ID 2411500

6.

SLOVENSKI deželni zavod za poklicno izobraževanje (Trst ; Gorica ; Špeter)

Formazione superiore = Višje usposabljanje : 2005/06. - Trst ; Gorica ; Špeter : Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje = Trieste ; Gorizia ; San Pietro al Natisone : Istituto regionale sloveno per l'istruzione professionale, [2005?] (ls. l. : s. n.). - 18 str. : ilustr. ; 21 cm
Ov. nasl. - Vzpor. besedilo v slov. in it.

COBISS.SI-ID 2334700

7.

ZVEZA slovenskih kulturnih društev (Trst / Gorica / Videm)

60 let s kulturo v srcu = 60 anni con la cultura nel cuore / [besedila in prevodi, testi e traduzioni Nives Košuta ... [et al.]; ilustracije, illustrazioni Jan Sedmak ; slike, fotografie Andrej Furlan, Kroma. - Gorica ; Trst ; Videm : Zveza slovenskih kulturnih društev = Gorizia ; Trieste ; Udine : Unione dei circoli culturali sloveni, 2005 (Gorica = Gorizia : Grafica Goriziana). - [12] str. : ilustr. ; 21 cm

Besedilo v slov., it. in delno v angl. - Potiskane notranje str. ov.

COBISS.SI-ID 2276588

39 ETNOLOGIJA. ETNOGRAFIJA. FOLKLORA

8.

INSIEME nell'arcobaleno = Skupaj v mavrici : Nkret ---, nekoč --- / classe 2a A, 8.A in 8.B razred. - Nimis : Istituto comprensivo di Tarcento, Scuola media ; Bovec : Osnovna šola, [2005?]. - [54] str. : ilustr. ; 30 cm

Besedilo v it. in slov. - Z oznako: Projekt "Skupaj v Evropi" - Progetto "Europa insieme", Interreg IIIA / Phare CBC Italia-Slovenia 2000-2006

COBISS.SI-ID 2482668

9.

PESMI iz vrtca [Glasbeni tisk] / uredil, a cura di David Klodič ; [zbrali otroci dvojezičnega vrtca v Špetru v letih 1984-2004 s pomočjo vzgojiteljic, canti raccolti dai bambini della scuola

dell'infanzia di San Pietro al Natisone negli anni 1984-2004 con l'aiuto delle insegnanti Vilma Martinig ... et al.). - Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje = San Pietro al Natisone : Istituto per l'istruzione slovena, 2005 (Povoletto : Grafiche Civaschi). - 100 str. ; 20 cm

Uvodne besede v it. in slov., ostalo v slov.

COBISS.SI-ID 2406892

10. *

QUALIZZA, Antonio

Se zmisleš --- [Glasbeni tisk] : canti popolari / [priredbе, armonizzazioni] Antonio Qualizza. - 2. popravljena izd. = 2a ed. - Stregna : Comune, 2004 (Premariacco : Juliagraf). - 221 str. : ilustr. ; 25 cm

Vzpor. besedilo v slov. in it. - Pesmi so v beneškoslovenskem narečju. - Predgovor = Prefazione / Pavle Merku: str. 7-8. - Bibliografija: str. 211. - Kazalo

COBISS.SI-ID 2405100

11. *

ROZAJANSKE ubličila : Ti rozajanski plesavci kažejo "Te rozajanske ubličila" = Il Gruppo folcloristico "Val Resia" presenta "I costumi resiani" / [ilustrati so od, foto di Buttolo Giancarlo ... [et al.] ; namulinala jê, disegni di Di Lenardo Annamaria]. - [S. l. : Gruppo folcloristico Val Resia], 2004 (Paluzza : C. Cortolezzis). - 52 str. : ilustr. ; 30 cm

Besedilo v it. ter deloma v rezijanščini

COBISS.SI-ID 2353900

12. *

ŽIWA ta njivaška lisica = "Žiwa" la volpe di Gniva / [ideazione, testi e disegni] Škula od infancie tu-w Reziji = Scuola dell'infanzia di Resia ; [Dorina Di Lenardo (Čunkina) narratrice della "Pravica"]. - Od Mužaca : Čirkolo didatiko = Moggio Udinese : Circolo didattico, cop. 2004 (Spilimbergo : Menini). - 40 str. : ilustr. ; 21 x 30 cm + 1 CD

Besedilo v rezijanskem narečju s prevodom v it.

COBISS.SI-ID 2334188

73/77 KIPARSTVO. RISANJE. SLIKARSTVO. GRAFIKA. FOTOGRAFIJA

13.

CONOSCERSI : presentando i nostri paesi = Spoznati se : predstavljanje naših krajev / [coordinamento, ureditev Sergio Ganzitti, Cecilija Ostan]. - Tarcento : Comune : Circolo fotografico Helice ; Bovec : Občina, [2005?] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - [24] str. : ilustr. ; 23 x 24 cm

Vzpor. besedilo v it. in slov.

COBISS.SI-ID 2279148

14.

LAUREATI, Luca

Luca Laureati : ritratti = portreti / [realizzazione, realizacija Alvaro Petricig ... et al.]. - San Pietro al Natisone : Centro studi Nediža ; [Cividale] : Circolo di cultura [Ivan Trinko] = Špeter

: Študijski center Nediža ; [Čedad] : Kulturno društvo Ivan Trinko, 2005 (Pasian di Prato : Lithostampa). - [48] str. : ilustr. ; 20 cm
Vzpor. besedilo v slov. in it.
COBISS.SI-ID 2309868

15.

PODRECCA, Graziano

In ascolto = Prislunhiti : [Beneška galerija, San Pietro al Natisone / Špeter, 15.01.2005] / Graziano Podrecca. - [S. l.] : Centro studi Nediža = Študijski center Nediža, cop. 2005 (Pasian di Prato : Lithostampa). - [26] str. : ilustr. ; 20 x 28 cm
Vzpor. besedilo v slov. in it.
COBISS.SI-ID 2236140

16.

POSTAJA (12 ; 2005 ; Topolòve)

Stazione di Topolò : [XII edizione 2005] = Postaja Topolove : [XII (!) izvedba 2005 : 2 - 17 luglio 2005] / [i disegni sono di Giorgio Vazza ; fotografie Antonella Bucovaz ... et al.]. - Topolò = Topoluove : Associazione ; [s. l.] : Associazione artisti della Benecia = Društvo beneških likovnikov, [2005?] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 110 str. : ilustr. ; 21 cm
Ov. nasl. - Besedilo v it. in slov. in včasih tudi v angl.
COBISS.SI-ID 2310124

17.

STARMi cajt = Il tempo ripido / [fotografije, fotografie Paolo Petricig]. - [Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko, 2005]. - [12] str. : ilustr. ; 20 cm
Z oznako: Priloga k Trinkovemu koledarju = Allegato al Trinkov koledar 2005. - Besedilo v slov. in it.
COBISS.SI-ID 2311916

18.

TRINCO, Valentino

Tin Piernu : ritratti = portreti / [catalogo a cura di, oblikovalec kataloga Alvaro Petricig ; collaborazione di, sodelovala sta Graziano Podrecca, Michela Predan]. - San Pietro al Natisone : Centro studi Nediža = Špeter : Študijski center Nediža, 2005 (Pasian di Prato : Lithostampa). - [64] str. : ilustr. ; 21 cm
Vzpor. besedilo v slov. in it.
COBISS.SI-ID 2257644

81 JEZIKOSLOVJE

19.

I PAÏS de patrie : dizionariut toponomastic : furlan, italiano, slovensko, deutsch / [par cure di Sandro Campigotto ... et al.]. - 2 ed. - Glemone : La Patrie dal Friul, 2005 (Pasian di Prât : Lithostampa). - 63 str. : ilustr. ; 24 cm
I nons dai païs tes lenghis de region / Pavle Merkù: str. 3 ; Krajevna imena v jezikih naše dežele /

Pavle Merkù: str. 4. - Z oznako: Supliment a la "La Patrie dal Friul" 3/2005
COBISS.SI-ID 2308332

20.

STEENWIJK, Han

Piccolo dizionario ortografico resiano = Mali bisidnik za tō jošt rozajanskē pisanjē / Han Steenwijk. - 1a ed. - Padova : CLEUP, 2005 (Padova : CLEUP). - V, 233 str. ; 24 cm
COBISS.SI-ID 2331628

82(100) KNJIŽEVNOST RAZNIH NARODOV

21.

COOS, Sandrino

Un'osteria, un borgo, un paese : ricordi di una microstoria locale / Sandrino Coos ; [fotografie Bruno Fabretti ... et al.]. - Tarcento : S.O.M.S.I. [i. e.] Società operaia di mutuo soccorso ed istruzione, 2005 (Tarcento : Grafiche Toffoletti). - 172 str. : ilustr. ; 24 cm
COBISS.SI-ID 2406636

22.

TOMASETIG, Gianni

L'osteria della nonna : dalle valli [!] del Natisone / Gianni Tomasetig. - 2a ristampa. - Roma : CISU, 2005 (Roma : Grafica 891). - 159 str. : ilustr. ; 21 cm
S posameznimi izrazi in stavki v beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 2311148

23.

TOMASETIG, Gianni

Tra vecchi e nuovi confini / Gianni Tomasetig ; [foto e immagini Archivio Piermario Ciani, ...et al.]. - Roma : CISU, 2005 (Roma : Rotostampa). - 142 str. : ilustr. ; 21 cm
Besedilo v it. s posameznimi izrazi in stavki v beneškoslovenskem narečju ali prevodi v slov. - Z avtorjevim podpisom. - Podatki o avtorju na str. [11]-12 ter na hrbtni str. platnic
COBISS.SI-ID 11310898

821.163.6 SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

24.

BIRTIČ, Anton

Poezije / Anton Birtič - Beneški. - Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko, 2005 (Pasian di Prato : Litho Stampa). - 119 str. : avtorj. sl. ; 21 cm
Z oznako: Priloga Trinkovega koledarja za leto 2006. - Anton Birtič - Beneški : življenje in delo: str. 115-116
COBISS.SI-ID 11835186

25.

BOŽIČ v vrtcu : božične igrice, ki so jih v prvih dvajsetih letih sestavile vzgojiteljice in zaigrali otroci vrtca v Špetru / uredila Vilma Martinig ; [risbe Sara Avon]. - Špeter = San Pietro al Natisone : Zavod za slovensko izobraževanje, 2005 (Pasian di Prato (UD) : LithoStampa). - 151 str. : ilustr. ; 20 cm

Besedilo pretežno v slov. in beneškoslovenskem narečju z odlomki v it. - Bibliografija: str. 145-149
COBISS.SI-ID 2310892

26.

GARJUP, Adriano

An oča za mojo hči / Adriano Garjup. - [Čedad : Beneško gledališče, 2005]. - [26] f. ; 30 cm
Beneškoslovensko narečje. - Premiera 10.4.2005
COBISS.SI-ID 2311660

27.

KAC-Marn, Štefka

Trije palčki / Štefka Kac-Marn ; ilustrirala Ana Zavadlav ; [spremna beseda Tatjana Kokalj]. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2005 (Trst : Graphart). - 29 str. : ilustr. ; 27 cm
Otroci verjamejo, da sta pravljica in resničnost enoten trden svet / Tatjana Kokalj: str. 29
COBISS.SI-ID 2327020

28.

KOKALJ, Tatjana, 1956-

Prigode z repkom / Tatjana Kokalj ; ilustrirala Ana Zavadlav ; [spremna beseda Simona Kranjc]. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2005 (Trst : Graphart). - 27 str. : ilustr. ; 27 cm
O Prigodah z repkom / Simona Kranjc: str. [28]
COBISS.SI-ID 2327276

29.

KOŠUTA, Miroslav

Kriško kraške : avtobiografija z izborom otroških pesmi o rodnem Križu, morju in Krasu / Miroslav Košuta ; ilustriral Klavdij Palčič. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2005 (Trst : Graphart). - [58] str. : ilustr. ; 27 cm
Večina strani je zganjenih. - Ilustr. na spojinih listih
COBISS.SI-ID 2328812

30.

KRAVOS, Marko, 1943-

Podkovani zajec in modra oslica / Marko Kravos ; ilustriral Adriano Janežič ; [spremna beseda Tone Pavček]. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2005 (Trst : Graphart). - 35 str. : ilustr. ; 27 cm
Kravosova moderna pravljčnost / Tone Pavček: str. [36]
COBISS.SI-ID 2329068

31.

MEDNARODNI literarni festival Vilenica (20 ; 2005 ; Sežana)

Beneška Slovenija v sliki in besedi : Mala galerija Kosovelovega doma Sežana od 9. do 24. septembra 2005 / 20. Mednarodni literarni festival Vilenica = 20th Vilenica international literary festival ; [uredil Aleksander Peršolja ; fotografije Graziano Podrecca]. - Sežana : Kosovelov dom, 2005 (Divača : Mlajč). - [10] str. : ilustr. ; 30 cm + 1 list z angl. prevodom

Besedilo v slov., it. in angl.

COBISS.SI-ID 2334444

32.

MÖDERNDORFER, Vinko, 1958-

Mama je umarila dvakrat : črna komedija / Vinko Möderndorfer ; prenesla v narečje Marina Černetig. - [Čedad : Beneško gledališče, 2005]. - 34 f. ; 30 cm

Beneškoslovensko narečje. - Igra uprizorjena za Dan emigranta v Čedadu, 6.1.2005

COBISS.SI-ID 2311404

33.*

SREČANJE med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2004 ; Dolenje Bardo)

V nebu luna plava : literarni večer, Dolenje Bardo = serata di poesia, Brida Inferiore, 09.10.2004 / [Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci, Dolenje Bardo 09.10. 2004] ; [pesmi so prispevali] Novella Cantarutti, Gabriella Cicigoi, Igor Cerno, Viljem Cerno. - Liesa-Garmak : Kulturno društvo Rečan = Liessa di Grimacco : Circolo culturale Rečan, 2004. - [19] str. ; 21 cm
Besedilo slov., v beneškem narečju, furlanščini ali it.

COBISS.SI-ID 218936832

34.

UMEK, Evelina

Reševanje male jazbečarke / Evelina Umek ; ilustriral Marjan Manček ; [spremnna beseda Tatjana Kokalj]. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2005 (Trst : Graphart). - 38 str. : ilustr. ; 27 cm

Zgodbe o živalih za otroško podoživljanje / Tatjana Kokalj: str. [40]

COBISS.SI-ID 2327532

35.

ŽREBIČEK nogaviček / napisali učenci 2.a in 2.b razreda Dvojezične osnovne šole iz Špetra in učenci 1. razreda Osnovne šole "Simon Gregorčič" iz Kobarida ; narisali učenci iz Špetra. - [S. l. : s. n., 2005?]. - [27] str. : ilustr. ; 11 x 15 cm

Z oznako: Interreg IIIA / Phare CBC Italia-Slovenia 2000-2006 3.1.1., Projekt "Skupaj v Evropi"

COBISS.SI-ID 2428652

36.

CIVIDALE : [guida di Cividale per ragazzi] / [realizzata dagli alunni e dalle insegnanti delle classi quinte della Scuola primaria "Alessandro Manzoni" di Cividale del Friuli - a.s.2004/05] = Čedad : [otroški vodnik po Čedadu] / [pripravili učenci in učiteljice petih razredov osnovne šole "Alessandro Manzoni" v Čedadu - šolsko leto 2004/05] = Cividât : [guide di Cividât pai fruts] / [realizade dai fruts e insegnants des classis cuintis de Scuele primarie "Alessandro Manzoni" di Cividât dal Friul - a. s. 2004/05 ; insegnanti, insegnants, učiteljice, teachers Emma Battaino ... [et al.] ; traduzione, traduzion, prevod, translation Mario Midun, Damijan Visintin, Mariateresa Pinto]. - [Cividale del Friuli : Scuola primaria "Alessandro Manzoni", 2005?] ([s. l. : s. n.]). - [32] str. : ilustr. ; 21 cm

Besedilo v it., furlan., slov. in angl.

Z oznako: Interreg IIIA / Phare CBC Italia-Slovenia 2000-2006 3.1.1., Projekt "Skupaj v Evropi"
COBISS.SI-ID 2312428

37.

ČLOVEK anu zēmja [Slikovno gradivo] : naš kolindrin 2006 : rozajanski kolindrin 2006 / [latratavi so od, fotografije di Anna Foladore ... [et al.]. - [Rezija] : Circolo culturale resiano "Rozajanski Dum", [2005?] ([s. l. : s. n.]). - 1 koledar (14 listov) : barve ; 34 x 24 cm
Vzpor. besedilo v rezijanščini in it. - Stenski koledar na temo zemlje in navad povezanih z njo ter fotografijami

COBISS.SI-ID 226199296

38.

DOLINA pod Kaninom : Rezija in Rezijani = La valle ai piedi del Monte Canin : la Val Resia ed i Resiani / [besedila uredila, testi a cura di Luigia Negro ; fotografije, foto Naravni park Julijskih Predalp ... et al.]. - Opčine : Slovensko kulturno društvo Tabor ; Rezija : ZSKD = Opicina : Associazione slovena di cultura Tabor ; Resia : UCCS, 2005 (Divača : Mljač). - 21 str. : ilustr. ; 21 cm
Vzpor. besedilo v slov. in it. - Bibliografija: str. 2

COBISS.SI-ID 2287852

39.

DVA tisoč šest

2006 [Slikovno gradivo] : življenje pod klabukan Sv. Štandrija. - Sant'Andrea di Cravero = Sv. Štandri : Circolo ricreativo e culturale ; Čedad = Cividale del Friuli : Združenje don E. Blanchini = Associazione [don E. Blanchini], [2005?] (Salt di Povoletto (UD) : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : č-b ; 34 x 24 cm

Besedilo v beneškem narečju in delno tudi v it. - Koledar s fotografijami vaščanov ter domačimi pregovori

COBISS.SI-ID 2434028

40.

GARIUP, Mario

Holmar : voci che si stanno spegnendo : raccolta di notizie sul canto e la musica degli sloveni della Val Canale e i loro problemi etnico-linguistici / Mario Gariup. - Trieste = Trst : Mladika, 2005 (Dolina : Graphart). - 366 str. : ilustr., note ; 24 cm
COBISS.SI-ID 2233836

41.

LONGHINO, Antonio

Uccea : un paese di confine / Antonio Longhino. - Udine : Circolo culturale resiano "Rošajanska dolina", 2005 (Udine : Marioni). - 157 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 152-153

COBISS.SI-ID 2359276

42.

RAZISKOVALNI tabor (2003 ; Kanalska dolina)

Ovčja vas in njena slovenska govorica = Valbruna e la sua parlata slovena / Raziskovalni tabor Kanalska dolina 2003 = Stage di ricerca Val Canale 2003 ; [avtorji, autori Roberto Dapit ... [et. al.] ; uredili, a cura di Nataša Komac, Vera Smole ; prevodi v italijanščino, traduzioni in italiano Robert Grošelj ... et. al.]. - Ukve : Slovensko kulturno središče Planika, Kanalska dolina = Centro culturale sloveno Stella alpina, Val Canale ; Ljubljana : Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša = Istituto per la lingua slovena "Fran Ramovš" : ZRC, ZRC SAZU = CRS, CRS ASSA, 2005 (ls. l.) : Tiskarna Ljubljana). - 230 str. : ilustr. ; 23 cm

Besedilo v slov. in it. - Bibliografija za posameznimi prispevki

COBISS.SI-ID 2340588

929 BIOGRAFSKE IN SORODNE ŠTUDIJE

43.

CONT, Ado

Autobiografia : [testimonianze di un ex emigrante] / Ado Cont. - Cividale : Circolo di cultura Ivan Trinko, 2005 (Udine : Quickservice). - 30, [55] f. : ilustr. ; 30 cm

Ov. nasl.

COBISS.SI-ID 2424556

44.

DR. Alojzij Dolhar : 1902-1969 : ponosni zdravnik in rodoljub, bojevnik za narodne pravice Slovencev v Kanalski dolini / uredil Erik Dolhar. - Ukve : Slovensko kulturno središče Kanalske doline Planika, 2005 (Bagnoli della Rosandra : Centralgrafica). - 132 str. : ilustr. ; 21 cm

COBISS.SI-ID 2274540

45.*

MONS. Ivan Trinko : (1863-1954) : spodbujevalec spoznavanja in dialoga med kulturami = promotore della conoscenza e del dialogo tra culture : ob 50-letnici smrti = nel 50° anniversario della morte, 13./15./16. 10. 2004, Viden, Udine, Špeter, San Pietro al Natisone. - [Čedad : KD Ivan Trinko, 2004] (Čedad = Cividale : Kulturno društvo, Circolo di cultura Ivan Trinko). - [12] str. ; 21 cm

Vzpor. slov. in it. besedilo

COBISS.SI-ID 218939136

46.

PREDAN, Izidor

Desetnjak Dorič pripoveduje : pričevanje Benečana Izidorja Predana / [zapisala in uredila Lida Turk ; spremni esej Jole Namor ; opombe k pripovedi Izidorja Predana uredniški odbor ; izdala Sklad Dorče Sardoč, Gorica in Založništvo tržaškega tiska, Trst v sodelovanju z Zadrugo Novi Matajur, Čedad]. - Gorica : Sklad Dorče Sardoč, 2005 (Gorica : Grafica Goriziana). - 118 str. : ilustr. ; 22 cm

COBISS.SI-ID 2323948

93/99 ZGODOVINA

47.

NAZZI, Faustino

La grotta d'Antro nell'Alto Medioevo : uno studio epigrafico = Landarska jama v visokem srednjem veku : epigrafska študija / Faustino Nazzi ; [traduzione, prevod Petra Povšar ; fotografie archivio dell'autore = fotografije avtorjev arhiv ... et al.]. - Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko ; Cividale : Circolo di cultura Ivan Trinko, 2005 (Pasian di Prato : Litho Stampa). - 106 str. : ilustr. ; 22 cm

Vzpor. besedilo v it. in prevod v slov. - Bibliografija: str. 101-106

COBISS.SI-ID 2407148

48.*

RUPEL, Lidija

Contributi alla carta archeologica delle Valli del Natisone / Lidia Rupel. - [S. l. : s. n., 2004?]. - Str. 55-78 : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 73-78. - Riassunto ; Abstract. - P. o.: Forum iulii : annuario del Museo archeologico di Cividale del Friuli, anno XXVIII (2004)

COBISS.SI-ID 2339308

NASLOVNO KAZALO

60 anni con la cultura nel cuore 7	
An oča za mojo hči 26	
Autobiografia 43	
Il bambino bilingue 1	
Beneška Slovenija v sliki in besedi 31	
Božič v vrtcu 25	
Cividale 36	
Cividât 36	
Conoscersi 13	
Contributi alla carta archeologica delle Valli del Natisone 48	
Čedad 36	
Člověk anu zěmja 37	
Desetnjak Dorič pripoveduje 46	
Dolina pod Kaninom 38	
Dr. Alojzij Dolhar 44	
2006 2 , 39	
20 4	
Dvojezična šola, kjer zvezki oživijo --- 5	
Dvojezični otrok 1	
Formazione superiore 6	
Goriška pokrajina 7	
La grotta d'Antro nell'Alto Medioevo 47	
Holmar 40	
In ascolto 15	
Insieme nell'arcobaleno 8	
Kriško kraške 29	
Landarska jama v visokem srednjem veku 47	
[Legenda] 7	
Luca Laureati 14	
Mali bisidnik za tō jošť rozajanskě pisanjě 20	
Mama je umarla dvakrat 32	
Mons. Ivan Trinko 45	
Občinski statut 3	
L'osteria della nonna 22	
Un'osteria, un borgo, un paese 21	
Ovčja vas in njena slovenska govorica 42	
I país de patrie 19	
Pesmi iz vrtca 9	
Piccolo dizionario ortografico resiano 20	
Podkovani zajec in modra oslica 30	
Poezije 24	
Postaja Topolove 16	

Prigode z repkom 28
 Prisluhniti 15
 Provincia di Gorizia 7
 Provincia di Trieste 7
 Provincia di Udine 7
 Reševanje male jazbecarke 34
 Rozajanske ubličila 11
 Scuola bilingue, dove i quaderni camminano --- 5
 Se zmisleš --- 10
 Skupaj v mavrici 8
 Spoznati se 13
 Starmi cajt 17
 Statuto comunale 3
 Stazione di Topolò 16
 60 let s kulturo v srcu 7
 Il tempo ripido 17
 Tin Piernu 18
 Tra vecchi e nuovi confini 23
 Trije palčki 27
 Tržaška pokrajina 7
 Ucea 41
 V nebu luna plava 33
 Valbruna e la sua parlata slovena 42
 La valle ai piedi del Monte Canin 38
 Videmska pokrajina 7
 Višje usposabljanje 6
 "Žiwa" la volpe di Gniva 12
 Žiwa ta njivaška lisica 12
 Žrebiček nogaviček 35

IMENSKO KAZALO

Associazione culturale (Topolò - Topoluove) 16
 Avon, Sara (ilustrator) 25
 Battaino, Emma (mentor) 36
 Birtič, Anton 24
 Bucovaz, Antonella (fotograf) 16
 Buttolo, Giancarlo (fotograf) 11
 Campigotto, Sandro (avtor) 19
 Cantarutti, Novella (avtor) 33
 Cernetig, Marina (prevajalec) 32
 Cerno, Igor (avtor) 33
 Cicigoi, Gabriella (avtor) 33
 Circolo ricreativo e culturale (Sv. Štandri) 39

Cont, Ado 43
 Coos, Sandrino 21
 Černo, Viljem (avtor) 33
 Dapit, Roberto (avtor) 42
 Di Lenardo, Anna Maria (ilustrator) 11
 Di Lenardo, Dorina (pripovedovalec) 12
 Dolhar, Erik (urednik) 44
 Društvo beneških umetnikov 16
 Fabretti, Bruno (fotograf) 21
 Foladore, Anna (fotograf) 37
 Furlan, Andrej (1966-, fotograf) 7
 Ganzitti, Sergio (urednik) 13
 Gariup, Mario 40
 Garjup, Adriano 26
 Grošelj, Robert (prevajalec) 42
 Gruden, Živa (urednik, avtor) 4
 Istituto comprensivo di San Pietro al Natisone. Scuola dell'infanzia e primaria (Savogna) 2
 Janežič, Adriano (ilustrator) 30
 Kac-Marn, Štefka 27
 Klodič, David (notograf) 10
 Klodič, David (urednik) 9
 Kokalj, Tatjana (1956-) 28
 Kokalj, Tatjana (1956-, avtor dodatnega besedila) 27, 34
 Komac, Nataša (urednik, avtor) 42
 Košuta, Miroslav 29
 Košuta, Nives (avtor) 7
 Kranjc, Simona (1968-, avtor dodatnega besedila) 28
 Kravos, Marko (1943-) 30
 Laureati, Luca 14
 Longhino, Antonio 41
 Manček, Marjan (ilustrator) 34
 Martinig, Vilma (mentor) 9
 Martinig, Vilma (urednik) 25
 Mednarodni literarni festival Vilenica (20 ; 2005 ; Sežana) 31
 Merkù, Pavle (avtor) 19
 Midun, Mario (prevajalec) 36
 Möderndorfer, Vinko (1958-) 32
 Namor, Jole (avtor dodatnega besedila) 46
 Nazzi, Faustino 47
 Negro, Luigia (urednik) 38
 Ostan, Cecilija (urednik) 13
 Palčič, Klavdij (ilustrator) 29
 Pavček, Tone (avtor dodatnega besedila) 30
 Peršolja, Aleksander (urednik) 31
 Pertot, Susanna 1
 Petricig, Alvaro (urednik) 14, 18

Petricig, Paolo (fotograf) 17
 Pinto, Mariateresa (prevajalec) 36
 Podrecca, Graziano 15
 Podrecca, Graziano (avtor) 14 , 18
 Podrecca, Graziano (fotograf) 31
 Postaja (12 ; 2005 ; Topolòve) 16
 Povšar, Petra (prevajalec) 47
 Predan, Izidor 46
 Predan, Michela (avtor) 14 , 18
 Qualizza, Antonio 10
 Raziskovalni tabor (2003 ; Kanalska dolina) 42
 Rupel, Lidija 48
 San Pietro al Natisone. Comune 3
 Sedmak, Jan (ilustrator) 7
 Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje (Trst) (Gorica) (Špeter) 6
 Smole, Vera (urednik, avtor) 42
 Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2004 ; Dolenjo Bardo) 33
 Steenwijk, Han 20
 Škula od infancije (Rezija) 12
 Tavčar, Magda (ilustrator) 1
 Tomasetig, Gianni 22 , 23
 Tomasetig, Luisa (urednik) 14
 Trinco, Valentino 18
 Trinko, Ivan (oseba ali ustanova, ki ji je knjiga (rokopis) posvečena) 45
 Turk, Lida (avtor, urednik) 46
 Umek, Evelina 34
 Vascotto, Patrizia (prevajalec) 1
 Vazza, Giorgio (ilustrator) 16
 Visentin, Damijan (prevajalec) 36
 Zavadlav, Ana (ilustrator) 27 , 28
 Zveza slovenskih kulturnih društev (Trst / Gorica / Videm) 7

- KAZALO

KAZALO

- 5 • Zlati red za zasluge
- 7 • IOLE NAMOR,
Novi koraki naprej na poti uveljavitve slovenskega jezika
- 13 • **KOLEDAR**
• **LETO 2007**
LUCIA TRUSGNACH - CEKOVA
- IZ ZGODOVINE**
- 31 • GIORGIO BANCHIG,
40-letnica Doma v božičnem duhu
- 34 • Zakaj tele novi list »Dom«
- 36 • Materni jezik
- 38 • Edo v nebesih
- NAŠA BESEDA**
- 43 • ANTONELLA BUKOVAZ,
Pazi, jezik!
- 47 • ADRIANO HVALICA QUALIZZA,
Tri Barčanjeve pesmi
- 53 • BRUNA BALLOCH,
Tu sience, lieta nazaj
- 57 • BRUNA BALLOCH,
Stare pravce
- 59 • CLAUDIA SALAMANT,
Čajt za poslušat
- 62 • CATIA QUAGLIA,
Pravica
- 64 • SILVANA PALETTI,
Vinahtawa mõzina
- 65 • JOŽICA STRGAR,
Kam je šla te stara mat
- 69 • BRUNA BALLOCH,
Školsko spominje

V SPOMIN

- 77 • ŽIVA GRUDEN,
Breda Pogorelec
- 80 • BREDA POGORELEC,
Slovenski knjižni jezik v Beneški Sloveniji

NA MEJI

- 105 • RICCARDO RUTTAR,
Kravar an Amerika
- 108 • VIDA ŠKVOR,
Kam so vsi odšli
- 118 • ZDRAVKO LIKAR,
Vojni spomini
- 122 • LUIGI RAIMONDI COMINESI,
Od groba do groba k mrtvim
- 129 • BRANKO MARUŠIČ,
Stoletnica smrti dr. Josipa Tonklija (1834-1907)
- 134 • MARKO MUNIH,
Poklonili smo se spominu na Simona Gregorčiča,
našega pesnika po milosti Božji
- 137 • JANA ČOP,
Z Goriškim Slavčkom v jubilejno leto

NAŠE DELO

- 143 • MIHA OBIT,
111 ur v Topoluovem
- 145 • ŠTUDIJSKI CENTER NEDIŽA,
Človek iz Srednjega
- 147 • ALVARO PETRICIG,
Današnji svet je že presegel svoj konec
- 154 • IGOR JELEN,
Verjetno smo vsi malo hlapci

- 158 • KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO,
Iz našega dela
- 161 • SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE - LETO 2005
KSENIJA MAJOVSKI - NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST

LIKOVNI VLOŽEK

PAOLO MANZINI - PAJAK

LUCIANO PERISSINOTTO,

Svet oblikovanja Paola Manzinija

3. om. 1. pol.
TRINKOV KOLEDAR 2007

Inv. št.: 6559/K

